

OSMANLI-BİZANS KRONİKLERİNDE DÜĞÜN VE ÖLÜM
Kübra KARAKOÇ

Yüksek Lisans Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

2018

**T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

OSMANLI-BİZANS KRONİKLERİNDE DÜĞÜN VE ÖLÜM

Kübra KARAKOÇ

TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: PROF. DR. LEVENT KAYAPINAR

TEKİRDAĞ-2018

Her hakkı saklıdır

ÖZET

“Osmanlı-Bizans Kroniklerinde Düğün ve Ölüm” konulu tez çalışmasında XIV. ve XV. yüzyıl Osmanlı ve Bizans kaynakları kullanılarak Bizans ve Osmanlı hanedanı mensupları arasında düğün ve ölüm sonrası defin geleneklerinin oluşması incelenmiştir. Bu geleneklerin oluşmasının altında yatan sebepler ele alınmıştır. Müslüman ve Hıristiyan olan bu iki toplumun düğün ve ölüm adetleri gereği insan hayatının en önemli kesitleri olan düğün ve ölüm merasiminin nasıl ve ne şekilde yapıldıklarına ilişkin bilgilere ulaşılmaya çalışılmış farklılıklara vurgu yapılmıştır. Osmanlı ve Bizans düğünleri ile ölüm merasimleri hakkındaki bilgilere ulaşılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Ölüm ve düğün olgusunun siyasi ve sosyal yaşantıdaki önemi ve etkileri hem ana kaynaklar hem de telif kaynaklardan yararlanılarak belirlenmiştir. Ölüm ve düğün olgusu üzerinden XIV. ve XV. yüzyıllarda Bizans imparatorluğu ve Osmanlı devletlerinin kendi aralarında olduğu kadar diğer hanedanlar ve devletler ile olan sosyal, kültürel ve diplomatik ilişkiler saptanmaya çalışılmıştır. Düğün olgusu evlilik ve sünnet üzerinden incelenmiştir. Siyasi ve diplomatik ilişkilerde imparatorlukların yahut hanedanların resmi nikahın ve evliliğin göstergesi olan düğün vasıtasıyla akrabalık bağı kurarak hâkimiyetlerini ve varlıklarını devam ettirme, toprak kazanma gibi amaçlar taşıdığı görülmüştür. Osmanlı devletinde dini bir ritüeli olan sünnet düğünleri de siyasetin ve diplomasının bir aracı olarak kullanılmıştır. Bu sünnet düğünlerine kimlerin davet edileceği, sünnet düğünleri sırasında yeme, içme ve hediyeleşme protokolü ve gelenekleri belirlenmiştir. Osmanlı devleti ve Bizans imparatorluğu içerisinde tahta geçmiş imparatorlar ve ailelerinin evlilikleri kadar ölüm şekilleri ve defin yerleri de incelenmiştir. Ölen hanedan üyelerinin hangi sebeplerden öldükleri, nerede gömüldükleri ve cenaze törenlerinin nasıl gerçekleştirildiği araştırılmıştır. Hanedan mensuplarının düğün ve ölüm merasimleri üzerinden hareketle Bizans imparatorluğu ve Osmanlı devletinde oluşan düğün ve ölüm merasim gelenekleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Osmanlı, Düğün, Sünnet, Ölüm, XIV. ve XV. yüzyıllar.

ABSTRACT

In his thesis on "Wedding and Death in Ottoman-Byzantine Chronicles" XIV and XV. century Ottoman and Byzantine sources, the formation of wedding and posthumous burial customs among Byzantine and Ottoman dynasties was investigated. The underlying causes of the formation of these traditions have been addressed. The differences between the two Muslim and Christian societies have been emphasized as to how the weddings and death ceremonies, which are the most important sections of human life, have been tried to be attained. Ottoman and Byzantine weddings and death ceremonies were reached and evaluated. The significance of death and wedding in political and social life has been determined both from the main sources and from the copyright sources. XIV and XV. centuries have attempted to identify social, cultural and diplomatic relations with the Byzantine empire and with other dynasties and states as far as the Ottoman states themselves are concerned. The wedding situation has been examined through marriage and circumcision. Political and diplomatic relations have shown that the empires or dynasties have established kinship ties through weddings, which are the official wedding ceremony and the mark of marriage, to carry on their dominance and possessions and to gain land. Circumcision weddings, which are a religious ritual in the Ottoman state, have also been used as a means of politics and diplomacy. Those who will be invited to these circumcision weddings, the protocols and traditions of eating, drinking and giving during the circumcision weddings have been determined. In the Ottoman state and Byzantine empire, the death patterns and burial places as well as the marriages of the emperors and their families were examined. It was researched how the dying dynasties were killed, where they were buried, and how the funeral ceremonies took place. Through the weddings and death ceremonies of the dynasties, attempts were made to determine the customs of the wedding ceremony and the ceremony in the Byzantine empire and the Ottoman state.

KeyWords: Byzantine, Ottoman, Wedding, Sunnah, Death, XIV. and XV. Centuries.

ÖNSÖZ

“Osmanlı-Bizans Kroniklerinde Düğün ve Ölüm” başlıklı XIV. ve XV. yüzyıl kaynakları esas alınarak iki büyük imparatorluğu temsil eden hanedanlar üzerinden insan hayatının en önemli parçasını oluşturan “düğün ve ölüm” olgularının gelenek ve görenekleri saptanmıştır. Hıristiyan ve Müslüman olan bu iki devlette düğün ve ölüm merasimleri üzerine oluşan benzerlikler ve farklılıkların yanı sıra bu iki olgunun siyasi ve diplomatik bir araç olarak kullanımını da tespit edilmiştir. Bu dönemde yapılan evliliklerin temel sebepleri ve siyasi açıdan hangi devleti temsil eden hanedanlar ile karşı karşıya geldikleri belirlenmiştir. Siyasi düşmanlıkların dostluğa dönüşmesinde etkileyici rol oynayan “evlilik” kavramı neticesinde devletlerarası kültürel etkileşimlerin de olduğu görülmüştür. Sünnet düğünleri ise özellikle Osmanlı devletinin kudret ve otoritesini sadece ülke içindeki güç odaklarına değil yabancı siyasi teşekküllere de barış ortamında gösterdiği etkinliklere dönüştürmüştür. Devleti yöneten hanedan üyelerinin ölümü ise çoğu zaman bir dönemin bitişi ve yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Eski sultan ya da imparatorun ölümü ile yeni idareci eskisinden tamamen farklı yeni bir siyaset uygulayabilmiştir. Çalışma boyunca Paleologos ve Osmanlı hanedanlarına mensup kişilerin ölüm nedenleri ve cenaze törenleri hakkında veriler saptanarak değerlendirilmiştir.

Çalışma esnasında konuyla ilgili tetkik eserler kullanılmakla birlikte ağırlıklı olarak Bizans ve Osmanlı kroniklerinden yararlanılmıştır. Faydalanılan Bizans tarihçileri arasında Kantakuzinos, Halkokondilis, Dukas, Sfrancis’i Osmanlı tarihleri arasında da Aşıkpaşazade, Neşri, Oruç Beğ, Tursun Bey, Hadidi ile Anonim Tevarh-i Al’ileri ve Enveri’yi sayabiliriz. Anlaşılması zor konularda kaynakların orijinal hallerine müracaat etmekte tereddüt etmemekle birlikte bu kaynakların son zamanlarda latin harfleri ile bilimsel olarak yapılan yayınları tezimizle ilgili bilgilere daha hızlı ulaşmamızı sağlamıştır.

Tez çalışmam sırasında Lisan eğitimimden itibaren öncelikli olarak bilgilerimi ve kaynaklarımı, emeklerimi ve desteklerimi eksik etmeyen kıymetli hocam, danışmanım Prof. Dr. Levent KAYAPINAR’ a ve Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR’ a sonsuz şükran ve saygılarımı sunarım. Çalışmam sırasında bilgilerinden

yararlandığım sevgili hocam Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ' ye katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Bu aşamada engin tarih ve dil bilgisinden yararlandığım değerli büyüğümüz Naif TİMUR' a çok teşekkür ederim.

Eğitim ve Öğretim hayatımda maddi ve manevi olarak her zaman yanımda olan değerli Anneannem Nezire KUCURAS' a, kıymetli dedem Hamit KUCURAS'a, annem ve değerli babam Nuray-Nihat KARAKOÇ' a, Teyzem Tülay UZUN'a ve yengem Derya KUCURAS' a, Teyzem Muhsine DEMİR'e bütün aileme vermiş oldukları emeklerden dolayı sonsuz teşekkür ediyorum. En önemlisi bu yolda beni hiç yalnız bırakmayan Pulet Hülya ACUROL' a, her zorlukta yanımda olan ve çalışmamda önemli kaynakları temin eden değerli Zeki Emre ARAZ' a ve değerli kardeşim Yunus Emre Karakoç'a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET

ABSTRACT

ÖNSÖZ..... I-II

İÇİNDEKİLER..... III

KISALTMALAR.....IV

GİRİŞ 1-5

I. BÖLÜM 6-38

1.1. OSMANLI DEVLETİNDE DÜĞÜN..... 6

1.1.1. Osmanlı Devletinde Evlilik ve Evlilik Törenleri..... 6

1.1.2. İslami Açıdan Nikah 7

1.1.3. Osmanlı Devletinde Düğün..... 9

1.1.4. XIV. ve XV. Yüzyıl Osmanlı Sultanlarının Düğün Törenleri 10

1.1.5. XIV. ve XV.Yüzyıllar İçerisinde Gerçekleşen

Şehzadelerin Sunnet Düğünleri..... 31

1.1.6. Yakup Çelebi ve Yıldırım Bayezid'in Sunnet Düğünleri..... 32

1.1.7. II. Bayazid ve Mustafa Çelebi'nin Sunnet Düğünleri.....35

II. BÖLÜM 39-61

2.1. OSMANLI DEVLETİNDE ÖLÜM..... 39

2.1.1. XIV. ve XV. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında Gerçekleşen

Ölüm ile İnanç ve Gelenekleri..... 39

2.1.2. İslami Açıdan Ölü Gömme Gelenekleri..... 41

2.1.3. XIV. ve XV. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Ölüm..... 44

III.BÖLÜM 62-93

3.1. BİZANS İMPARATORLUĞUNDA DÜĞÜN..... 62

3.1.1. Bizans Kısa Tarihi..... 62

3.1.2. Bizans İmparatorluğunda Evlilik ve Evlilik Törenleri..... 68

3.1.3. Hıristiyanlık Dininde ve Ortodoksluk Mezhebinde Nikâh ... 68

3.1.4. XIV. ve XIV. Yüzyıl Bizans İmparatorluğu Evlilikler 75

IV. BÖLÜM 94-109

4.1. BİZANSİMPARATORLUĞUNDA ÖLÜM 94

4.1.1. Hıristiyanlıkta Ölü Gömme Adetleri..... 97

4.1.2. Bizans Kaynaklarında Ölüm 97

SONUÇ 110-114

BİBLİYOGRAFYA..... 115-121

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

A.P.K: Alexander P. Kazhdan

bkz.: Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

H. : Hicri

M: Miladi

s. : Sayfa

S. : Sayı

TDV: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

Vb.: Ve benzeri

Yay.: Yayınları

GİRİŞ

Batı Anadolu'nun Bitinya bölgesinde XIV. yüzyılın başında karşı karşıya gelen Bizans imparatorluğu ve Osmanlı devleti yaklaşık bir buçuk asır önce Anadolu'da daha sonra Rumeli'de komşu ve rakip olmuşlardır. Bu çalışmada iki toplumda düğün ve ölüm olayı incelenmiştir. Osmanlı devleti bu yüzyıllarda beylikten devlete geçme sürecinde iken Bizans imparatorluğu Paleologos hanedanı yönetiminde son dönemlerini yaşamaktaydı. İki İmparatorluk içinde düğünler ve ölümler inançları gereği gerçekleşmiştir. XIV. yüzyılın tamamında XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar her iki devleti temsil eden hanedan üyelerinin gerçekleştirdikleri düğünler ve ölüm merasimlerine ait bilgiler Osmanlı ve Bizans kroniklerine yansımıştır. Bu iki devletini yöneticilerinin dini inanışları farklı olmasına rağmen yapılan evlilik ve cenaze törenleri benzerlikler ve farklılıklar içermektedir.

Osmanlı devletinde, nikâh, evlilik işlemleri ve sünnet düğünü İslamiyet inancına göre şeriat usulünce yapılır iken Bizans imparatorluğunda ise Hıristiyan inancının Ortodoks mezhebi gereğince törenler gerçekleştirilmektedir. Osmanlı devletinde İslam inancı gereği nikâh olmadan evlilik olmazdı. Nikâh olmaksızın gerçekleşen evlilik haram sayılırdı. Bizans İmparatorluğunda ise evliliğe kilisenin onay vermesi gerekirdi. Her iki devleti temsil eden hanedan mensuplarının evliliklerin gerçekleşmesinde rol oynayan önemli diğer bir faktör ise siyasi ve diplomatik ilişkilerdi. Dini açıdan Bizanslıların dünyasında inançları gereği başka bir dine mensup olan kişilere kız verme yahut evlilik onaylanmazdı. Ancak mevcut şartların gereği Müslüman olan veya Hıristiyan olmayan ya da Hıristiyan olup Ortodoks mezhebine mensup olmayan biri ile yapılacak olan evliliğe kilise tarafından karşı çıkılsa da devletin çıkarları gereği dinen engel taşıyan evliliklere siyasi otorite tarafından onay verilmekteydi. Bu tarz evliliklere sık sık rastlanmaktaydı. Bu durum Osmanlı açısından ise İslam dininin inanç ilkeleri çerçevesinde belirlenmişti. Müslüman bir erkek Müslüman olmayan bir kadın ile evlilik gerçekleştirebildiği halde Müslüman bir kadın Müslüman olmayan bir erkek ile evlendirilemezdi. Evlilik konusunda değinilmesi gereken bir diğer konu ise

boşanma konusudur. Kronikler bu konuda detaylı bilgi vermemekle birlikte boşanan imparator veya imparatoriçelere rastlanmaktadır. Osmanlı dünyasında ise sultan ailesine mensup kişiler arasında boşanan hatun ya da sultanlara rastlanmamaktadır. Osmanlı kaynaklarında ölüm dışında bir ayrılık görülmemektedir. Bizans dünyasında ise eşinden ayrılmış veya dul kalmış kadınların genellikle inziva hayatı dedikleri manastır hayatında yaşamayı tercih ettikleri görülmektedir.

Her iki devlet için gelinin getirmiş olduğu cihaz yahut drahoması (çeyiz) mutlak suretle önemliydi.¹ Çünkü herhangi bir olumsuz durum karşısında çeyiz kızın garantisi idi. Kızın çeyizi kendi ihtiyacı dışında öncelikle siyasi amaç taşıyan bir evlilik ise toprak, para ve siyasi yardım şeklinde olabiliyordu.

Evliliklerin sadece siyasi olaylar neticesinde yapıldığı hakkında genelleme yapmak doğru olmaz. Özellikle de Osmanlı Devletinde siyasi olduğu kadar rüyaların görülmesi ve yorumlanması neticesinde de evliliklerin yapıldığına rastlanmaktadır. Bu duruma en iyi örnek ise Osman Gazi ile Şeyh Edebalı'ni kızı Bala Hatun'un evliliğidir. Kuruluş döneminde Osmanlı devletinde gerçekleşen evlilikleri tantana ya da eğlenceli bir şekilde değil de şer'iat gereğince yapılmaktaydı. Hem Osmanlı sultanlarının hem de Bizans İmparatorlarının birden fazla kadın ile evlilikleri de görülmektedir. Bizans imparatorluğunda evlilik dışı ilişkiler ve bu ilişkilerden doğan çocuklar mevcuttu. Bu gayri meşru çocukların genellikle başka hanedan mensupları ve Müslüman idareciler ile evlendirildikleri dikkat çekmektedir. Önemli bir müessese olarak görülen evlilik gerçekleşmeden önce kız isteme, kız alma merasimleri, çeyiz alma, gelin alayı gibi törenler gerçekleşirdi. Osmanlı düğünleri protokol gereği en az üç gün sürmekteydi. Sünnet düğünlerinin daha fazla sürdüğü bilinmektedir. Düğünlere gelecek olan kişiler sıralı bir şekilde okuyucular tarafından davet edilirdi. Düğüne katılan misafirler hediyeler ile gelir hediyeler ile uğurlanırdı. Eğlence hayatının hâkim olduğu düğünler de Osmanlı Devletinde mevcuttu. Osmanlı İmparatorlarının Bizanslı kadınlar ile yapmış oldukları bazı evlilikler Bizans geleneğine göre gerçekleşmiş ve Bizanslı kadınlara din özgürlüğü tanındığı da görülmektedir. Bizans dünyası içerisinde Sırp, Bulgar, Türk, Latin gibi yabancı

¹Drahoma'nın tarihsel geçmişi için bkz. Ekrem Buğra Ekinci, "Hristiyanlarda Eski Yunan'dan Kalan Bir Gelenek: İyi Drahoma=İyi Koca, *Türkiye Gazetesi*, 11 Ağustos 2010.

hanedanlar ile yapılan evlilikler görülmektedir. Osmanlı toplumunda ise Sırp, Bulgar, Bizans ve Anadolu'daki diğer Türk beyliklerine mensup kişilerle evlilikler görülmektedir. Bu durum evliliğin gerçekleştiği zaman diliminde her iki toplumun birbirileri ve diğer devletlerle olan siyasi ilişkileriyle ilgilidir. Osmanlı devleti kuruluş dönemi politikası gereği yerli ve yabancı hanedanları itaat altına alarak genişlemek istemesi bu evliliklerin en önemli sebebidir.

Bizans ve Osmanlı dünyasında kadın her zaman ikinci plandaydı. Bizans imparatorluğu ataerkil aile yapısı gereği kadınlar tek başlarına ve peçesiz sokağa çıkamaz eğlence hayatları da herhangi bir erkeğin göremeyeceği yerlerde geçerdi. Osmanlı devletinde de aynı durum söz konusuydu. Kadın namus olarak görülür erkeğin olmadığı bir alanda konaklardı. Bizans imparatoru ile evlenen kadın için taç giyme töreni yapılır ve tören sonrası imparatoriçe unvanı verilirdi. Osmanlı devletinde ise kadın evlilik sonrası hatun yahut sultan unvanı alırdı. Yabancı kadınlar ile yapılan evliliklerde kadınların isimlerinin de değiştiği dikkat çeken bir konudur.

XIV. ve XV. yüzyıllarda gerçekleşen ölümlerin sebepleri de çalışmamızda araştırılmıştır. Bizans ve Osmanlı toplumunda ölümün sebepleri büyük ölçüde aynı nedenlere dayanmaktadır. Yaşlılığa dayanan normal ölümün dışında gerçekleşen ölümlerde hastalıklar, siyasi faktörler, doğal afetler, sağlık koşullarının kötü olması ve salgın hastalıklar ana sebeplerdir. Bazen ölüme sebep yaşanan ağır üzüntü ve yoğun siyasi hayatın vermiş olduğu yorgunluk da olabiliyordu. Bizans dünyasında kadınların düşük yapması ve ölmesi, doğan çocukların yaşamadan ölmesi konusunda bize ulaşan bilgiler tıbbi açıdan değerlendirilmesi gereken bir konudur. Dönemin ölüme sebep olan en yaygın hastalıkları arasında cüzam, veba, gut, damla, verem, humma, beyin kanaması, felç, ishalli hastalıklar, eklem iltihapları ve felç sayılabilir.

Hem Bizans hem de Osmanlı devletinde evliliklerinde olduğu gibi ölümler sonrası gerçekleştirilen defin ve cenaze merasimleri dini inanışlara ve geleneklere göre gerçekleştiriliyordu. Bu iki devleti temsil eden hanedan üyeleri ahiret inancına inandıklarından ötürü ölüleri yakmaz toprağa gömerlerdi. Bizans imparatorluğunda ölen imparator ise mutlak suretle sağlığında yerine ardılını bırakır yahut vasiyet ederdi. Osmanlı dünyasında ise sultandan sonra tahta geçen kim olacağı belirsizdi

ve bu durum iktidar için bazen kardeş katilini bile zorunlu kılan sert bir mücadeleye dönüşebiliyordu. Bununla birlikte Osmanlı toplumunda padişahlar genellikle ölmeden önce gömülmek istedikleri yerleri belirttikleri gibi devletin bekası için öğüt verici tavsiyeler şeklinde vasiyetler de bırakabiliyorlardı.

Bizans imparatorluğunda sıradan halka mensup olanlar ile imparator ailesine üye olanların defin işlemleri farklı bir şekilde gerçekleştiriliyordu. Ölen insanlar maddi durumlarına göre gömülmekteydiler. İmparator ailesine mensup olanların cesetleri genellikle lahitlere gömülürken halkın cenazeleri sıradan mezarlara defnedilmekteydi. Osmanlı devletinde kuruluş yıllarında ise ölen sultanların Osman'dan başlayarak Bursa'da türbeye gömülmesi gelenek olmuştu. Bu gelenek Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesine kadar devam etti. Erken dönemde Sultan Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa'nın Bolayır'daki türbesinde görüldüğü gibi kendisiyle birlikte atının da yanına defnedilmesi geleneği mevcuttu. Bizans dünyasında ise ölen kişi arkasından bir cenaze nutku hazırlanır ve ölen kişi arkasından bu metni hazırlayan kişi nutku defin merasimine katılan kişilere okurdu. Osmanlı devletinde ise ölünün arkasından yedi günü dolana kadar Kur'an okunurdu. Yönetici hanedanları Müslüman ve Hıristiyan olan bu iki toplumun ahiret inancı vardı. Hem Bizans imparatorluğunda hem de Osmanlı devletinde imparator, imparatoriçe, sultan, şehzade, valide sultan gibi kişiler hayatta iken vakıflar oluşturmuşlardır. Vakıflar yolu ile hayır dualarının ve amel defterlerinin kapanmaması amaçlanmıştır.

Çalışmamız Bizans ve Osmanlı devletlerinde özellikle hanedan mensupları üzerinden XIV. ve XV. yüzyıllarda gerçekleşen nikâh, evlilik törenleri, sünnet düğünleri ve ölüm olaylarını saptamayı ve bu olayların iki devlet arasındaki münasebetlere etkisini araştırmaya odaklanmıştır. Araştırmamızın kaynaklarını dönemin Bizans ve Osmanlı kronikleri oluşturmuştur. Konumuzla ilgili daha önce yapılan tetkik eserlerden de yoğun olarak yararlanılmıştır. Kaynak eserler ile araştırma eserlerinin değerlendirilmesi sonucunda tezimizin birinci bölümünde "Osmanlı Devletinde Düğün" ikinci bölümünde "Osmanlı Devletinde Ölüm" işlenirken aynı konular Bizans imparatorluğu açısından üçüncü bölümde "Bizans İmparatorluğunda Düğün" ve dördüncü bölümde "Bizans İmparatorluğunda Ölüm"

başlığı altında incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise Bizans ve Osmanlı dünyasında düğün ve ölüm olayları karşılaştırılmış ve genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışma konuyla ilgili bibliyografya ile sonuçlandırılmıştır.

I.BÖLÜM

1.1. OSMANLI DEVLETİNDE DÜĞÜN

Çalışmamızın bu kısmında genel olarak XIV. ve XV. yüzyıllarda Osmanlı dünyasında evlilik için gerçekleştirilen düğünler ile sünnet düğünleri incelenmiştir. Evlilik düğünleri bir toplumun geleneklerinin en çok göz önüne serildiği olaylardan birisidir. Sünnet düğünleri ise geleneksel kültürel faaliyetlerin din olgusuyla birleşmesiyle dayanışma ve aynı toplumun fertleri olmanın hissedildiği anlardır. Bu düğünler esnasında yöneten ve yönetilenler aynı ortamda buluşurlar. Hayatın bir parçası olan düğünler sosyal bir olay olarak toplum üzerindeki birleştirici ve bütünleştirici özelliğinin yanında aynı zamanda yardımlaşma için yapılan etkinliklerdir. Yönetenin kudreti ve adaleti düğüne yansır. Davetliler güçleri oranında hediyesiyle düğüne iştirak eder. Düğüne davet ve ona icabet toplumda var olan adeta gizli bir toplumsal sözleşmenin yenilenmesi anlamı taşır. Düğüne davet edilmemek ya da davete sebepsiz icabet etmemek sosyal ilişkileri yeniden gözden geçirilmesi gerektirecek kadar önemli olarak algılanır. Hanedan üyelerinin düğünleri siyasi ve diplomatik özellik içerdiğinden düğün merasimleri devletlerarasında resmi protokolü gerektiren önemli bir olay olarak kabul edilmiştir.

1.1.1. Osmanlı Devletinde Evlilik ve Evlilik Törenleri

Aile, toplumsal bir birlik oluşturduğu için eski Türk devletlerinden günümüze kadar önemli ve değerli bir müessese olarak görülmüştür. Evliliğin gerçekleşmesi ya da evlilik olması bir aile kurma amacı taşımaktadır. İnsan soyu ve varlığının devam etmesi için evlilik her toplum ya da din için zorunluluktur. Bu doğrultuda evlilik toplumların inancına, gelenek ve göreneklerine göre gerçekleşmekteydi. Fakat bu durum sadece soy devamı için yapılmamakta tarihsel süreç içerisinde değişiklik göstermekle birlikte yapılan evliliklerin amacı da zamansal ve mekânsal şartlara bağlı olarak farklılık göstermektedir.

Osmanlı hanedanına mensup kişilerin gerçekleştirdiği evliliklerin hangi sebeplerden yapıldığına bakacak olursak bunun birden çok nedeni olduğu görülür.

Hanedan üyelerinin evlilikleri birbirini seven iki kişinin hayatlarını birleştirmeden daha ziyade siyasi çıkarlar, toprak genişletme politikası ve daha geniş coğrafyaya hâkim olma istediği, çocuk sahibi olmak, tahttaki hükümdarın vefatı ile hanedanın başına geçebilecek bir erkek çocuk varisi bırakmak ve böylece devletin devamını sağlamak nedeniyle yapılan evlilikler olarak görülebilir. Bunun yanı sıra Osmanlı devletinde evliliklerin gerçekleşmesinde diğer bir neden ise rivayetlere göre rüyalarda evlenen çiftlerin evlenmeden önce birbirlerini görmesi ve bunun akabinde çiftlerin herhangi bir nedenle karşılaşması neticesinde düğün töreni ile evlenmeleri de oldukça yaygındı.

Osmanlı devletinde evlilik düğünleri dini inanç doğrultusunda gerçekleşmekteydi. Osmanlı hanedanı Müslüman inancına mensup olduğu için İslam dini, kültürel, dini ve toplumsal yaşayış biçimlerinin şekillenmesinde önemli derecede etkiliydi. Bu yüzden Osmanlı devletinde gerçekleşen düğünleri incelemeyen önce düğün kavramını İslam dini akidelerine göre değerlendirmek çalışma açısından daha sağlıklı olacaktır.

1.1.2. İslami Açıdan Nikâh

Nikâh, sözlükte “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik, cinsel ilişki” gibi anlamlara gelmekte ve fıkıh terminolojisinde, şer’i aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder.² Nikâh çiftler arasında ahlaki ve dini yaşam çerçevesine göre şekillenmiş ve çiftler arasında yapılan bir nevi sözleşme niteliğindedir. Bir ömür boyu şer’i, örf ve adetler geleneğinde kadın ve erkeğin cinsel bir temas kurmasına izin veren dini bir ibadet etme şekliydi. Bu durumda nikâhı kıyılmayan çiftlerin ilişkileri ahlaki bulunmamakla birlikte toplumsal yaşamda gayr-ı meşru evlilik olarak adlandırılmaktaydı.

İslam dini açısından nikâh hem medeni bir muamele hem de ibadettir. İbn-i Abidin “Bizim (insanlar) için Hz. Âdem zamanından günümüze kadar meşru olmuş, daha sonra cennette de devam edecek olan nikâh ile imandan başka ibadet yoktur.”

²Fahrettin Atar, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007, s. 112.

diyerek İslami boyutta nikâhın ne derece önemli olduğu belirtilmiştir.³ İslam da nikâh İslami dönemlerden günümüze gelene kadar değişmiş günümüzde resmi nikâh yaygınlaşmasıyla birlikte resmi nikâh öncesi dini nikâh akdi yapılmaktadır. İslamın ilk dönemlerinden beri yüzyıllar boyunca nikâh akitleri hep sözlü yapılmıştır. Nikâh esnasında din adamı veya devlet görevlisinin bulunması da gerekmez ancak evlenecek olan kadın ve erkek evlilik için gerekli özellikleri taşıyıp taşımadığına yönelik denetleme yapılır. Hz. Peygamber (s.a.v) döneminden beri nikâhlarda aile büyüklerinden sevilen sayılan kişilerin hazır olması ve düğün yemeği (velime) ikramında bulunması sünnet sayılan uygulamalardır.⁴İslami açıdan nikâhın gerçekleşmesi için kadın ve erkeğin bazı gerekli niteliklerle sahip olması gerekiyordu. Bu nitelikler olmadığı takdirde nikâh engeli meydana geliyordu. Aynı zamanda İslami açıdan nikâhın gerçekleşmesi için şahit olacak kişilerin de bir takım şartları taşınması gerekiyordu. Nikâh şahitlerinin Müslüman erkeklerden ve akil, baliğ, hür kişiler arasından seçilmesi gerekiyordu. Ayrıca nikâh şahitlerinin konuşma, görme ve duyma sorunu olmamalıydı. Evlenen tarafların dilinin bilinmesi nikah şahitliğinin son şartıydı.⁵

İslami açıdan nikâhsız birliktelikler haramdır. Nikâhın herkes tarafından bilinmesi istenir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) “Şu nikâhı ilan edin, onu mescitlerde yapın. Üzerine tef vurun” hadisi gereğince nikâh gizlenmez, şenlik ile ilan edilir. Kısıtlan nikâhta süreklilik esastır. Bundan dolayı nikâhlı kalındığı sürece iyi geçinmek hedeftir, boşanmak son çaredir. Bazı şartların oluşması halinde İslam'da erkek için çok eşliliğe izin verilebilmektedir.⁶

İslam dini gereği evlenecek erkeğin sadece Müslüman olması kadının ise Müslüman veya Ehl-i Kitap'tan (Yahudi, Hıristiyan) olması evlilik için yeterli görülmüştür. Evlenilecek kadının tercih imkanı doğrultusunda bakire, şerefli, dindar, iyi aileye mensup, başkasından çocuğu bulunmayan, mehri ve külfeti hafif olması

³Hüseyin Esen, “Kolaylık Açısından İslam'da Nikâh” *Uluslararası Dinlerde Nikâh Sempozyumu*, DEÜ İlahiyat Fakültesi, 06-- 08 Nisan 2012, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İzmir 2012, s. 57.

⁴Hüseyin Esen, *a.g.m.*, s. 97-98.

⁵Hüseyin Esen, *a.g.m.*, s. 89-91.

⁶Hüseyin Esen, *a.g.m.*, s. 63-70.

beklenir. Erkeğin ise dindar, ahlakı güzel, varlıklı ve cömert olması hoş karşılanır.⁷Nikâh için belirlenen bu dini inançlar tarihsel boyutta İslam dinine inanan Müslümanların toplumsal yaşamda yaşayışlarını etkilemekle birlikte adet, gelenek ve göreneklerin de şekillendirmiştir. Müslüman olan Osmanlı hanedanlığı da İslami doğrultuda yaşamış ve toplumsal yaşantısının temel taşı bu din olmuştur.

1.1.3. Osmanlı Devletinde Düğün

Osmanlı devletinde yapılan düğünler çeşitli nedenlere dayanmaktı. XIV. ve XV. yüzyıl Osmanlı kaynaklarına dayanarak Osmanlı devletinde gerçekleşen düğünleri ne şekilde oluyordu? Kız alma merasimleri nasıl gerçekleşiyordu? Düğün esnasında yapılan faaliyetler nelerdi? Düğün öncesi neler yapılıyordu? Çalışmamızın bu kısmında bu sorulara cevap arayacağız.

Osmanlı hanedanında gerçekleşen evliliklerin temel taşını siyasi ilişkiler oluşturmaktaydı. Evlilikten beklenen toplumun değişik kesimleri ya da farklı devletin temsilcisi hanedanlarla akrabalık ilişkisi kurarak aralarında ılımlı bir politika oluşturmaktı. Bu evliliklerde toplumsal ve kamu yararı ön planda yer alırdı. Bu amaçla gerçekleşen evlilikler oldukça yaygın ve tarihsel evrede de birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı hanedanı mensupları bu nedenle gayr-i Müslim kadınlarla da evlilikler yapmışlardır. Nikâhına aldıkları kadınlara “zevce” demişlerdir. Kadın bu dönemlerde “avrat” olarak da adlandırılmıştır.

Osmanlı hanedanının evliliklerine dair düğün kayıtlarına daha sonra kaleme alınmış olsalar dahi devletin kuruluşundan itibaren rastlamaktayız. Düğünlere ilişkin detaylı bilgiler XVI. yüzyıldan itibaren daha detaylı kaleme alınmış ve o tarihten itibaren de bir takım değişiklikler yaşamıştır. XIV. ve XV. yüzyılda Osmanlı hanedanı üyelerinin gerçekleştirmiş olduğu evlilikler kimi zaman yüzeysel kimi zamansa detaylı olarak anlatılmıştır. Dönemin kaynakların da verilen bilgiler sınırlı olduğu için detaylı bir şekilde anlatmak oldukça güçtür. Çünkü kuruluş dönemini anlatan kronikler Osmanlı devletinin daha çok siyasi faaliyetlerine ağırlık vermiştir.

⁷ Hüseyin Esen, *a.g.m.*, s. 70-71.

1.1.4. XIV. ve XV. Yüzyıl Osmanlı Sultanlarının Düşün Törenleri

Osmanlı kaynaklarında evlilik ile ilgili bir kadın için dini yönden “helal” kavramı kullanılmaktaydı. Helal ise Allah’ın müsaade ettiği yani evlenmek için uygunluk anlamı taşıyarak yapılacak evlilik için herhangi bir engelin bulunmadığını gösterirdi. Osmanlı hanedanında görüldüğü gibi nikâh şeriat usulüne göre yapılır ve bu da toplum açısından dönemin şartlarına göre resmi evlenme sayılırdı. Çiftlerin Allah katında evlenmesi Allahın izin verdiği bir evlilik olduğunun göstergesiydi. Nikâh’ın kısılması da toplum açısından bu denli önem taşımaktaydı.

Osmanlı hanedanında rüyaların evlenme üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Bu görülen rüyalar dönemin şeyhlerine anlatılır ve onlar tarafından yorumlanırdı. Bu rüyaların yorumlanması ile nikâh ve evliliğe adım atılırdı. Bu gelenek doğrultusunda Ertuğrul Gazi’nin görmüş olduğu rüyayı Şeyh Edebalı’ye anlatması ve şeyhin bu rüyadaki verilmek istenen mesajı yorumlamasıyla Ertuğrul Gazinin oğlu Osman Gazi ve Şeyh Edebalı’nın kızı Bala Hatunun evlenmesi bu şekilde gerçekleşmiştir. Şeyh Edebalı’nın kızı Neşri Tarihi’nde “Mal Hatun” diye geçerken Oruç Beğ Tarihinde ve Hadidi Tevarih-i Al-i Osman da ise “Rabia” olarak geçmektedir.⁸ Eski Osmanlı tarihçileri Şeyh Edebalı’nın kızını Mal Hatun olarak adlandırır, fakat Orhan Gazi’nin annesi olan Mal Hatun Ömer adındaki bir zat’ın kızı olmakla birlikte Edebalı’nın kızı Bala Hatundur.⁹ Osmanlı resmi kayıtları yanlış olarak Orhan’ın dedesinin Edebalı olduğunu söyler.¹⁰

“Ertuğrul doğru ol şeyhe geldi. Ol gördüğü düşünüy ol şeyhe dedi. Eytdi: “Ya şeyh! Düşümde gördüm. Senün koynundan bir ay doğar, gelür benüm koynuma girür. Ve girü göbeğümden bir ağaç biter, gölgesi âlemleri (bütün,

⁸Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi (Osmanlı Tarihi 1288-1503)*, Haz. Necdet Öztürk, 1.Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 10. ; Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihannüma Neşri Tarihi*, Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, C.I, 4.Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 75. ; Hadidi, *Tevarih-i Al-i Osman (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1991, s. 32.

⁹Mustafa Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C.I, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 55.

¹⁰İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 105.

cihan, kâinat) dutar. Gölgesinün altında dağlar olur. Her dağın dibinden sular çıkar. Bu sulardan kimi içer ve kimi bağlar bahçeler savururlar, çeşmeler akıdurlar. Ol uykudan uyandum. Düşüm budur kim dedüm, ta'birini buyurun" dedi. Şeyh eyitti: "Ya yiğit! Düşünün tabiri budur kim: Senün bir oğlun ola, adı Osman ola. Ve benüm dahi bir kızım ola, adı Rabia ola. Andan ol kızımı senün oğlun Osman ala. Ol kızımından anun oğulları ola. Andan bir oğlu ola, adı Orhan ola. Ol Orhan'dan ced-ber-ced padişah olalar. Muştuluk olsun sana kim, padişahlık verildi, senün neslüne dedi. Mübarek olsun dedi. Ertuğrul düşünün tabirini biliüp Allah'a şükredüp, girü gelip yerinde karar etdi." ¹¹

Bu rüyayı gören kişi bazı kaynaklarda Osman'ın babası Ertuğrul bazılarında ise Osman Gazi olarak verilmiştir.¹²Rüyaların vermiş olduğu mesajlara önem verilir ve yorumlanan mesajlar yerine getirilirdi. Her ne kadar bir rüya sonucu evlenme gerçekleşse de altında yatan başka sebeplerde vardı. Osman Gazi ve Bala Hatun birbirlerini eski bir hisar da görüp tanışıp âşık olmuşlardır. Osman Gazi'nin Bala Hatunu çok beğenmesi üzerine Şeyh Edebalı'den nikâh ile istemiştir. ¹³Şeyh Edebalı bu istediği kendisinin fakir bir şeyh olması ve Osman Gazi'nin Osman'ın Kayıhan neslinden gelmesi ve kızının çok üstünde ve denk görmemesinden ötürü reddetmiştir¹⁴. Osman Gazi bu evlilik için Eskişehir Beyine danışıklık etmiş fakat Beğ, Bala Hatunu Şeyh'den kendisi için istediğinde ret cevabı almış bu durumda da kızını Osman Gazi'ye vermek istediğini düşünerek intikam yolunu seçmiştir. Velhasıl Osman Gazi bir gece gördüğü rüyayı anlatıp yorumlattıktan sonra Osman Gazi ile Bala Hatunun evliliğine zuhur düşecek engelli ortadan kaldırmış, düğün cemiyeti sultanlarının izdivaçlarındaki tantana ile değil, Peygamber'in Şeriatına ve göstermiş olduğu misale uygun olarak yapıldı.¹⁵ Bu evliliğin nikâhı Edebalı'nin müritlerinden "Turgut" adındaki bir derviş akdetti ve Osman onun hizmetine karşılık, cami yakınında ve nehir kenarında bir ikametgâh vaat etti. Müstakil padişah olunca, derviş için bir tekke inşa ettirdi ve mamur köyler ile arazi tahsis ederek vaadini

¹¹Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 10.

¹²Neşri Tarihi, Ertuğrul Gazinin olduğunu belirtirken Aşıkpaşazade Osman Gazi'nin rüya'yı gördüğünü söyler.

¹³Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁴*A.g.e.*, s. 55.

¹⁵Hadidi, *a.g.e.*, s. 32.

yerine getirdi.¹⁶Rüyaların vermiş olduğu mesajların yorumlanmasıyla evlilik gerçekleşmiştir. Ancak bu evliliğin altında yatan sebepler arasında sadece Osman Gazinin âşık olması ve görülen rüyaların etkili olduğunu söylemek yanlış olur. Bu dönemde padişah, fakih, derviş gibi din adamlarına danıştırdı.¹⁷Osman Gazi'nin Bala Hatun ile evliliği Şeyh Edebalı'nın Anadolu'nun toplumsal yapısı üzerinde birlik teşkil etmesini ve Osmanlı beyliğine manevi bir saygınlık kazandırmasının yanı sıra siyasi anlamda da güç elde etmesini sağlayacaktır.¹⁸Osman Gazi'nin diğer bir evliliği Orhan Gazi'nin annesi Mal Hatun adındaki Umur ya da Ömer adında muhtemelen saygın bir beyin kızıdır.¹⁹

Osmanlı döneminde evlenilecek kadınların İslam dininin evlilik için istediği şartları taşımaları için bir uyum denklik (Biz kandan, sizin gibi al-i cenap kandan)²⁰ arandığı görmekteyiz. Hanedan mensuplarının evliliğin gerçekleşmesinden önce karşı tarafa bir elçi gönderilmekteydi. Elçiler karşılıklı olarak gönderilir ve evlilik gerçekleşene kadar da iki taraf arasında anlaşmayı sağlardı. Bala Hatun ile Osman Gazi'nin tanışması sonrası elçiler devreye girerek kız istemek için hazırlıkların yapılmasına katkı sağlamışlardı. Konya'dan rütbece büyükler kızı alıp getirip büyük düğünler edip nikâh yaptılar. Osmanlı kaynaklarında geçen "âli düğünler" ifadesinden anlaşıldığı gibi Osmanlı toplumunda düğünler şaşalı ve gösterişli bir şekilde yapılıyordu. Düğün sonrası Osman Gazi sabah vakti gusül abdesti alıp sabah namazını kılıp beraberinde süvarilerini, bahadurlarını, dilâverlerini alıp koşu meydanında at binmiş ve adet geleneği olan ava çıkmışlardır. Osmanlı devletinde düğün sonrası at meydanında at binmek ve ava çıkmak bir gelenektir.

"Bir gün Ertuğrul gönlüne bu geldi kim, ol düş kim görmüşdüevayilde, ol düşünü Şeyh Ede Bali'ya ta'bir etdürmüştü, Hak ta'ala Şeyh Ede Balı'ya dahi bir kız verdi, adını Rabia komuşdu. Ertuğrul, Şeyh Ede Balı'nun kızını Osman Gazi'ye alıverdi, âli düğünler eyledi. Konya'dan Rabia Hatun'u

¹⁶Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, Çev. Mehmet Ata, Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, İstanbul Medya Ofset Yayınevi, s. 67.

¹⁷Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2010, s. 21

¹⁸Murat Belge, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 119.

¹⁹A.g.e., s. 119.

²⁰Mehmed Neşri, a.g.e., s. 75.

alup gelüp Konya'nun ekâbirleri, uluları hep gelini bile getürdiler. Rabi'a hanumu nikâh edüp verdiler. Ol gece Osman Gazi Murat verip Murat aldı. Yarındası yiğit yenil, ekabir ü ayan ulu kiçi at koşusuna çıktılar. Osman Gazi dahi subh vakti durup gusl edüp, abdest alup subh namazını kılıp, Rüstem-var ata süvar olup, dilaver, şir-i nerler, bahadırlar, alp erenler koşuya meydana çıktılar, at koşusu etdiler. Adet üzerine av şikâr etdiler.”²¹

Osmanlı devleti' de evlilik konusunda dikkat çeken diğer bir husus ise çok eşlilik idi. Osmanlı sultanları ya da toplumun erkek fertleri birden fazla kadın ile evlenebiliyordu. Şer'i örf ve adetlere göre İslami açıdan birden fazla kadınla evlenmek caizdi. Şeyh Edebalı'nın 120 yıllık ömrü boyunca yiğitliğinde ve pirlüğünde iki eş aldığı görülmektedir.²²

Yapılan evliliklerle sadece çiftler arasında bağ kurulmuyordu. Bu evlilik müessesesi aracılığıyla aileler arasında da bir ilişki kuruluyordu. Günümüzde olduğu gibi akrabalık ilişkisi meydana geliyor ve her biri bacanak, dünür, kaynana, kayın baba gibi unvanlar alıyordu.

Osmanlı devletinde sadece sultanların düğünleri değil beylerin, din adamlarının ya da Osmanlı devletine komşu tekfurlarının da düğünleri hakkında kaynaklar yetersiz olsa da bilgi sunmaktadır. Sultan etraflarındaki bu kişilerin düğünlerine icabet edebiliyordu. Kimi zaman bu icabet dostluk kimi zamanda düşmanlık doğurabiliyordu. Osman Gazi'nin silah arkadaşı Köse Mihal'in kızını Gül Falnoz Beğ'inin oğlu ile evlendirmesi olayında görüldüğü gibi. Bilindiği üzere Köse Mihal Osman Gazi'nin düğün gecesi at meydanından dönerken Müslüman olmasıyla²³ tanışık olmuşlardır. Bu dostluk sebebi ile de Köse Mihal etrafındaki tekfurlarının baskısı ile de Osman Bey'e okuyucular göndermiştir. Osmanlı devlet geleneğinde gerçekleşen eğlence ve düğün törenlerine davet etmek amacıyla okuyucular gönderilirdi. Bu okuyucular davet ettikten sonra Osman Bey davete karşılık sürü ile

²¹Hadidi, *a.g.e.*, s. 32. ; Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 13. XIV. ve XV. Yüzyıl kroniklerinde “Mal Hatun ile Bala Hatun”dan bahsederken tarihçiler bu isimleri karıştırmışlardır.

²²Aşıkpaşazade, *Osmanlı Tarihi(1285-1502)* Haz. Necdet Öztürk, 1.Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s. 12.

²³Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 13.

koyunlar göndermiştir. Bu koyunlar düğüne hizmet edenlere yedirilmesi için gönderilmiş aynı zamanda da Osmanlı devletinde böyle bir hediyeleşme gücünün ve gösterişinin sembolüydü. Çünkü düğün öncesi ayrı hediyeler düğün sonrası farklı hediyeler getirilir ya da gönderilirdi. Osman Gazi düğüne geldiğinde ise halılar, kilimler ve sürü ile koyunları saç²⁴ olarak getirmiştir. Aynı zaman da gümüş ve altın avadanlık (araç, aygıt, av çantası) okuyucular ile düğün sahibine gönderilmişti. Bu hediyeler mübalağalı şekilde tarihi kayıtlara geçmektedir. Düğün XIV. ve XV. yüzyıllarda genelde üç gün sürmekteydi.²⁵

Mübalağa ağır yarak gördü kim adlu düğün eyleye. Düğün esbabı tamam oldu Etrafun kâfirlerine ve tekürlerine okuyucular gönderdü. Ve hem Osman'ı dahi okudu. Ve hem tekürlere dahi haber gönderdi kim: ‘ Gelün bu Türk ile aşına olun kim bunun şerrinden emin olasız dedi. Vaade olduğu gün geldiler. Düğüne mübalağa saçular getirdiler. Osman Gazi cemisinden sonra geldiler. Eyü halılar ve kilimler ve sürü ile koyunlar getürdi. Ve illa Osman Gazinün saçusını gayattde beğendiler.²⁶

Düğünlerin nerede yapıldığına dair kayıtlarda yetersiz de olsa malumat bulmak mümkündür. Mesela Bilecik'in fethi esnasında düğünün Bilecik kalesinde yapılmasının planlandığını öğreniyoruz. Pasajın anlatımından kale gibi kapalı ve güvenli yerlerde düğünlerin yapılmasının daha yaygın olduğu anlaşılıyor. Bununla birlikte düğünlerin günümüzdeki kır düğünleri gibi dışarıda sahrada da yapıldığı anlaşılıyor. Yine metnin anlatımından evlilik düğünleri sadece eğlence amaçlı ya da tanışma niyetiyle değil, düğün yerini kale dışına çıkararak kalenin fethini kolaylaştırıcı bir unsur olarak da görüldüğünü gösterir. Aşağıda orijinal metinden anlaşılacağı üzere düğünlere toplumun büyük bir kesiminin de katıldığı anlaşılmaktadır.

Mihail, Osman Gazi'nün bu haberin gelüp teküre haber verdi. Tekür dahi gayet sevindi. Canile sözünü kabul etti. Mihail'e gine göndürdi. Bir güne va'de olundu kim Osman Gazi dahi anda vara. Ve hem dedi

²⁴Saçı: Düğün çağrısı, yeni evlenenlere verilen hediye ya da bazı düğün ve şenliklerde ortaya saçılması adet olan inci, maden para, şeker, hububat gibi şeyler.

²⁵Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 23.

²⁶*A.g.e.*, s. 23.

kim: “Bizüm hatunlarımız sahraya öğrenmişlerdir. Bilecük dar yerdür. Düğünü anda etmesünler” dedi. Bu sözü tekür kabul etdi. Düğünü Çakır Bınarı’nda eyledi. Ve hem va’de-i sahihde Osman Gazi dahi öküzlerini yükletdü. Hemişe ileden hatunlara verdi. Sürdüler ahşam karanusından hisara girdiler. Bir iki katar öküz kim hisaragirdi. Keçe yüklerinden adam ilen yalın kılıçlar döküldü. Def’i kapucuları paraladılar. Hisarda hod adam az kalmışidi. Ekseri düğüne gitmişleridi. Hisar feht edildi.²⁷

Osmanlı toplumunda kadınlar düğünlere götürüldüklerinde ayrı bir yerde konaklardı. Kadın namus olarak görülmüş herhangi bir durum yaşanmaması için bu şekilde erkeklerin görmediği yerde bulunması uygun görülmüştür. Gerçekleşen bu siyasi faaliyetler neticesinde düğün gerçekleşememiş düğün mevkiine gelen Osman Gazi fethi gerçekleştirip gelini de alarak²⁸ Orhan Gazi ile evlendirmiştir.²⁹ Yarhisar Bey’inin kızı Holofira’nın ismi (Lülüfer = Nilüfer) olarak değiştirilmiştir. Hadidi eserinde Osman Gazi’nin düğün yaptığını belirtmiş fakat bu düğünün nasıl olduğuna ilişkin bilgi vermemiştir.³⁰

Yine Osmanlı kaynaklarında sıkça karşımıza çıkan rüyalar vesilesi ile yapılan evliliklerden biri ise Aydos tekfurunun kızı ile Gazi Rahman’ın evliliğidir. Orhan Gazi döneminde Aydos Hisarı’nın alınmasıyla bu evlilik gerçekleşmiştir.³¹ Kızın gördüğü rüyayı yazıp Orhan Gazi’ye vermesi ile Orhan Gazi tarafından kendilerine birçok mal ve eşya verilmiştir.³²

Rüya görülmesi ile evlenmek yaygındı fakat bir fetih sonrası gerçekleşen evlilik fethedilen yerin hâkimi ile akrabalık oluşturulması, kızının alınması siyasi ve toplumsal açıdan Osmanlı Devleti için bir politikadır. Aşıkpaşazade Tarihi’nde verilen bilgiler doğrultusunda Orhan Gazi döneminde gerçekleşen bu evlilik fethedilen yerde kalıcı iskânı sağlamak amaçlı yapıldığını söylemek doğru olur. Bu

²⁷Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 25.

²⁸Müslüman olmasıyla Nilüfer Hatun adını alarak Orhan Gazi ile evlendirilmiştir.

²⁹Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s.105. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 27.

³⁰Hadidi, *a.g.e.*, s. 43.

³¹Hadidi, *a.g.e.*, s. 58. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 46-48.

³²*A.g.e.*,s.58.

şekilde bir akrabalık bağı oluşturmak devletin siyasi geleceği için önemli bir noktadır.

Osmanlı Devleti Orhan Gazi döneminde 1331 yılında gerçekleşmiş olan İznik'in fethi sonrasında, fetih yapılan yerde eşleri cenk sırasında ya da açlıktan ölmüş kadınlar getirilerek gazilerin bu kadınlarla evlenmeleri istenmiştir.³³Bu evlilik gerçekleştiğinde ise şehirde onarıp tamir edilen evlerden birisi çiftlere oturmaları için veriliyordu.³⁴ Osmanlı padişahı tarafından verilen bu emir ile dul kadınlar için bir yuva kurma imkânı tanındığı gibi mağduriyetlerinin devlet tarafından telafi edilme gayreti dikkat çekmektedir. Her ne kadar cariyeliğe benzetsek de aradaki ince bir çizgi olan nikâh ile evlendirilmesi Osmanlı Devleti'nin yardım severliğini ve İslami inanç doğrultusunda yaşadıklarını göstermektedir.

Cariyelik "köle" Osmanlı kuruluşundan beri var olan bir durumdu. Kuruluş dönemlerinde savaş sırasında esir alınan cariyeler yaşadıkları daha önceki toplumlarda hukuki olarak serbest "hür" bir statüdeydi. XIV. ve XV. yüzyıllarda cariyelikle ilgili kayıtlar kaynaklarda geçmemektedir. Padişahların ve şehzadelerin cariyeler ile evlendirilmesi II. Bayezid devrinden itibaren görülmektedir.³⁵Hanedan üyeleri cariyelerle evlenmiş fakat cariyelerle nikâh kısılmamıştır. Çünkü şeriat usulüne göre cariye padişahın malı sayılıyordu.³⁶

Orhan Gazi'nin bir diğer evliliği ise III. Andronikosun kızı Asporçe Hatun ile gerçekleşmiştir.³⁷ Fakat kaynaklar bu evliliğe dair bilgi vermemektedir. Halil İncalcık; Osmanlı dönemine ait en önemli ve eski belgenin Asporçe vakfiyesi olduğunu ifade etmektedir. 1323 yılında düzenlenerek bu belgede "Osman Gazi b. Ertuğrul'un oğlu Orhan'ın eşi Asporçe Hatun, kendi huzurunda Alâeddin Paşa'yı vakıfları için vekil tayin etmiştir".³⁸Bu kayıtlardan yola çıkarak Asporçe Hatun'un Orhan Gazi'nin eşi olduğunu şüphe kalmaz. Fakat düğünlerinin nasıl ve ne şekilde gerçekleştiğini

³³Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 122.

³⁴Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 59.

³⁵Çağatay Uluçay, *Harem II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 22.

³⁶Çağatay Uluçay, *a.g.e.*, s. 39-40.

³⁷Mikhael Doukas, *Tarih: Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.27.dipnot 40; Murat Belge, *a.g.e.*, s. 119.

³⁸Halil İncalcık, *a.g.e.*, s. 42.

bilmiyoruz. Orhan Gazi'nin Bizans hanedanına mensup Asporçe Hatun ile gerçekleştirdiği bu evlilik siyasi amaçla gerçekleştirilen evliliklere bir örnektir.

Kantakuzenos'un 1345 yılında rakiplerine karşı Orhan Gazi'den yardımcı kuvvet istemesi ve Orhan Gazinin bu teklifi kabul etmesiyle kızı Teodora'yı Sultan Orhan'a vermeyi teklif etmiştir.³⁹Orhan Gazi'nin 6.000 kişilik yardımcı kuvvet göndermesiyle Sultan Orhan 1346 yılında VI. Kantakuzenosun kızı Theodore ile evlenmiştir.⁴⁰Kantakuzenosun kendi yazdığı tarihte Orhan Gazi'nin kızına talip olduğu söylemiştir.⁴¹ Anlatıma göre Kantakuzenos Orhan Gazi'ye bir heyet gönderip kızını almasını istemiştir. Orhan Gazi de 30 gemi ile bir hayli süvari ve güvenilir adamlarıyla bir heyeti Silivri'ye gönderir. İmparator, ordusu ve kraliçe ile Silivri'ye gelir.⁴² Evlilik Bizans İmparatorluğunun geleneğine göre yapılır. Kantakuzenos nikâh töreni öncesi Silivri kalesi dışında kendisine bir taht kurdurur. Ertesi gün diğer kızları ile birlikte imparatoriçe gelin adayıyla çadırda kalır. Teodora kurulan bu tahta gelip oturur. İmparator bu tahtın çevresindeki sırma işlemeli perdenin ipini keser. Bunun üzerine perde açılır ve Teodora taht üzerinde görülür. Elinde şamdan tutan Theodora çalan müziğe uygun şekilde hareket ederek etrafında askerler diz çökmüş şekilde düğün töreninde yer alır. Türk heyeti gelini sevinçler içinde alarak ülkelerine götürür. Theodora burada da merasimle karşılanır.⁴³ Bu düğün için olağan dışı görülen bir durum mevcuttu. Düğün Osmanlı topraklarında değil Bizans topraklarında yapılmıştır.⁴⁴ Orhan'ın Teodora ile evliliği Osmanlı kaynaklarında geçmemektedir. Bizans kaynaklarında ise Kantakuzenosun vermiş olduğu çeyizin karşılığında Orhan Gazinin bu evliliğe razı olduğu ve gelen elçileri de hediyelere boğduğu belirtilmektedir.⁴⁵Theodora'nın çeyizi ile Bursa'ya geldiği 1346 Ocak

³⁹Laonikos Chalkondyles, *The Histories*, C.I, Kitap 1-5, çev. Anthony Kaldellis, 1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2014, s. 36-37. ; Stewen W. Reinert, "Orhan" *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander. P. Kazhdam, C.I-III, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1533.

⁴⁰Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, s. 36-37.

⁴¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 135.

⁴²*A.g.e.*, s. 135.

⁴³Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁴Anthony Bryer, "Greek historians on the Turks: the case of the first Byzantine-Ottoman marriage" *Peoples and Settlement in Anatolia and the Caucasus, 800-1900*, Variorum Reprints, London 1998, s. 479.

⁴⁵Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 27.

ayında söz kesilmiştir.⁴⁶ Böylece bir Osmanlı hükümdarı Bizanslı bir prenses ile evlenmiştir.⁴⁷

1360 -1389 yılları arasında tahta kalmış olan I.Murat'ın yapmış olduğu evliliklere dair bilgiler sınırlıdır. Düstûrnâme-î Enverî'de verilen bilgiler doğrultusunda Sırp çarının kızı ile evlendiği bilinmektedir.⁴⁸ Erken Dönem Osmanlı kaynakları Murat Hüdavendigârın daha çok siyasi faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Osmanlı Kroniklerin de ise daha çok oğlu Yıldırım Bayezid'in siyasi amaçla yaptığı evlilikler anlatılmıştır. I.Murat'ın zevcelerinden Gül Çiçek Hatun ile olan evliliği bilinmektedir. Gül Çiçek Hatunun, Rum kökenli olduğu ve Karasi Beyi Aclan Bey'in cariyesi olduğu Orhan Gazi'nin bu beyliği ortadan kaldırmasıyla Bursa'ya getirilerek Murat ile evlendirildiği anlaşılmaktadır.⁴⁹ Düğünün nasıl olduğuna dair bilgi yoktur. XIV. yüzyılda Osmanlıların Bulgar ile temasa geçip onları tanımaları, Rumeli'ye geçişlerinden sonra başlasa da asıl karşılaşmaları Murat zamanının da olmuştur. Türk fethi karşısında mücadele edemeyeceklerini anlayınca Bulgar çarı Şişman, Sultan Murat ile barış yaparak ılımlı bir politika izleme yolunu seçmiştir. Osmanlı himayesini ve vergi vermeyi kabul ederek kızı Mara'yı da Murat Hüdavendigâr'a eş olarak vermeyi teklif etmiştir.⁵⁰ Murat Hüdavendigâr bu evlilik ile oluşan akrabalık bağlarını da kullanarak Anadolu ve Balkanlarda siyasi üstünlük sağlama politikası izlemiştir. Bu evlilik hakkında bilgiler Enverî'nin eserinde verilmiştir. Sultan Murat'ın yanında düşmanın dilini iyi bilen Ömer adında bir hocanın olduğu ve Sultan Bursa'da iken Niğbolu'da bir çar kızının bulunduğunu adının ise Mara olduğu belirtmektedir. Çok güzel bir yüze sahip olan bu kıza 400 beyin âşık olduğu anlatılmıştır. Akabinde Osmanlı saray çevresinden temsilciler ve Hacı Ömer Niğbolu'ya giderek 40.000 askerin içinden kızı alıp Bursa'ya getirmiş ve düğün yapılmıştır. Kızın kaçırılmasından sonra beyler bu olayın sorumlusu olarak Sırp çarını suçlamışlardır. Bu durum karşısında Ungurus kralı⁵¹ Sırp çarına Murat ile

⁴⁶Mikhael Doukas *a.g.e.*, s. 27.

⁴⁷Anthony Bryer, *a.g.e.*, s. 473.

⁴⁸Düstûrnâme-î Enverî, *Osmanlı Tarihi(1299-1465); 19-22 Kitaplar*, haz. Necdet Öztürk, 2.Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2012, s. 25-27.

⁴⁹Murat Belge, *a.g.e.*, s. 121.

⁵⁰Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, s. 155.

⁵¹Macar Kralı

savaşması için 70.000 kişilik asker göndermiştir.⁵² Bu bilgilerde yola çıkarak Osmanlı hanedanından ilk Balkanlı çar kızı ile evlenen sultanın Murat Hüdavendigâr olduğu söylenebilir.⁵³

Murat Hüdavendigâr görülen başka bir evliliği ise Neşri tarihinde yer verilmiştir. Fakat bu evlilik hakkında herhangi bir kız alma isteme merasimi ya da düğün hakkında bilgi yoktur. Sadece Murad İstanbul tekfurunun bir kızını kendine ve iki oğlunu da İstanbul tekfurunun iki kızı ile evlendirmiştir.”⁵⁴

Osmanlı devletinin kuruluş döneminde yazılmış standart bir Osmanlı tarihi yoktur. Günümüze intikal eden Osmanlı tarihlerinin büyük çoğunlu Fatih Sultan Mehmet döneminde özellikle II. Bayezid zamanında kaleme alınmıştır. Bundan dolayı kuruluş döneminde gerçekleştirilen düğünler yeterince kroniklere yansımamıştır. Bu dönemde intikal eden bilgiler daha çok siyasi içerikli olaylara aittir. Toplumsal hayata ve düğünlere ilişkin bilgilerin azlığı dikkat çekmektedir.

Osmanlıların evlilik yolu ile kurulan akrabalık ilişkisi ile yeni müttefikler kazanarak egemenlik alanlarını Anadolu ve Balkanlarda genişletmişlerdir.⁵⁵ Kuruluş döneminde Osmanlı padişahları her ne kadar Hıristiyan hanedanlara mensup kadınlarla evlendikleri kadar kendilerine ve şehzadelerine Anadolu beylerinin kızlarını da eş olarak almışlardır. Kendi kızlarını ise daha çok beyler, bey oğulları ve kul sisteminden gelen paşalar ile evlendirmişlerdir.⁵⁶ Osmanlı geleneğinde Orta Asya Türk devletlerinin ve Anadolu beyliklerinin aksine devlet toprakları hanedan üyeleri arasında bölünmüyordu.⁵⁷ Bundan dolayıdır ki hiçbir Osmanlı hanedanına mensup kız çocuğu baba toprağını çeyiz olarak başka hanedanlara götürmemiştir.⁵⁸ Osmanlı

⁵²Düstürnâme-i Enverî, *Osmanlı Tarihi(1299-1465); 19-22 Kitaplar*, haz. Necdet Öztürk, 2.Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2012, s. 25-27.

⁵³ Necdet Öztürk, *14-15. Asır Osmanlı Kültür Tarihi-Devlet Düzeni Sosyal Hayat*, 1.Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 212.

⁵⁴Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 239.; Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 213.

⁵⁵Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 214.

⁵⁶Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 212.

⁵⁷Ayşe Kayapınar, *Kitap Tanıtımı; Nicolas Vatin-Gilles Veinstein, Le Sérailébranlé, Essai sur les morts dépositions et avènements des sultans Ottomans, XIVe-XIXe siècle (Sarsılan Saray, XIV.-XIX Yüzyıllarda Osmanlı Sultanlarının Ölümleri, Tahtan Çekilmeleri ve Cülüslerine Dair bir Derleme)*, Paris 2003, ISBN:2-213-60963-2,523, Belleten, Cilt: LXVIII, Aralık 2004, Sayı:253’ten ayırabasıım, Ankara 2005, s. 743.

⁵⁸Ayşe Kayapınar,*a.g.e.*, s. 743.

hanedanının gerçekleştirdiği evliliklerde dini inançlar ve izlemiş oldukları diplomatik stratejilerin yapılan evliliklerde önemli yer tuttuğu aşikârdır. Müslüman olan bir toplum inanışları gereği kız çocuklarını Müslüman olmayan bir erkek ile evlendirmezlerdi. Bu durum erkekler için engel teşkil etmiyordu. Müslüman olmayan bir kadın ile evlilik gerçekleştirebiliyorlardı. Evlilik konusundaki bu dini inanış ve oluşan gelenek vatan toprağının bölünmesini engellemek açısından önemli görülmekteydi. Bugün halen Müslüman olan toplumlarda bu gelenek görülmektedir. Bu bilgileri destekler nitelikteki evlilik ise I.Murat'ın kızını Karamanoğlu Alâaddin Bey ile evlendirmesidir.⁵⁹

Toprağın çeyiz olarak verildiği tarihteki en dikkat çeken evliliklerden birisi Murat Hüdavendigâr'ın oğlu Yıldırım Bayezid'i Germiyoğlu Beyinin kızı Devlet Hatun ile evlendirdiği düğündür. Osmanlılar, Germiyoğlu beyliği ile akrabalık kurarak ve çeyiz yoluyla büyük miktarda toprak almışlardır. Bu düğünü XIV. ve XV. yüzyıl Osmanlı kronikleri detaylı bir şekilde anlatmaktadırlar. Bu düğünü teferruatlı bir şekilde anlatılması Osmanlı toplumunda gerçekleşen düğünlerin ana hatlarını belirlememiz anlamına gelmektedir. Öncelikli olarak Murat Hüdavendigâr Anadolu'da siyasi olarak genişlemek için atılımında bulunmuştur. Osmanlılar bu dönemde komşuları Germiyoğlu ile çatışma içinde olmak istemiyorlardı. Bu evliliğin asıl gerçekleşmesine vesile olan Germiyoğulları'nın rakipleri olan Karamanoğullarından korkmasıydı. Germiyoğullarının daha önceki mücadelede Karamanlılara karşı Hamitoğullarının yanında yer alması ve bu sebepten dolayı kendilerini tehdit altında hissetmeleri onları Osmanlılar ile anlaşma yolunu seçmeye itmiştir. Germiyoğlu beyi Süleyman Şah yaşlandığını ileri sürerek oğlu Yakub'a Osmanoğulları ile iyi geçinilmesi gerektiğini anlatır ve bunun için evlilik yapıldığında akrabalık ilişkisi kurmanın iyi olacağını öğütler.⁶⁰Bunun üzerine Germiyoğlu beyi Osmanlı ile siyasi birlik kurmak isteyerek kızı Devlet Hatun'u⁶¹Osmanlı şehzadesi Yıldırım Bayezid'e vermek ister. Akabinde elçi olarak İshak Fakih'yi bir heyet ve kıymetli hediyeler eşliğinde Murat Hüdavendigara gönderir. Anlaşma sağlanır ve Germiyoğlu Süleyman Şah kızı Devlet Hatunu

⁵⁹Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s .213.

⁶⁰Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 215.

⁶¹Sultan Hatun olarak da bilinmektedir.

Osmanlı şehzadesi Bayezid ile nişanlar ve Hicri 783 (Miladi 1381/82) yılında düğün gerçekleşir.

Bu dönemde elçilere sadece siyasi olarak değil sosyal anlamda da çok iş düşmekteydi. Bu evliliğin gerçekleşmesi için atılan ilk adım elçinin atlar, piş keş ve tonuzlu bezlerinden hediyelerle Osmanlı sarayına gitmesi olmuştur.⁶² Süleyman Şah, kızını Murad Hüdavendigârın oğlu Bayezid'e layık görürse, kızının cihazı (çeyiz) olarak birkaç hisarı Osmanlılara vermeyi teklif etmiştir. Bu yerler arasında Kütahya, Simav ve Tavşanlı bulunmaktadır. Sultan Murat Han Gazi bu teklifi kabul ederek kavli ü karar muhkem edilmiştir.⁶³ Osmanlı'da çeyiz konusunda taraflar anlaşır bir karara varılırsa bu netice "çeyiz defterine" yazılırdı. Osmanlı devletinde çeyiz defteri bir nevi evlilik sözleşmesi ile eşdeğer görülürdü. Çeyiz defterin tutulması karşılıklı iki tarafın anlaşması demektir. Çeyiz konusunda anlaşmaya varılınca çevre beyleri düğüne okuyucular tarafından çağrılmaya başlanırdı. Murat Hüdavendigâr Bursa'ya dönerek düğün hazırlıkları yaparak komşu Türk beyliklere ve Müslüman devletlere davetiyeler yollamıştır.⁶⁴ Okuyucu Osmanlı devletinde davete misafirlerin icap etmesi için gönderilirdi. Düğün için Evrenoz Bey, Karamanoğlu, Hamidoğlu, Saruhanoğlu, İsfendiyar Beğ ve Mısır Sultanı'na okuyucularla davet gönderildi⁶⁵. Düğünde dikkatte şayan bir konu ise "protokol usulü" ne göre herkes mertebesince okuyucu gönderilir gelen misafirler de bu sıralamaya göre otururdu. Mısır elçisi protokol gereği en başa takdim edilmiştir⁶⁶. Gelen beğler ise şaşalı hediyeler getirirdi. Atlar, develer, katırlar mübalağ'lı şekilde düğüne icabet edenler tarafından düğün sahibine getirilirdi ki bu da kendisinin sahip olduğu mal varlığın gücünün ifadesi olduğu kadar düğün sahibinin büyüklüğün de göstergesiydi. Düğüne icabet eden Evrenoz Beğ saçu (hediye) olarak 100 kız cariyeye, 100 oğlan cariyeye getirmiş ve bu oğlanlarınının 10'nun elinde 10 gümüş tepsi ve içi dolu flori, 10'nun elinde 10 altın tepsi ve içi dolu istevret (mücevher) ve 80'nin elinde gümüş maşrapalar ve gümüş ibriklerle düğüne katılmıştır.⁶⁷ Neşri Tarihi'ne verilen bilgiye göre ise bu altın ve

⁶²Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 205.

⁶³*A.g.e.*, s. 205.

⁶⁴Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s.124.

⁶⁵Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 79.

⁶⁶Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 207.

⁶⁷Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 80.

gümüş tepsilerin içerisinde kızıl flori bulunmaktaydı. Bu tepsilerin kıymetli taşlarla bezenmiş olması da düğünün görkemini ve Evrenoz Beğ'in zenginliğini bir hayli gözler önüne sermektedir. Memluk Sultanı'nın elçisi Hacı Karınbay eğerleri kıymetli taşlarla süslü cins Arap atları hediye olarak getirmiştir. Mısır elçisinini sıra ile Hamit, Saruhan, Aydın, Menteşe, Candar, Karamanoğulları'nın armağanları takip etmiştir. Daha sonra sıra Osmanlı devleti erkânı ile ümerasına gelmiştir.⁶⁸ Getirilen hediyeler arasında Evrenoz Bey'in getirdikleri en muhteşem olanlarıydı.

Bütün bunlardan önce gelini almak için saray erkânına mensup olanlar görevlendirilirdi. Bunlar kız alma ya da gelin alma dediğimiz merasimi gerçekleştirirlerdi. Osmanlı sarayına mensup olan çavuş başları, sipahiler, saray içerisinde çalışan hatunlardan dadı, kadı hatun bu heyet içinde yer alırlardı. Yıldırım Bayezid'in düğünü için Bursa kadısı Koca Efendi, kapı kullarından Aksungur Ağa ve onun oğlu Emri âlem, çavuş başı Süle Çavuş oğlu Temür Han çavuş ve kapıkullarından 1000 sipahi gönderilmiştir.⁶⁹ Hatunlardan ise Kadı'nın hatunu ve Bayezid Han'ın dadısı Dadı Hatun, Aksungur Efendinin hatunu ile birlikte 100 hatun gitmiştir.⁷⁰ Neşri tarihine göre Germiyanogulları'nın kızı Devlet Hatun'u almak için 2000-3000 kadar erkek ve kadın gitmiş, fakat bu sayı Aşıkpaşazade Tarihi'nde 1000-2000 olarak verilmektedir. Düğün Kütahya'da gerçekleşmişti ⁷¹ Buradan anlaşıldığı gibi düğün gelinin yaşadığı yerde yapılmaktaydı. Gelen misafirler kız evinde güzel bir şekilde ağırlandı. Kızı almak için Dadı Hatun ve Aksungur Bey'in eşi görevlendirilmiştir. Bu heyet Bursa'ya hareket gününe kadar ziyafetler ile ağırlandı. Süleyman Şah kızı Devlet Hatun'u Koca Kadı Bayezid'in dayesine(dadı) teslim ederek damadının adamlarına hil'atlar giydirmiştir.⁷² Süleyman Şah kendi çaşnigir başısı olan Paşacuk ağayı da gelin alayına memur etmiş zevcenin yengesi olarak da ağanın karısı vazifelendirilmiştir.

⁶⁸ Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 124.

⁶⁹Kapıkulu: Osmanlı Devletinin daimi ordusunun teşkil eden yaya veya atlı askerlerin bütününe verilen addir. Emir-i Alem: Sultan sancağını taşıyan ve onu korumakla görevli olan kişi. Çavuş başı: Padişahın huzuruna çıkacak olanlara eşlik eden kişi.

⁷⁰Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 80. ; Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 207.

⁷¹Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 81.

⁷²Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 124.

Bursa her taraftan gelen davetliler, komşu devletlerin elçileri ve heyetleri ile dolmuş, gözler yollarda gelin alayını beklemiş, gelin alayı geldiğinde ise düğün şenlikleri ve ziyafetler başlamıştır. Düğün yeşil ve kısa otlarla kaplı çayırılık bir alanda yapılmıştır. Şer'i nikâh kıyılarak şeker şerbetleri (cennet şarabı), safranla pişirilen pirinç tatlısı, koyun yahnisi, kuş kebabları yemek olarak ikram edilmiştir. Eğlence olarak ise askerler davul, kös, dümbelek çalarak 2500 kadın ve erkek ile "arus şehriyar" uğurlamıştır.⁷³

Osmanlı hanedanı için yapılan düğünlerin en önemli yanı ise yardımlaşmanın olmasıydı. Düğünü tebrik amaçlı getirilen bu hediyeler gelenlere dağıtıldı. Düğün merasimi bittikten sonra Murat, gelen hediyelerden namına hiçbir şeyi kabul etmemiş devlet hazinesine mal etmemiş, Evrenoz' un takdim ettiği 100 kız ve 100 erkek köleyi taşıdıkları kıymetli tepsi ve içindeki altın gümüş paralarla Memluk Sultanı'na sunulsun diye elçisi Karibay'a teslim etmiştir. Mısır'dan gelen atları da Evrenoz Bey'e vermiştir.⁷⁴ Yıldırım Bayezid'e yapılan bu düğün Osmanlı'nın en şaşalı düğünü olarak kayıtlara geçmektedir. Dikkat çeken bir başka husus ise Aşıkpaşazade ve Neşri tarihinde Kütahya ve Simav'ın fethi hicretin 783'ünde vaki'i olundu denilerek çeyiz yoluyla gelen topraklara ve siyasi amaçlı evliliğe vurgu yapılmaktadır.

Bu düğün Osmanlı devleti açısından oldukça faydalı bir düğün olmuştur. Topraklarını genişletmek isteyen Murat Hüdavendigar düğüne icabet eden Türk beyleri ile de siyasi olarak faaliyetlerini yürütmüştür. İncalık, bu düğünde diplomatik ilişkilerin olduğu ve Murat'ın Rumeli'deki haraç güzergâhındaki Hıristiyan knezler'in de düğüne davet edildiğini söylemektedir.⁷⁵ Bayezid'in düğününden hemen sonra çeyiz olarak aldığı Kütahya'ya giden Murat Hüdavendigar'dan Hamitoğlu beyliğinin başında bulunan Kemalettin Hüseyin Osmanlılarla sınırdaş olmasından dolayı korkmuştur.⁷⁶ Hamitoğlu Kemalettin Hüseyin memleketinin en güzel parçalarını teşkil eden Yalvaç, Karaağaç, Beyşehir, Seydişehir, Isparta ve Akşehir'i Osmanlılara satmıştır.⁷⁷ Sultan Murat, Karamanlıların isteğiyle bu düğün

⁷³Hadidi, *a.g.e.*, s. 92.

⁷⁴Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 80. ; Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 124.

⁷⁵Halil İncalık, *a.g.e.*, s. 95.

⁷⁶İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 175.

⁷⁷Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 122.

sırasında kızı Nefise Sultanı Karaman Hükümdarı Alâeddin Ali Bey ile nişanlamıştır.⁷⁸ Osmanlı hanedan ile Anadolu ve Balkan hanedanları üzerinde izdivaç yoluyla bağımlılık kurma I. Murat döneminde sık sık kullanılan bir usul olmuştur.⁷⁹

Yıldırım Bayezid'in babası hayatta iken gerçekleşen diğer bir evliliği ise Sırp çarı Lazar'ın kızı Olivera olan evliliğidir⁸⁰. Bu evlilik ise tamamen diplomatik amaçlı yapılmış bir evlilikti. Sırpların üzerinde Osmanlı egemenliğinin artması ve Kosova Savaşı'ndan sonra Sırp tahtının boş kalması tehdit oluşturmaktaydı. Bunun üzerine Vulk oğlu Bayezid Han'a hediyelerle birlikte elçi göndererek hem tahtı kutlayıp hem de kız kardeşi Mara Despina (Olivera) ile evlenmesini istemiştir.⁸¹ Yıldırım Bayezid'in bu evlilik sonucunda Aşıkpaşazade sohbet esbabını Laz kızından öğrendi demiş, Neşri tarihinde ise o güne kadar Osmanlı soyunda kimse şarap içmemiştii denmiştir.⁸²

Osmanlı padişahlarının yaptıkları evlilikler her ne kadar siyasi içerik taşısa da görülen şu ki kültürel alışveriş çiftler arasında yadsınamaz bir gerçektir. Yine dikkat çeken bir husus 1390 yılında Olivera ile yapılan evlilik karşılığında Niğbolu dışında⁸³ "Semendire ve Güvercinlik" şehirlerinin Olivera'yı alma karşılığında sadaka olarak verilmiştir. Fakat Neşri bu konu ile ilgili "Güvercinlik'i verip Niğbolu ve öbürünü vermediler" demiştir.⁸⁴ Osmanlı devletinde "mehir" geleneğinin olduğunun göstergesidir. Osmanlı sultanlarına ait düğünler konusunda ayrıntılı bilgi ve kayıtlar XVI. yüzyıldan itibaren daha detaylıdır. Bununla birlikte Osmanlı devletinin kuruluş yıllarından itibaren "mehir" bulunmaktaydı. Mehir; Sözlükte ücret, para anlamına gelmekte, evlenmeden önce ya da evlilik sırasında erkeğin kız tarafına ödenmesi gereken para yahut mal olarak tanımlanmaktadır.⁸⁵

⁷⁸Nicolae Jargo, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.I, Haz. Erhan Afyoncu, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 166. ; Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2010, s. 95.

⁷⁹ Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 95.

⁸⁰Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, s. 256-259.

⁸¹Hadidi, *a.g.e.*, s. 118. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 105. ; Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 331.

⁸²Friedrich Giese, *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*, Haz. Nihat Azamat, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992, s. 31. ; Neşri, *a.g.e.*, s. 333. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 95. ; Hadidi, *a.g.e.*, s.1 18.

⁸³Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 94.

⁸⁴Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 333, Aşıkpaşazade, *a.g.e.* s. 94.

⁸⁵Mehmet Akif Aydın, "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003, s. 389.

Osmanlı hanedanına mensup şehzade kızları da devlet idari kadrosunda bulunan biriyle evlenebiliyordu. Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu Emir Süleyman'ın kızını Bursa sancak beyine eş olarak vermiştir. Düğün hediyesi olarak Geyve yöresinde Akhisar'da kâfirlerin bulunduğu Çardak köyü tımar olarak vermiştir.⁸⁶Şehzadeler arasında diğer bir evlilik ise Musa Çelebi'nin siyasi yardımlaşmadan ötürü Eflak Voyvodası Mircea'nın kızı ile yaptığı evliliğidir. Bu evlilik neticesinde Musa Çelebi'ye Eflak ile birlikte Rumeli Beyliğinin verilmesiyle siyasi anlamdan başarı kazanılmıştır. ⁸⁷Osmanlı devletinde gerçekleşen bu evliliklerde dini inanç ve şer'i usule göre Gayrimüslim kadınlar ile evlilikleri caizken yani yabancıardan gelin alırken kendi kanından olan Müslüman kızları Gayrimüslim erkekler ile evlendirmiyorlardı. Bu yüzden saray içerisinde bulunan Osmanlı hanedanına mensup kızlar devlet idari kadrosunda bulunan Müslüman erkekler ile evlendirip, geçimlerini daha rahat sağlamaları içinse tımar veriliyordu.

Osmanlı hanedanı ile Anadolu Türkmen hanedanları arasında yapılan ilk siyasi evliliğin bir rivayete göre Orhan Gazi döneminde başka bir rivayete göre ise I. Murat döneminde yapıldığı söylenmektedir.⁸⁸Enverî, Osmanlı tarihinin Kötürüm Bayezid olarak tanıttı Candaroğulları beylerinden Celaledin Bayezid'in, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın kızı ile evlendiği ve bu evlilikten İsfendiyar'ın doğduğunu söyler.⁸⁹ Uzun Çarşılı ise ilk olarak Kastamonu beyi II. Süleyman'ın, I. Murat'ın biraderi Süleyman Paşa'nın ismi bilinmeyen kızıyla evlendiğini daha sonra ise Sinop hükümdarı İzzeddin İsfendiyar Bey'in validesi tarafından Osmanlılara mensup olduğunu, Kötürüm Bayezid'in Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın kızı ile evlendiğini söyler.⁹⁰

Yıldırım Bayezid'in oğullarından Musa Çelebi'nin Eflak beyi Mircea'nın kızı ile evlenerek Eflak beyi olduğunu Neşri tarihinden öğrenmekteyiz.⁹¹ Bu nikah bu dönemde yapılan başka bir siyasi evliliğe örnektir. Muhtemelen 1409'da Sinop'tan Eflak'a geçip o tarihte evlenmiştir.

⁸⁶Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 117.

⁸⁷Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 477.

⁸⁸Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 213.

⁸⁹Düstürnâme-i Enverî, *a.g.e.*, s. 23. ; Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 213.

⁹⁰Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 213.

⁹¹Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 477.

“Şöyle rivayet olunur ki Eflak kafiri, Rumeli akıncısından be- gayet zebun olup, huzurları kalmadığı ecilden beyleri, İsfendiyar’a mektup yazıp, adem gönderüp, Musa Çelebi’yi andan talep edib, yanına getirip, ana kendi kızını verip, Eflak iline anı bey eyliye. Kendisi dahi bu sebeple, Türk elinden halas ola. Çünkü bu tedbirleri kalbinde muhkem etti. Mektup ve adem gönderdi. Elçi gelip, Karamanoğlu’nun yanında Musa Çelebi ile buluşup, Eflak Bey’i namede ne demiş ise, Musa Çelebi bir bir anı malum edinip, tamam ferah olup, eyitti ki “asıl maksud dahi buydu” deyip, heman ol yerden kalkıp, yine İsfendiyar’a geldiler. Andan gemiler alıp Eflak iline geçtiler. Eflak Bey’i işitip, gayet ferah olup, kapısı halkı ile gelip, izaz ve ikram birle götürüp kondurup, ziyafetler edip, enva bahşişler etti. Andan kızını dahi ana verip, memlekete anı hakim kıldı. Musa Çelebi Eflak da bey oldu. Daha sonra Rumeli’ne beğ oldu.”⁹²

Fetret devrinde 12 yıllık siyasi bir kargaşadan sonra kardeşlerini öldürüp tahta çıkan Çelebi Mehmed, Germiyanoglu Süleyman Şah’ın kızı Devlet Hatundan doğmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti’nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Dulkadiroğluları reisinin kızı Emine Hatun ile evlilik gerçekleştirmiştir.⁹³ Bu evliliğin altında ya da izdivaç nedeni ise çoğu zaman olduğu gibi siyasi odaklıydı. Dulkadiroğluları ile barış kurmak amacıyla Karamanoğlu beyliğinin yöneticisi kazaskerini elçi olarak gönderdi. Akabinde ise Dulkadiroğlu Süli Bey’in kızı Emine ile evlenmesi için hediyeler, armağanlar gönderip, nişan yaptılar.⁹⁴ Bu evliliğin dışında Osmanlı erken dönemine ait kronik eserler de Çelebi Mehmed’in diğer evliliklerine ilişkin bilgiler bulunmamaktadır. Münir Ataların verdiği bilgiye göre ise Çelebi Mehmed, Emine Hatun ve Şehzade Hatun ile evlilik yapmıştır.⁹⁵

1421-1451 yılları arasında tahta kalan II. Murat’ın evlilikleri hakkında XIV. ve XV. yüzyıl kroniklerinde İsfendiyar Beğ’in kızı Halime Hatun ile evliliği ve Sırp Despotu Vulkoğlu’un (Durad Bronkovic) kızı Mara ile olan evlilikleri hakkında bilgiler mevcuttur. Bu iki evlilik de siyasi ilişkilere dayanmaktaydı. Kaynaklarda ilk

⁹²Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 477.

⁹³Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 129.

⁹⁴Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 445.

⁹⁵Münir Atalar, “Osmanlı Padişahları”, *İlahiyat Fakültesi İslami Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ankara 1998, s. 432.

olarak Candaroğlu İsfendiyar Bey'in kızı Halime Hatun ⁹⁶(Âlime) ile olan evliliği ve kız alma merasimine ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu düğün esbabı için saray içerisinden heyet-i mecmuama gönderilmiştir. Gelin almaya “Erenler, Çaşnigarbaşı Elvan Beğ, kapıkulları, iki hadım ağa; Reyhan Paşa, Şerefüddin Paşa gitmiştir. Heyette yer alan kadınlar arasında Hacı Halil Paşa'nın hatunu, Sultan Mehmed'in dadısı Dadı Hatun, Meriç Bula ve Paşa Kirecim, Germiyanoğlu Yakup Beğ'in hatunu Hünkâr Şah'ın hatunu Kastamonu'ya gitmişlerdir. Burada kız evinde konaklayıp iyi bir şekilde ağırlandırlardır.⁹⁷Bu sırada Arnavut üzerine gazada olan Sultan II. Murat düğün için Bursa'ya gelmiş fakat bu düğünü İsfendiyar Beğ Dürekani'de (Kastamonu) yapmıştır.⁹⁸ Düğün hazırlıklar başlamış, ehl-i dergaha düğün haberi duyurulmuş, çayırılık alana padişah çadırı kurulmuş, ziyafetler verilmiş, erkanı devlet gelini almaya 2000'den fazla asker, dadılar, kadın ve erkek gitmiş, davul ve kösler eşliğinde Kastamonu'da büyük ziyafetler ile ağırlandırlar, akabinde İsfendiyar'ın kızına verdiği çeyiz ile birlikte resm-i adet yerine getirilmiştir.⁹⁹II. Murat kızı helalliğine almıştır.¹⁰⁰ Bu heyet-i mecmua gelini alıp Bursa'ya Hünkâr'a getirmişlerdir¹⁰¹ ve düğün 1424-1425 yılında gerçekleşmiştir.

Bu düğünün gerçekleştiği sırada Sırp Despot Vulk oğlu Durad Bronkovic'in İshak Beğ'in oğlu Deli Paşayı¹⁰² hisara hapsedmesinden ötürü Sultan Murat Laz vilayetinin zapt olmasını emretmiştir. Bunun üzerine Sultan Murat'ın ikinci eşi Mara Despina ile olan evliliği gerçekleşmiştir. Bu evlilik siyasi ilişkilere dayanan evliliklerden biriydi. Sultan Murat'ın Laz (Sırp) vilayeti üzerine siyasi emellerini engellemek için Sırp Despotu Jori Bronkovic'e elçi göndererek kızı Mara ile

⁹⁶Chalkondyles Halime Hatun'un yeni eşi'nin daha sonradan sarayda görevli olan İshak paşa olduğunu söyler. Laonikos Chalkondyles, *The Histories*, C.II, Kitap 6-10, Çev. Anthony Kaldellis, 1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2014, s. 160- 163.

⁹⁷Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 140- 141. Yıldırım Bayezid ve I.Murat'ın düğünü için gönderilen kapıkullarının sayısı verilmişken burada Sultan Murat'ın Halime Hatun'u almak için gönderdiği kapıkullarının sayısı verilmemiştir. Aşıkpaşazade ve Neşri Tarihinde Vulk diye geçen Mara Despina'nın babası Durad Brankovic 'tir.

⁹⁸Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 141.

⁹⁹Hadidi, *a.g.e.*, s. 170-171.

¹⁰⁰Helal: Allah'ın müsaade ettiği, haram olmayan, dinî bakımdan kullanılmasında, yenişip içilmesinde, dokunulmasında veya bakılmasında nehiy olmayan şeydir. Bkz. F. Giesse, *Anonim Tevarh-i Al-i Osman*, Haz. Nihat Azamat, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992, s.69, Bu düğün Hicretin 828 yılında olmuştur.

¹⁰¹Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 141.

¹⁰²*A.g.e.*, s. 141.

gerçekleşecek evlilik neticesinde ılımlı bir politika oluşturmak için yapılmış bir evlilikti. Bu amaçla Vulk oğlu Jori paşalar ile Sultan Murat'a kızının cihazının hazır olduğunu ve çeyizi alınması yönünde haber göndermiştir.¹⁰³ Evlenecek olan kızların “gelin” olduğunu simgeleyen cihaz denilen şey kızın evlendiği zaman ihtiyacı olan araç, gereç ve bunların yanında düğün hediyesi sayılabilecek para, mal, cariyeye vb. gelinin beraberinde götürdüğü şeylerdir.

Dikkate şayan olan Despot Vulk'un Aşıkpaşazade tarihinde yazdığı gibi kızını “cariye” olarak görüp “cariyenizi alın” demesi, sadece Osmanlı toplumu içinde kullanılan bir adlandırma değildi. Yabancı kadınlarla evlenmek bir gelenektir ya da cariyeler ile ilişki yaşamak fakat bu cariyeler çocuk doğurduklarında konumları ve unvanları da değişmekte. Cariyeler kuruluş yıllarında genellikle savaş sırasında esir alınanlardan oluşsa da zamanla bu durum değişmiştir. Odalık olarak alınan cariyelerde mevcuttu fakat bunlar çocuk sahibi olduklarında ya da padişah tarafından beğenildiklerinde hediyeler verilir ve kadınlarından biri de olma ihtimali vardır. Bu konu üzerine Osmanlı toplumunda gelişmeler daha çok XVI. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmıştır. XIV. ve XV. yüzyıllarda daha çok siyasi ilişkilerden ötürü yabancı kadınlar ile evlilik yapılmış padişah kadınları olmuşlardır. Sultan Murat bu evliliğin gerçekleşmesi için kızı almak üzere bir heyet görevlendirilmiştir. İshak Bey'in hatunu, Hadım Reyhanı, Özbek Ağa'yı ve iki binden fazla erkek ve kadın Semendire'de kız tarafınca hürmet ile ağırlandı. Vulk gelinin *cihaz defteri*'ni Oruz Bey Ağa'ya vererek,¹⁰⁴ “bu cihazı kızıma değil, hünkâra verdim, dilerse cariyesine versin dilerse gayr-ı cariyelerine versin” demiştir.¹⁰⁵ Bu bilgilerden yola çıkarak ister Müslüman olsun ister Gayr-i Müslim olsun gelin her zaman kendisi için hazırlanmış olan çeyiz ile birlikte evliliğine adım atmaktaydı.

Müslüman olmayan fakat evlenen kadınlar da cariyeye olarak adlandırılmaktaydı. Kızın getirdiği çeyizi hünkârda kullanma hakkına sahipti. Sultan II. Murat bu evliliği için yapılacak olan düğünü hoş karşılamamıştır. “Bir sipahi

¹⁰³Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 143. Kızına 400.000 duka ve büyük bir çeyiz verdiğini söylemiştir; Mehmed Neşri, C.II, *a.g.e.*, s. 665.

¹⁰⁴*Tevarih-i Al-i Osman (1299-1523)*, *a.g.e.*, s. 194. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 160. ; Mehmed Neşri, C.II, *a.g.e.*, s. 621.

¹⁰⁵Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 160.

kâfirin kızına düğün ne gerek” demiştir ve verdiği çeyizi kız ile birlikte Bursa’ya gönderdi.¹⁰⁶ Osmanlı kaynaklarında düğünün yapılmadığına ilişkin bilgiler vardır. Fakat Bizans kaynaklarında düğünün görkemli bir şekilde 4 Eylül 1435 tarihinde Edirne’de yapıldığı yazılıdır.¹⁰⁷ Osmanlı devletinde diplomatik ya da siyasi amaçlarla çok ulu diye isimlendirilen düğünler gerçekleştiriliyorken yine diplomasi gereği bir düğüne yapılması gereğinin altında değer verildiği de oluyordu.

1433 Haziran ayında evlilik sözleşmesi hazırlandı ve Mara hukuken II. Sultan Murat ile nişanlanmış oldu.¹⁰⁸ Evlilik gerçekleştiğinde Mara 21 yaşında idi.¹⁰⁹ Sultan II. Murat’ın bu zamanda bir eşi daha vardı. Düğün Müslüman usullerine göre yapılmış fakat bu durum Ortodoks Kilisesi tarafından kabul edilmemiş, Mara ise Hıristiyan inancını koruyarak kocası Murat’a sadık kaldığını bildirmiştir.¹¹⁰ Despot kızı Mara’ya Müslüman olmadığı için değil bir sipahinin kızı olduğunu ileri sürmesi sınıf ayrımı gözetildiğini düşündürmektedir. Ancak bu durum her Müslüman olmayan gelin için geçerli bir sebep değildi.

Sultan Murat kızı Sultanzâde’yi 1440 / H.844 tarihinde Edirne’de İsfendiyaroğlu Kaya Beğ ile evlendirmiştir.¹¹¹

İstanbul’u feth eden ve 1451-1481 yıllarında tahta kalan II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet), babası II. Murat hayattayken Dulkadiroğlu Süleyman Bey’in kızı Sitti Mükrim Hatun ile evlenmiştir.¹¹² II. Murat’ın 1448 yılında II. Kosova gazasından döndükten sonra Halil Paşaya oğlu Mehmed’i evlendirmek istediğini ve Dulkadiroğulları ile olan sadakat ve dostluk ilişkisinden ötürü Dulkadiroğlu Süleyman Paşa’nın kızını gelin olarak almak istediğini söylemesi üzerine Amasya’da bulunan Hızır Ağa ve hatunu göndermesi ile evlilik adımları atılmıştır.¹¹³ Süleyman Bey’in beş kızı vardı ve bu kızlar içerisinde Hızır Ağa’nın eşi birini beğenip eline

¹⁰⁶ Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 160.

¹⁰⁷ Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 183-184.

¹⁰⁸ Donald M. Nicol, *Bizans’ın Soylu Kadınları 1250-1500*, Çev Özden Arıkan, 2.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2015, s. 122.

¹⁰⁹ *A.g.e.*, s. 122.

¹¹⁰ *A.g.e.*, s. 122.

¹¹¹ *Oruç Beğ Tarihi*, *a.g.e.*, s. 58.

¹¹² Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.I, s. 352-353. ; Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 199-200.

¹¹³ Hadidi, *a.g.e.*, s. 217.

yapışıp iki gözlerinden öptükten sonra kızın parmağına hatem-i cevher¹¹⁴'i geçirmiştir. Kızın güzelliği ve ahlaki anlattıktan sonra II. Murat bu evliliğe onay vermiştir.¹¹⁵ Akabinde Hızır Paşa'nın hatunu, Rum ayanları ve hatunları Süleyman Paşa'ya giderek hürmet ile ağırladıktan sonra kızını töre gereğince yapılması gerekenler yapılmış ve kız alınarak Edirne'ye getirilmiştir.¹¹⁶ Düğün gerçekleşmiş ve Sitti Hatuna şer'i nikâh yapılmıştır.¹¹⁷ Kızın çeyizi gelirken dağılıp yok olduğu için¹¹⁸ ve Hünkâr tarafından az bulunması sebebiyle kızın çeyizine hünkâr kendisine layık bir şekilde artış yapmış ve etrafın beyleri, ulema ve fukaralar da düğüne davet edilerek gelen hediyeler ulema ve fukaraya dağıtılmıştır.¹¹⁹ İncalcık ise II. Murat Arnavutluk seferine katılmış ve Akça hisardaki başarısızlık sebebiyle Edirne'de düğün düzenlemiştir, bu düğün 1450 yılı Kasım-Aralık gibi yapıldığını söylemektedir.¹²⁰

Dukas ise bu düğünün detayları hakkında “ gelin yanında ölçüye ve hesaba gelmez bir hazine ve hesabı olmayan çeyiz getirmiştir. Kayın babası II. Murat ise gelini Siti Hatun'un Gelibolu Boğazına yaklaştığını öğrendiğinde hemen Edirne'den yüksek rütbeli yöneticileri, hafif donanımlı askerleri gelini saraya getirmeleri için göndermiştir. Sultan II. Murat gelinini büyük sevinç ile karşıladıktan sonra gerçekleşecek olan düğün töreni hazırlıklarına başlanmış Hıristiyan ve Türk ayırım yapılmadan merasime herkes davet edilmiştir. Düğün törenine katılan davetliler hediyeler ile gelmiş düğün şenliği Eylül ayında başlayıp Aralık ayın bitmiştir. Gelin ile gelen akrabaları hediyeler eşliğinde uğurlanarak karı-koca (II. Mehmet ve Sitti Hatun) Manisa Sancağına gitmiştir.”¹²¹

Aşıkpaşazade'de verilen bilgiler doğrultusunda Karamanoğlu Bey'i İbrahim Bey kızını Fatih Sultan Mehmet'e vermek istemiş ve kızını Gülşah Hatun'u II. Mehmet'e eş olarak vermiştir.¹²² Bu evlilik Osmanlıların Orta Anadolu'da üstünlük

¹¹⁴Hatem-i cevher: Üzerinde yazı olan ve mühür yerine kullanılan kıymetli taş ile süslenen yüzük.

¹¹⁵Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 665.

¹¹⁶Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 184.

¹¹⁷Hadidi, *a.g.e.*, s. 219.

¹¹⁸Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 665.

¹¹⁹Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 185.

¹²⁰Halil İncalcık, *a.g.e.*, s. 162-163.

¹²¹Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 200.

¹²²Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 189-190.

kurmaları üzerine Karamanoğullarının ve Osmanlı devletinin siyasi çıkarları doğrultusunda yapılmıştır. Sultan Mehmet'in Akşehir'i feth edip Konya'ya ilerlemesiyle İbrahim Bey'in Osmanlı aleyhine yapmış olduğu faaliyetlerinden pişmanlık duyarak af dilemesiyle barışçıl bir ortam yaratmak istemiştir. Paşalar elçi olarak gönderilmiştir.¹²³

“Karamanoğlu eydür ki “kızum vereyüm ve her yıl seferine girü bile varayum deyüp eydür. İmdi ümidir kim sultanum dahi merhamet ede” dediler. Bu kelamı paşalardan işidicek kabul etdi. Gine vilayetini mukarrer etdi. Döndü gine kendü vilayetine gitti.”¹²⁴

Metnin anlatımından da anlaşılacağı üzere farklı hanedanlar arasında gerçekleşen düğünler iki hanedan arasında var olan siyasi mücadelenin bir sonucu ve bunun toplumlara ilanı olarak da yorumlamak mümkün görünmektedir.

1.1.5. XIV. ve XV. Yüzyıllar İçerisinde Gerçekleşen Şehzadelerin Sünnet Düğünleri

Sünnet kelime anlamı olarak “Hazreti Muhammed'in herhangi bir konu için söylemiş olduğu sözler, kurallar ve Müslümanlara göstermiş olduğu yol” aynı zamanda ise “erkek çocukların üreme organının ucundaki derinin kesilmesi” anlamına gelmektedir.

Osmanlı hanedanında çocuklar buluğ çağına geldiklerinde ya da sancağa şehzade olarak çıkmadan önce sünnet olurdu. Osmanlı hanedanında gerçekleşen sünnet törenleri XVI. yüzyıldan itibaren surnâmeler olarak kayıtlara geçmiştir. Bu döneme dair sünnet düğünlerinin detaylarının ne olduğunu, sünnet düğünün nasıl yapıldığını sünnet düğününün kültürel ve sosyal açıdan önemi iki padişahın çocuklarına yapmış olduğu sünnet düğünleri üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır. Şunu da söylemek gerekir ki XIV. ve XV. yüzyıllarda yapılan sünnet düğünleri ile surnamelerde kayda geçen sünnet düğünleri arasında farklılıklar yok denebilecek kadar azdır. Dini bir sembol olan sünnet düğünlerinde kutlamalar yüzyıllar boyunca

¹²³Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s.189.

¹²⁴Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s.190.

aynı doğrultuda yapılmaktaydı. Kuruluş dönemini anlatan kronik eserlerde sünnet düğünleri hakkında verilen bilgilerde bunu kanıtlar niteliktedir.

1.1.6. Yakup Çelebi ve Yıldırım Bayezid'in Sünnet Düğünleri

Murat Hüdavendigâr tarafından iki oğlu için yapılmış olan bu sünnet düğününün detaylarını Hadidi'nin eseri olan tevarih-i al-i Osman'da anlatılmıştır¹²⁵. Bu sünnet düğünü Haziran ayı ile Ağustos ayının ilk yedi günün de gerçekleşmiştir. Sünnet düğününe Murat Hüdavendigâr'ın niyet etmesiyle çimenlik alanda bütün heyet toplamış, etraftaki beylere mektuplar yazılıp sünnet düğünü için davet yapılmıştır. Hadidi bunu şöyle anlatmaktadır:

Meğer bir gün ki eyyam-ı bâhari
Müzeyyen itmişidi sebze-zârı
Münevverdi cihan cennet misali
Dem-i isi havanuni'tidâli
Pes itdişeh düğüne niyyetini
Çemenlerde ide cem'iyyetini
Buyurdu etrafa yazdılar nâme
Sala ola cemi'-i hass u nâme
İrişdi nâmeler beğler tamâmı
Gelür şeh tapusuna hass u amı¹²⁶

Devlet ileri gelenleri tarafından sala okunarak bildiri yapılmıştır. Etrafin beylerine davet tamamlandıktan sonra misafirler şeh'in (I.Murat) kapısında toplanmıştır. Mısır Sultanı davet üzerine mübarek olsun diyerek hediyeler göndermiştir. Bu sünnet düğününe Hamidoğlu, Aydınoğlu, Karamanoğlu, Karasioğlu, Menteşeoğlu, Teke ve Saruhan oğulları katılmıştır. İsfendiyar Bey'in elçisi, Germiyanoglu her memlekette beyler icabet etmişler, hediye olarak birbiri arkasına dizilmiş hayvan sürüleri, at, katır, deve ve gani gani altın, gümüş araç-gereçler getirilerek bunlar Şeh'e (Padişah'a) takdim edilmiştir. Hadidi'nin anlatımı şöyledir:

¹²⁵Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 77-78. ; *Oruç Beğ*, *a.g.e.*, s. 26. ; *Anonim Osmanlı Kroniği(1299-1512)*, *a.g.e.*, s. 27.

¹²⁶Hadidi, *a.g.e.*, s .91-93.

Mısır Sultanı kim mektubi gördi
 Mübarak-bad için çok tuhfe verdi
 Aleyyevü Hamid, Aydın, Karaman
 Karasi, Menteşe, Teke, Saruhan
 İrişdi elçisi İsfendiyar'un
 Yetişdi Germiyan 'un her diyarun
 Katarile deve vü at ü katır
 Kumaş ü sim ü zer alat-ı vafir
 Gelürler elçiler her memleketten
 Şehe arz eylediler her cihetten¹²⁷

Düğün için çadır ve padişah çadırı ayrı ayrı kurulmuş, padişah gelenleri daha önce planlandığı gibi mürettebince yani günümüz dilinde protokol usulüne göre oturtmuştur. Evrenoz Gazi bu sünnet düğünü için 100 erkek cariye ve 100 kız cariye getirmiştir. Oturan herkes gelen bu hediyeleri hoş karşılamış ve beğenmişlerdir.

Kurulmuş sayeban-i çetr-i şahi
 Müretteb cümle resm-i padişahı
 Oturmuş elçiler beğler tamamı
 Cihanun anda cümle hass u amı
 Meğer kim Evrenos-i Gazi irdi
 Anun bezlin cemi'i elçi gördi
 Yüz oğlan serv-kadd ü lale-rular
 Dahı yüz kız peri-veşmüşg-bular
 Bu şahın bir kulıbezl eyledüğün
 Oturanlar turanlar etdit ahsin¹²⁸

Bu sünnet düğünü bir ay sürmüş eğlence, alkol ve sohbet eşliğinde olmuştur. Osmanlı düğünleri ya da sünnet düğünlerinde protokol usulüne göre oturtmak diplomatik ve saygı anlamında önemli bir husustu. Sünnet düğünlerinde de buna dikkat edilerek gelen misafirler mertebesine göre yerleri ayrılmış ve davet de bu usule göre gönderilmiştir. Hadidi tarihinde verilen bilgiler doğrultusunda bir ay süren sünnet düğününün de alkol kullanılmıştır.

Düğünler oldu zevk ü temaşa
 Safa vü zevk işi irişdi başa
 Bunlara na-gehan eden nigahi
 Sanurdu çadır-ı ordu-yışahi
 İden her sürh ü zerd aşâ nazara

¹²⁷Hadidi, *a.g.e.*, s. 91-93.

¹²⁸*A.g.e.*, s. 91-93.

Şüküfeyle dönmüş zemin bahara
 Bir ay miktarı artuk iyş ü işret
 Temaşa vütene'um zevk u sohbet

Daha sonralarında Osmanlı düğünlerinin bazılarında eğlencelerde alkol kullanıldığı görülmektedir. Bu sünnet düğünü nedeniyle Murat Hüdavendigâr tarafından Bursa sarayında büyük ziyafetler verilmiştir. Bu devir de Bursa sarayından temaşa hayatının başladığı, karagöze¹²⁹ benzer bir oyun oynatıldığı nakledilmektedir.¹³⁰ İncalcık bu düğünün Haziran 1387 tarihinde olduğunu ve sünnet düğününe Pera'dan gelen Ceneviz elçileriyle 1352 yılında yapılmış olan ticaret anlaşmasının yenilemiş olduğunu belirtir.¹³¹ Bu iki şehzade sünnet olduktan sonra Cenab-ı Hakk'a şükürler edilmiş. Sünnet düğünü sonrası Murat Hüdavendigâr Bursa'da imaret inşaat etmiştir. Bilecik'te Cuma namazını kılıp Yenişehir'e bir zaviye yaptırmıştır.¹³² Hadidi bu durumu şöyle anlatmaktadır.

İki şeh-zadeleri sünnet itdi
 Hak'ahamd ü senavü minnet etdi
 Pes andan Bursa'da cum'abünyad
 İdüpitdi hisar içinde abad
 Bilecük'te yapar bir cum'ama'mur
 Yeni-şehr içre bir zaviye meşhur
 Pes andan Bursa'da itdi kararı
 Göre kim ne kılur takdir-i Bari ‘‘ .¹³³

Osmanlı hanedanının erken dönemde sünnet düğüne dair diğer bir kayıta Murat Hüdavendigâr'ın oğlu Bayezid'in üç oğlu yani torunlarını sünnet ettirmesi ile ilgilidir.¹³⁴ Ancak bu sünnet düğününe ilişkin teferruatlar kroniklere yansımamıştır. Diğer bir sünnet düğünü ise 1438-39 yıllarında Sultan II. Murat'ın Mehmed (Fatih) ile Alâeddin'i sünnet ettirmesidir.¹³⁵ Bu sünnet hakkında “al-i düğün eyleyip sünnet

¹²⁹Zill-ü hayal

¹³⁰Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 109.

¹³¹ Halil İncalcık, *a.g.e.*, s. 102.

¹³²Anonim *Osmanlı Kroniği(1299-1512)*, a.g.e., s. 27. ; *Oruç Beğ Tarihi, a.g.e.*, s. 26. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 78.

¹³³Hadidi, *a.g.e.*, s. 91-93.

¹³⁴Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, Haz. Necdet Öztürk, 2. Baskı, İstanbul 2013, s. 101.

¹³⁵Anonim *Osmanlı Kroniği(1299-1512)*, a.g.e., s. 72. ; *Oruç Beğ Tarihi, a.g.e.*, s. 57.

eyledi. Dügünden sonra varıp Semendire’yi fetih etdi”¹³⁶ ifadesi kayıtlara yansımıştır.

1.1.7. II. Bayezid ve Mustafa Çelebi’nin Sünnet Dügünleri

Fatih Sultan Mehmet oğulları II. Bayezid ve Mustafa Çelebiyi hicretin 861’inde (Miladi.1456/57) Edirne’de sünnet ettirdi.¹³⁷ Bu sünnet gerçekleştiğinde Bayezid ve Mustafa en fazla 7-8 yaşlarında olmalıdır.¹³⁸ Fatih bu sünnet düğünü için niyet ederek ilk iş oğlu Bayezid’i Amasya’dan ve diğer oğlu Mustafa Çelebi’yi Manisa’dan Edirne’ye getirtti. Etrafın ümerasına, ulemasına, kuzatına¹³⁹, fukarasına, bütün ayanlara ve dahi etrafta bulunan bütün beylere elçiler aracılığı ile davet gönderdi.¹⁴⁰ Beylerden yanlarında cambaz, hokkabaz gibi hünerlerini gösterecek kimseler var ise beraberinde getirmelerini istedi.¹⁴¹ Günlük kullanılan yollar asker dolmuş ve padişahın izniyle Padişah çadırı ve çadırlar Edirne’de ırmaklar arasında kalan Ada’ya kuruldu. Her taraftan halk tayfa tayfa gruplar halinde düğüne katıldı.¹⁴² Edirne Saray’ından çıkan padişah Adada bulunan otağına gelir ve güneşin doğması gibi padişah otağından çıkarak sağa sola “hoş geldiniz” diyerek saltanat koltuğuna geçip otururdu.¹⁴³

Düğünün ilk üç günü protokole ayrılmıştır. İlk olarak ulema’yı vilayet davet edilmiştir. Padişah tahtına geçip oturarak sağ tarafına Mevlana Fahrüddin Fazıl’ı sol tarafına ise Mevlana Tüsi Fazıl ve karşısına da Mevlana Şukrullah Fazıl’ı onun yanına ise Hızır Beğ Çelebi Fazıl’ı oturttu.¹⁴⁴ Bunlar dini ve fenni âlimler idi. Akabinde emr edildi ve hafızlar Kelam-ı Mecid-i Rabbani¹⁴⁵ okudular. Ulema ise okunan bu ayetleri tefsir etmiş ilmi sohbetler gerçekleşmiştir. Sesi güzel yumuşak

¹³⁶Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 224.

¹³⁷Düstûrnâme-î Enverî, *a.g.e.*, s. 47. ; Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 727.

¹³⁸Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 225.

¹³⁹Şeri’at namına hükmeden hakimler yahut kadılar.

¹⁴⁰Mehmet Neşri, *a.g.e.*, s. 275.

¹⁴¹Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 225.

¹⁴²Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 202.

¹⁴³Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 225.

¹⁴⁴Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 202.

¹⁴⁵Kur’an

tonda olanlar medihler ve gazeller okudu.¹⁴⁶ Akabinde sumamlar¹⁴⁷ çekilip yemekler yenerek şerbet ikramı yapılmış hemen arkasından yine gazeller Melihler okunmuş devamında Kuran-ı Kerim okunmuştur.¹⁴⁸ Ardından siniler içerisinde şekerler getirilerek ehl-i ilmin önüne sunulmuştur. Bu ulemanın hizmetkârları peştamallara şekerleri doldurarak itiş kakış hepsini götürememişlerdir. Azizlere ihsanlar ve hil'atlar verilmiş, bu düğüne gelen fakir bolluk içinde geri dönmüştür.¹⁴⁹ Yiyecekler arasında koyun, kuzu, tavuk, kaz, ördek kızartmaları ve çevirmeleri sofraları süslemiştir. Çorba olarak ise zırva (zîrvâ/ Koyun gerdanından yapılan şekerli et yemeği. Edirne'nin mutfağına ait bir yemek) bulunmaktaydı.¹⁵⁰ Tatlılardan ise zerde, reşidiye, muhallebi, mamuniye, güllaç, tüffahiye(elma tatlısı) bulunmakta ve yemek servisleri çini tabaklar ile yapılmaktaydı.¹⁵¹

Osmanlı sünnet düğünlerinin vazgeçilmezi olan Gülsuyu ve amber ile terbiye edilmiş olan şeker şerbetleri hazmı kolaylaştırsın diye ikram edilirdi.¹⁵² Çam, karanfil, tarçın, misk, amber gibi kolonyalar tutulur ve yemek faslı bittikten sonra dua'ya geçebilirdi.¹⁵³

Sünnet düğünün ikinci günü fukara¹⁵⁴ tayfası gelmiş, Padişah bu fukaralara ikramda bulunmuş ve kanun-ı fukara üzerine edeplerini gösterip gitmişlerdir.¹⁵⁵ Üçüncü gün ise ümaray-ı vilayet¹⁵⁶ davet edilmiş, padişah kanunu gereğince sohbetler edilmiştir.¹⁵⁷ O dönem düğünlere ümera sınıfı geldiğinde at yarışları seyredilip kazanana hediyeler veriliyordu. Bu sünnet düğünü Edirne Meriç suyunun kenarında yapılmış ve iki ay sürmüştür.

¹⁴⁶Aşıkpaşazade, a.g.e. s. 202.

¹⁴⁷ Susmak, sükût etmek

¹⁴⁸Aşıkpaşazade, a.g.e., s. 202.

¹⁴⁹A.g.e. , s.202.

¹⁵⁰Necdet Öztürk, a.g.e., s. 226.

¹⁵¹Necdet Öztürk, a.g.e., s. 226.

¹⁵²A.g.e., s. 226.

¹⁵³Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l -Feth*, Haz. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977, s. 89-90; Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l Feth*, Haz. Ahmet Tezbaşar, Tercüman 1000 Temel Eser Yayınları, İstanbul 1973, s. 72.

¹⁵⁴Fukara diye bahsedilen kesim halk'tır.

¹⁵⁵Hadidi, a.g.e., s. 243, Aşıkpaşazade, a.g.e., s. 203.

¹⁵⁶Yüksek rütbeli zabıtlar, emirler, seyyidler, şerifler.

¹⁵⁷Hadidi, a.g.e., s. 244.; Aşıkpaşazade, a.g.e, s. 203.

Tursun Bey ise bu sünnet düğününü “*Davetli elçiler ve ümeralar etek öperek hediyelerini sunmak için kapıya doğru yöneldiler. Düğünü tebrik etmek amaçlı gelen hediyelerin çok olduğunu kâtiplerin ve hatta matematik üstatları bile bunu hesaplayamaz*” sözleriyle ifade etmiştir.¹⁵⁸ Gelen kişilere oturacakları yer makamlarına göre ayarlanmıştır. Yani protokol dediğimiz usul uygulanmıştır. Sünnet düğününde musikinin önemli bir yere sahip olmuştur. Düğünde sazlar, ud, şeştâr,¹⁵⁹ tanbur, rebâb,¹⁶⁰ ney, kanun gibi çalgılar kullanılmıştır.¹⁶¹ Düğünde bulunan cariyelerin şarkılar söylediği de belirtir. Ustaların şekerden camiler, kaleler, köşkler yaparak seyircilere hünelerini göstermişlerdir.¹⁶² Düğünde başka eğlencelere de yer verilmiştir. Bunlar arasında ödüllü uzun mesafe at yarışlarını, donanma fişeklerinin geceyi aydınlatmasını, hokkabazların ateşli gösterileri sayılabilir.¹⁶³

Bu sünnet düğünü Bizanslı tarihçi Halkokondilis, şöyle anlatmaktadır:

1447 yazında, Mehmed sarayından seçtiği adamları, kendisine tabi olan kral ve beyleri oğullarının sünnetine davet etmek üzere gönderdi. Ayrıca, kendi topraklarındaki şehirlerin valilerini, temsilcileri, kumandanları ve kendisiyle birlikte sefere çıkan askerleri de topladı. Ordular Edirne’ye geldiğinde, çocukların arınma olarak kabul edilen sünneti de yapıldı ve vali ile beylerden muhteşem hediyeler aldı. Toplantı, şehir dışında, adadaki bir ova üzerinde gerçekleşti. Sultan ve beyler dışında herkes dışarıda konumlanmıştı.

Bu “düğün” kişinin yaşam döngüsündeki olayların en önemlisi olarak algılanır ve onu kutlamak üzere en iyi yetenekler ile eğlenceler düzenlerler. Sultan’ın oğullarının sünnet ve düğünlerinde, atlar üzerinde ayağa kalkarak ve hızlarını hiç kontrol etmeksizin dörtnala koşan adamların olduğu eğlenceler düzenlerler. Türklerin diğer tüm milletlerden üstün olarak becerdikleri, gözleri kapalıyken dahi ip üzerinde son sürat koşabildikleri ip cambazlığını ise geçiyorum. İp üzerinde kılıçla ya da dönerek yürümek gibi sayısız inanılmaz hareketleri de sergilerler. Herhangi biri, cambazların sanatlarını icra ettikleri bu tarz etkinlikleri her gün Tahtakale adı verilen pazarda görebilir. Yine şehrin gösteri alanları olan bu pazar yerlerinde

¹⁵⁸Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l -Feth*, Haz. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977, s. 90. ; Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l Feth*, Haz. Ahmet Tezbaşar, Tercüman 1000 Temel Eser Yayınları, İstanbul 1973, s. 73.

¹⁵⁹Türkler ve diğer Müslüman uluslar tarafından kullanılmış olan altı telden oluşan çalgı.

¹⁶⁰Türklerin Orta Asya’da icat ettiği ve kullandığı bir saz çeşididir. Osmanlı imparatorluğunda sıkça kullanılan alt kısmı Hindistan cevizinden yapılmış bu alet XVIII. Yüzyıldan itibaren kullanımı bırakılmıştır.

¹⁶¹Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l -Feth*, Haz. Mertol Tulum, a.g.e., s. 90.

¹⁶²A.g.e., s. 90.

¹⁶³Necdet Öztürk, a.g.e., s. 226.

benzer faaliyetler görülebilir. Toprağın altına gömdükleri bir çocukla oradan konuşurlar ve ona bir takım soruları cevaplandırmaya çalışırlar; böyle bir şeyi görüp de nasıl eğlenmeyesin? Fakat daha yüksek güçle icra edilen diğer şeyler, iplerde koşan adamlardan daha az etkileyicidir. Kapıkulu Beyi ve Rumeli Kumandanı Mahmud'un hediyeleriyle krallar ve beyler de dâhil herkesi geride bıraktığı bu sünnette başka eğlenceler de vardı.”¹⁶⁴

Osmanlı kaynaklarında XIV. ve XV. yüzyıllarda Osmanlı hanedanı mensuplarına ait olan bu iki sünnet düğünü süreleri, büyüklükleri, protokolü ve verilen bilgilerin çokluğu bakımından dikkat çekicidir. Bu sünnet düğünlerinden yola çıkarak Osmanlı sosyal hayatı üzerinde düğünlerin fonksiyonları oldukça fazladır. Dini inanış gereği yapılan sünnet düğünlerinde eğlence, yeme içme, dini boyutlarda sohbetler yapılmakla birlikte yardımlaşma olgusu ön plandaydı. Gelen misafirler hediyeler ile gelir hediyeler ile dönerdi. En önemlisi ise dini sohbetlerin dini bilincin oluşması ve güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Kimi zaman şaşalı gücün ve zenginliğin simgesi haline gelen düğünler diplomatik amaçlı yapılsa da sünnet düğünleri bu amacın gerisinde kalmaktadır. Halkokondilis, Müslüman olan Osmanlı hanedanı ve toplumu için sünnetin önemini eserinde oldukça vurgu yapmaktadır. Sünnet olmanın zorunlu olduğunu ve sünnetin her şeyden arındırıldığına inandıklarına belirttikten sonra yapılan sünnetin düğünler eşliğinde tamamlandığını belirtmiştir.¹⁶⁵ Osmanlı toplumunda padişahların böyle bir dini merasim yapacakları zaman sefere çıkmadıkları yahut bir sefer dönüşü yaptığı dikkat çekmektedir. Yapılan bu sünnet düğünleri akabinde kaynaklarda verilen bilgiler doğrultusunda şunu söylemek doğru olur. Padişah şehzadelerinin sünnet düğününden sonra dini yahut toplumsal açıdan önem taşıyan imar yapıları yaptırır. Ama hepsinden önemlisi sünnet düğününe davet ettiklerine kendi otoritesine tabi olma ve daha önce tabi olanların bu iradelerini yenileme olanağı sunar.

¹⁶⁴Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, C.II, s. 258-263.

¹⁶⁵Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, C.I, s. 198-201.

II. BÖLÜM

2.1. OSMANLI DEVLETİNDE ÖLÜM

Bu dünyadaki insan hayatının son noktası olan ölümün nedenleri genellikle aynıydı. Hastalıklar, savaşlar, kazalar ve yaşlılığa bağlı tabi ölüm gibi. Ancak devleti temsil eden hanedanlar için siyasi amaç uğruna mücadele ederken ölmek de devlet hayatının bir parçası gibi algılanıyordu. I. Murat'ın 1389'da Kosova Savaşında şehit düşmesi buna örnektir. Savaş esnasında ölen sultanlar gazi ya da şehit olarak anılıyordu. Bu durum sadece sultan ve ailesi için geçerli değildi. Osmanlı ordusu içinde yer alan askerler de inanışları gereği şehit yahut gazi olarak anılıyordu. Osmanlı devletinin kuruluş yılları boyunca bu amaç uğrunda birçok asker, halk ve padişah hayatını kaybetmiştir. Osmanlı devletinde görülen rüyaların ve bu rüyaların yorumlanması bir gelenektir. Nasıl ki bir sultan yahut halktan biri gördüğü rüya neticesinde yapacağı evlilik hakkında soyut bazı adımlar atıyorsa, sultanlar öleceği konusunda da rüyalar görüp hayatının son zamanlarının yaklaştığını hissediyorlardı. Osmanlı devlet geleneğine göre tahta olan padişah yaşadığı son nefesine kadar sultan olarak kalıyorlardı. Ancak sultan öldüğü anda tahtan çekilmiş kabul ediliyor ve erkek evlatlarından birisi siyasi varisi olarak kabul ediliyordu.

2.1.1. XIV. ve XV. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında Gerçekleşen Ölüm ile İnanç ve Gelenekleri

Her insan doğar, büyür, yaşar ve ölür. Ölüm doğanın bir kanunu ve bedeninin Cenabı Hak'a ulaşmasıyla yaşamının sonlanması demektir. Evrensel olarak ölümün elbet bir gün gerçekleştiği dünyanın her yerinde yaşayan insanlar için kaçınılmaz bir gerçek olduğu ve bunun yaşanacağını bilerek toplumlar, bireyler, kısacası bütün dünya fani olan hayatta yaşamını sürdürmeye devam eder. Dünyadaki bütün insanlar

bu yaşamlarının devamı sırasında inançlarına göre yaşar. Öldüklerinde ise dini inanışlarına göre uğurlanırlardı.

Osmanlı Devleti İslam dinine mensup olmasından ötürü geleneklerini bu din olgusu üzerine oluşturmuştur. İslami açıdan ölümün kaçınılmaz bir gerçek olduğu ayetler ile vurgulanmıştır.¹⁶⁶İslâm'da cennet ve cehennem hayatına inanış, ahiret inancına inanış, fani hayatın geçici, ahiret hayatının gerçek bir yaşam olduğu inancı vardır. Osmanlı devletinin padişahları ve toplumun ölüm algısı bu inanışlar doğrultusunda şekillenmiştir. Bundan dolayı hayatlarını bu inanç ile sürdürmüşler ve ahiret inancından ötürü dünyada iken ahiret inancı için çalışmışlardır. Öldüklerinde ise yaptıkları hayırlar ile anılmak istemişlerdir.

Bir padişahın ya da şehzadenin ölüm haberi üzerine yas başlardı. Yas tutma davranışlarına Osmanlı ve Bizans kroniklerinde oldukça yer verilmiştir. Bu yas hareketleri arasında ölen kişinin yakınlarının ağlamaları, göğüslerine vurmaları, başını yolduğu, yüzünü tırnaklaması sayılabilir. Bu adetler Orta Asya Türk geleneğinde ve İslamiyet ten önce Arabistan'da da görülmekteydi.¹⁶⁷ Matem renkleri arasında genellikle siyah, bazen siyah ve mavi daha geç dönemlerde ise beyaz renkler görülür.¹⁶⁸ Özel matem giysileri arasında *şemle* olarak kişinin başında sarığı örten büyük ince bir örtü kroniklerde kaydedilmektedir.¹⁶⁹

Osmanlı Devletinde ölen kişinin cenazesi genel olarak İslami inançları gereği çok fazla bekletilmeden defnedilmekteydi. Fakat bu durum ilerleyen konularda görüleceği gibi sultan öldüğünde yerine geçecek olan şehzadesi gelmediği zaman bekletilirdi. Bu durumun sebebi ise siyasi kargaşayı ve halk içinde oluşabilecek ayaklanmayı önlemek içindi. Bu amaçla ölen sultanın ölüm haberi yerine geçecek olan veliaht geldiğinde açıklanırdı. Bu süre içinde ise cenazenin kokmaması için bedenine çeşitli kokular sürülürdü. Cenazenin defin merasimine hazırlanmasının

¹⁶⁶Kura'n-ı Kerim, *Ali İmran Suresi*, 185. Ayet.

¹⁶⁷Ayşe Kayapınar, *Kitap Tanıtımı; Nicolas Vatin-GillesVeinstein, Le Sérailébranlé, Essai sur lesmorts dépositions et avènements des sultans Ottomans, XIVE-XIX esiécle (Sarsılan Saray, XIV.-XIX Yüzyıllarda Osmanlı Sultanlarının Ölümleri, Tahtın Çekilmeleri ve Cülüslarına Dair bir Derleme), Paris 2003, ISBN:2-213-60963-2,523, Belleten, Cilt: LXVIII, Aralık 2004, Sayı:253'ten ayırbaşım, Ankara 2005, s.745.*

¹⁶⁸Ayşe Kayapınar, *a.g.e.*, s. 745.

¹⁶⁹*A.g.e.*, s.745.

ardında tellal ya da sala okutularak duyurulurdu. Cenaze namazının ardından İslam dini kurallarınca ölen padişah toprağa verilir. ¹⁷⁰

Kuruluş yıllarında padişah ve ailesi nerede ölmüş olursa olsun Bursa şehrine getirilerek gömülürdü. Bugün Bursa Tophanede bulunan Osmanlı padişah türbeleri bulunmaktadır.

2.1.2. İslami Açıdan Ölü Gömme Gelenekleri

İslam inancına göre ölen bir Müslüman, cenaze hazırlıkları yapıldıktan sonra mezarlığa gömülürdü. Arapçada cenaze ve cinaze “ölü” ve “tabut” anlamında kullanılırdı. İslâm literatüründe ölmek üzere olan kişiye *muhtazar*, ölü için genel olarak yapılması gereken hazırlıklara *teçhiz*, yıkanmasına *gasil*, yıkandıktan sonra kefenlenmesine *tekfin*, tabuta konulup namazının kılınacağı yere ve kabre taşınmasına *teşyi*, kabre konulmasına ise *defin* denilmektedir. ¹⁷¹ Cenaze ritüellerinin gerçekleşmesindeki ana sebep dini inanış gereği ölen kişinin temiz bir şekilde yıkanıp, kefenlenip ve namazının ardından gömülerek temiz bir şekilde Allah’a ruhunu teslim etmesini sağlamaktır.

İslami açıdan bir kişi öldüğü zaman göz kapakları kapatılarak çenesi bağlanır, sırt üstü yatırılarak elleri iki yana uzatılır, üzerinde bulunan mevcut kıyafetler çıkarılarak üzeri komple örtülüp yanında güzel kokular bulundurularak tütsülenmesi tavsiye edilmektedir. ¹⁷² Ölen bir kişi ruhunu teslim etmek üzere çıktığı bu yolculukta etrafında fani olanlar Kuran-ı Kerim okurlardı. Kişi sabah ölmüş ise öğlen namazına, öğlen ölmüş ise ikindi namazında gömülür eğer ikindiden sonra ölmüş ise o gece bekletilir ertesi sabah gömülürdü. ¹⁷³ Cenaze törenine katılması için uzaktan gelebilecek yakınları için cenaze bekletilebilirdi. Ölü ne kadar erken gömülürse o kadar iyiydi. Erken gömülmesinin gerekçeleri ise kokmasın, öte dünyaya bir an önce gidip hesap versin, beyni soğumasın, çilesi fazla sürmesin, şişmesin, acı bir an önce

¹⁷⁰A.g.e., s.745.

¹⁷¹Kürşat Demirci, “Cenaze”, *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1993, s. 353.

¹⁷²Mehmed Şener, “İslam’da Cenaze”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1993, s. 354.

¹⁷³Sedat Veyis Örnek, *Anadolu folklorunda ölüm*, DTCF Yayınları, Ankara 1997, s.48.

unutulsun ve bir an evvel toprağına kavuşsun olarak sıralanmıştır.¹⁷⁴ Gömülmeden önce cenazenin yıkanması farz-ı kifayedir. Bu konuda çocukla yetişkin arasında fark olmamakla birlikte şehit düşenler, yananlar ve suda boğularak ölenler vücutlarının parçalanmasından ötürü yalnızca su dökülerek yıkanır eğer bu zararlı olacak ise teyemmüm ettirilirdi.¹⁷⁵

Ölünün yıkanması için “ölü teneşir tahtasına ayakları kibleye gelecek şekilde yatırılır, üzeri diz kapaklarına kadar örtülür, ölüde oluşan kokuyu gidermek için güzel kokulu buhur gezdirilir ve ölüyü yıkayacak olan kişi ölünün ağzını ve burnunu bir pamukla tıkayarak eline bir bez parçası sarılıp hafif ısınmış su ile yıkamaya başlar. Ölünün ağzına ve burnuna su verilmez, dişleri ve dudakları temiz bir bezle silinerek başı mesh edilir. Akabinde ayakları, başı varsa sakalı yıkanarak üç kez su dökülür. Bundan sonra ise sol tarafına çevrilerek er yeri yıkanır, aşağısından çıkacak herhangi bir şey temizlenir ve tekrar yıkanmasına gerek yoktur.”¹⁷⁶

Yıkanma işlemi bittikten sonra ölünün kefenlenme aşamasına geçilir. Bu aşama İslam dini gereğince kadın ve erkekte farklı şekillerde yapılmaktaydı. Erkek için üç parça kadın için beş parçadan oluşmaktadır. Erkeğin cesedine sarılarak ilk parça yakasız, yensiz, dikişsiz bir gömlek (kamış) olup omuzdan ayaklara kadar uzanmakta, onun üzerine gelecek olan parça (izaç) baştan ayağa kadar uzanan örtü ve en üst katta ise bir öncekinden biraz daha uzun olan (lifafe) örtüdür.¹⁷⁷ Kadının kefenlenmesinde ise gömlek giydirildikten sonra başörtüsüyle başı bağlanır yüzü örtülür. Kefenin ikinci ve üçüncü parçaları sarıldıktan sonra açılmaması için göğüs örtüsü, enlemesine göğüsle göbek arasına gelecek şekilde kuşak gibi sarılır, bu örtünün dize kadar olacağı kefenin ikinci ve üçüncü parçaları arasında bağlanacağı görüşleri de mevcuttur.¹⁷⁸ Kadın kefeni "himar, dir, hırka, izar ve lifafe" olarak beş parçadır.¹⁷⁹ Üçünü aşama olarak ise ölünün namazı yani cenaze namazının kılınması aşamasıdır. İslam dinine göre cenaze namazı kılınabilmesi için ölen kişinin, Müslüman olması, uygun şekilde yıkanmış olması, tabutun cemaat önünde olması, ölünün

¹⁷⁴A.g.e., s. 48

¹⁷⁵Mehmed Şener, *a.g.m.*, s. 355.

¹⁷⁶Sedat Veyis Örneke, *a.g.e.*, s. 50.

¹⁷⁷Mehmed Şener, *a.g.m.*, s. 355.

¹⁷⁸A.g.m., s. 355.

¹⁷⁹Sedat Veyis Örneke, *a.g.e.*, s. 53.

bütün vücudunun ya da başı ile beraber vücudunun yarısının tabutun içinde olması, cemaatin ayakta bulunması, ölünün, cenaze namazı kılınacak yerde ve cemaatin toplandığı yerde olması, cenaze namazını kıldırarak imamın kibleye karşı, yere yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasına durması lazımdır.”¹⁸⁰

Namaz kılındıktan sonra son olarak kişi gömüleceği yer, İslam dinine göre, mezarlık kabristan olarak adlandırılır. Arapça ziyaret kökünden gelen “ziyaret mekanı” anlamındaki mezar kelimesi Türkçe ekle türetilmiş bir yer adı olmakla birlikte, Arapçada “ölünün gömüldüğü yer” manasına gelen kabir, metfen karşılığında Farsça ve Türkçede daha yaygın olan mezar kelimesinin kullanımında kabirlere gitmekle ilgili olarak Kuran-ı Kerim ve hadislerde ziyaret kökünün geçmesinin etkisi olmalıdır.¹⁸¹

Ölü mezarına kible doğrultusunda konulur. Sağ tarafı üzerine kibleye doğru çevrilir. Ölüyü mezara koyanlar ise “Allah’u Teâlâ’nın ismi ile Resulul’allahın milleti üzerine seni defin ediyoruz” derler. İmam ve cemaat oldukları yere oturur.¹⁸² Yasin, Tebareke, İhlâs (on bir kez) , Muavvizeteyn (Nas ve Felak) ve Fatiha sureleri okunarak ölünün ruhuna armağan edilir.¹⁸³

Mezarlıkların oluşması defin geleneğine bağlıdır. Kuran’a göre bu geleneği başlatan ise Hz. Adem’in oğlu Kabildir.¹⁸⁴ Mezarların süslemesi konusunda da ise ağaç, çiçek, belirli otlar kullanır. Özellik de akasya, selvi, asma, iğde, çam, kavak ağaçları, gül, zambak, karanfil, sümbül, menekşe gibi çiçekler ile pelin arapsacı gibi otlar kullanılmaktadır.¹⁸⁵ Mezarların etrafı taşlar ile çevrilirdi. Mezar’ın baş ve ayakucuna *şahide* ve ya *mezar taşı* denilen taşların dikilmesi de İslamiyetin ilk dönemlerinden beri devam eden bir gelenektir.¹⁸⁶

İslami açıdan ölü gömme gelenekleri bu şekilde gerçekleşmekteydi ve bu dini inanan Osmanlı hanedanı içinde bu adetler geçerliydi. XIV. ve XV. yüzyıllarda

¹⁸⁰Sedat Veyis Örnek, *a.g.e.*, s. 54.

¹⁸¹Nebi Bozkurt, “Mezarlık”, *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.29, İstanbul 2004, s.519.

¹⁸²Sedat Veyis Örnek, *a.g.e.*, s. 58.

¹⁸³*A.g.e.*, s. 58.

¹⁸⁴Nebi Bozkurt, *a.g.m.*, s. 519.

¹⁸⁵Sedat Veyis Örnek, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁸⁶Nebi Bozkurt, “Mezarlık”, *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.29, İstanbul 2004, s.519.

Osmanlı devletinde de ölü gömme adetleri İslam dininin ölü için öngördüğü ilkelerle örtüşmektedir.

2.1.3. XIV. ve XV. Yüzyıllarda Osmanlı Kaynaklarında Ölüm

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'ya hâkim olmasıyla birlikte Selçuklu geleneği son bulmuş ve serpuşlu gövdesi kitabeli, alt kısmı ince tarzdaki mezar taşları yaygınlaşmıştır.¹⁸⁷Ölen kişinin gömülmesi sonrası oluşan mezar taşları Osmanlı devletinin her döneminde farklı şekilde gerçekleşmiştir. Örneğin kuruluş döneminde oluşturulan mezar ve mezar taşları devletin geçirmiş olduğu evreleri açık bir şekilde yansıtmaktadır. XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar da şahidelerin tepelerinde genellikle başlık bulunmaz, başlık bulunanlar ise bir sarıktan ibaret olup daha sonra meslek sınıfına göre yahut herhangi bir tarikatta ise ona göre başucu taşı yapılıp ne iş yaptığı belirtilirdi.¹⁸⁸ Osmanlı kaynakları doğrultusunda XIV. ve XV. yüzyıllar boyunca Osmanlı hanedanın mensuplarının nasıl ve ne şekilde öldükleri, nasıl gömüldükleri ve dini ritüeller doğrultusunda inanışları, türbeleri ve bu türbelerin kerametleri hakkında verilen bilgilerden yola çıkarak Osmanlı dünyasında ölüm ritüellerine değineceğiz.

Osmanlı kroniklerine göre Süleyman Şah Ca'ber kalesine giderken Fırat ırmağında düşmüş ve boğularak şehit olmuştur. Merhum Süleyman Şah, Fırat ırmağından çıkarılarak Ca'ber¹⁸⁹ kalesi önüne defin edilmiştir. Aşıkpaşazade ve Oruç Beğ kalenin önüne defin edildiği söylerken, Neşri ise Ca'ber kalesinin altına gömüldüğünü söylemiştir. Defin edildiği yere de Mezar-ı Türk denilmekteydi.¹⁹⁰Osmanlı tarihi kaynaklarında Mezar-ı Türk olarak söylenen ve mezarlara vurgu yapılmasının en önemli nedeni bölgenin Türklere ait olduğunun belirlenmesi ve herhangi bir sebep ile o bölgenin Türkler tarafından kaybedilmesi halinde orada Türk mezarının olduğunun vurgulanmak istenmesidir. Bu bölge I. Dünya Savaşında sonra Osmanlı devletinden ayrılınca Fransız -Suriye mandası sınırlarında kalmış fakat Ankara Anlaşması ve Lozan Antlaşmasına göre Türkiye'nin toprağı

¹⁸⁷Nebi Bozkurt, *a.g.m.*, s. 520.

¹⁸⁸*A.g.m.*, s. 520.

¹⁸⁹Türkiye'nin kuş uçuşu 30 km güneyinde uzağında yer alır.

¹⁹⁰Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 6.

sayılmıştır. Fakat Suriye’de ortaya çıkan İŞİD tehdit’inin artmasıyla birlikte Türkiye sınırına 180 metre mesafedeki Eşme köyüne taşınmıştır. Geçmişte yapılan belirleme ile tarihi geçmiş ve Osmanlı’nın atası sayılan Süleyman Şah’ın mezarına sahip çıkmıştır.

Bu anlamda yapılan diğer bir belirleme ise Osman Gazi’nin kardeşi olan Gündüz Alp ve silah arkadaşı Aydoğdu’nun şehit olduktan sonra Dinboz sınırında Koyunhisar’a giden yolda defin etmeleridir. Bu mezarlara da Mezar-ı Türk denilmiştir. Osmanlı Kuruluş yıllarında ölen ya da şehit olan kişiler genellikle öldükleri yerlere de gömülüyordu. Gündüz Alp ve Aydoğdu’nun mezarlarının etrafı daire şeklinde belirlenip üzeri taşlarla örtülüp çevrilmiş ve mezarın sınırları belirlenmiştir.¹⁹¹ Bir inanış gereği olarak da atı hastalanan kişiler atını getirip bu mezar etrafında üç kez dolandırır ise şifa bulur¹⁹² ve bu yoldan geçenler Aydoğdu’nun mezarının toprağından alıp sıtma tutan hastaya içirir ise şifa bulur ve bir daha sıtma tutmaz idi.¹⁹³

Osmanlı Devleti kuruluş yıllarındaki mücadelelerinden ötürü birçok kayıp vermiştir. Osman Gazi’nin biraderi Saru Yatı Savcı, Domaniç Bel’i yakınlarında¹⁹⁴ bulunan çam ağacının “Kandilli Çam” dibinde şehit olmuştur. Saru Yatı Savcı Bey’in kanıyla sulanan bu ağaç o civarın ahalisi tarafından kandiller ile aydınlatılmış, şehitlik alameti olarak türbenin gökyüzü tarafından (taraf-ı asmani) aydınlatıldığı farz edilmiştir.

Osman Gazi 19 yıl tahta kaldıktan sonra Hicri 727 (M. 1326) yılında vefat etmiştir.¹⁹⁵ Yerine Orhan Gazi tahta geçerek beylik sürmüştür. Osmanlı padişahlarının birçoğu ölmeden önce gömülmek istedikleri yerleri vasiyet yoluyla bildirmişlerdir. Osman Gazi de ölmeden önce vasiyet olarak Bursa’da kubbesi uzaktan parlayan manastır için “beni Bursa’da Gümüş Kubbe altına defin eyleyin”

¹⁹¹Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 15. ; *Anonim Osmanlı Kroniği(1299-1512)*, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁹²Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 277.; Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁹³*Anonim Osmanlı Kroniği*, *a.g.e.*, s.14. ; Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. 277.

¹⁹⁴İnegöl’ün Mirzal Köyü ve Dominiç’in Çukurca köyü arasında kalan ve DominiçBoğazı’nıda içine alan geçit bu bel’i oluşturur.

Bakınız; <http://www.osar.com/modules.php?name=News&file=article&sid=240332>(son erişim 7.12.2017)

¹⁹⁵*Anonim Osmanlı Kroniği(1299-1512)*, *a.g.e.*, s. 1. ; Ölüm tarihi tartışmalıdır. Bazı tarihçiler 1324 bazıları ise 1326 olarak kabul etmektedir.

şeklinde buyurmuştur.¹⁹⁶Bu vasiyeti Orhan Gazi'nin Bursa'yı almasına teşvik amaçla yapıldığını söyleyen kaynaklarda mevcuttur.¹⁹⁷ Vasiyet ettiği yer Bursa'da bulunan Ayos Elias Manastırıdır. Bu vasiyet Bursa alındıktan sonra yerine getirilmiş fakat 1801 yılında bu kümbet yanmıştır. 1855 yılında Bursa büyük depreminde yıkılmıştır.¹⁹⁸ Osmanlı ailesine mensup kişilere ait 16 sanduka daha bulunan türbe 1863 yılında Sultan Abdülaziz tarafından bu manastır kalıntıları üzerine yeniden inşa edilmiştir.¹⁹⁹ Halk arasında ki mevcut inanca göre ise Osman Gazi Bursa alınmadan önce ölmüş ve Söğütte geçici olarak babası Ertuğrul Gazi'nin yanına defnedilmiştir. Burada Osman Gazi'nin gömüldüğü yeri belirlemek adına bir taş olduğu ve daha sonra bu mezar taşının korumak amacıyla türbe içine alındığı da rivayet edilmektedir.²⁰⁰Giese, *Tevarih-i Al-i Osman* başlıklı neşrinde “bazıları ise Söğütcük’de defin edildiğini söyler”²⁰¹ şeklinde belirtmiştir. Bursa kuşatması sırasında hayatta olduğu ayağındaki ağrılardan ötürü kuşatmaya katılmadığı ve gut hastalığından hayatını kaybetmiştir²⁰². Gut hastalığı eklemde aniden gelişen kızarıklık, şişlik ve hassasiyetle karakterize, mikrobik olmayan iltihap hastalığıdır. Genellikle ayağın başparmağında başlar ancak diz, ayak bileği, dirsek, el parmağı eklemlerini de etkileyebilen “kralın hastalığı”, “zengin hastalığı”, “damla hastalığı” gibi isimler ile de adlandırılan bir hastalıktır.

Osmanlı padişahları sadece ölmeden önce gömülmek istedikleri yerleri vasiyet etmiyordu. Aynı zamanda siyasi, dini, ekonomik (mal-mülk) anlamında da vasiyetlerde bulabiliyorlar idi. Osman Gazi ölmeden önce gömülmek istediği yeri vasiyet etmesinin yanında oğlu Orhan Gazi ‘ye ahlaki yönde de öğüt verici vasiyette bulunmuştur.

“Osman Gazi, oğlu Orhan’a vasiyet itdi-kim “ben vefat idicek, beni Bursa’da şol Gümüşlü kubbenün altına koyasın” didi. “Ol vakit kafirler

¹⁹⁶*Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), a.g.e., s. 15.*

¹⁹⁷Mustafa Cezar, *a.g.e., s. 62.*

¹⁹⁸M. Fatih Demirhan, *Osmanlı Padişah Türbeleri- Ottoman Ruler's Tombs*, Hilal Studi Turchi e Ottomani 2, Edizioni Ca' Foscari, 2013, s. 18.

¹⁹⁹M. Fatih Demirhan, *a.g.e., s. 18.*

²⁰⁰M. Fatih Demirhan, *a.g.e., s. 20.*

²⁰¹F.Giese, *Anonim Tevarh-i Al-i Osman*, Haz. Nihat Azamat, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992, s.15.

²⁰²Aşıkpaşazade, *a.g.e., s. 310.* ; Giese, *a.g.e. , s. 15 .*

manastırı yini örtmüşlerdi. Gümüş gibi yalabırdı. Irakdan gören gümüş sanırdı. Ve dahi bir nasihatim budur ki, bir kimesne sana Hak Teâlâ buyurmadığı sözleri işrab itse sen kabul itmiyisin. Tanrı buyruğundan gayri iş işelemiyisin. Bilmedüğünü ulema-i şeri'at den sorub istifsar idesin. Tahkik bilmeyince, bir işe mübaşir olmyasın. Ve dahi sana muti' olanları hoş tutasın. Ve dahi nökerüne ina'amı ihsanı eksik itmeyesin ki, el-insan abidül -ihsan'dur²⁰³.”²⁰⁴

Osman Gazi öldüğünde miras konusunda bir vasiyet bırakmamış idi. Fakat büyükler toplanıp geride bırakmış olduğu mirası oğullarına bölüştürmüştür. Fetih olan memleketler dışında altın ve akçesi yoktu. Kendisinden geriye kalan “sırtlak tekelesi, bir yancuğ'u, bir tuzluk, bir kaşıklık, sokman, iyi atları, birkaç sürü koyun, eyer ve öğrek yundları”²⁰⁵ kalmıştı.

Osman Gazi'nin vefatıyla oğlu Orhan Gazi tahta geçer. Osmanlı sultanları dönemin dervişlerine danışır ve onlara saygı duyarlardı. Dervişler öldüklerinde ise türbeler yapılırdı. Orhan Gazi de *Geyikli Baba Zaviyesi* adıyla anılan türbeyi bilip danıştığı derviş için yaptırmış yanına ise bir tekke ve bir cami inşa ettirmiştir.²⁰⁶ Osmanlı dönemi türbelerinin yanına genellikle tekke ve cami yaptırılması ziyarete gelenlerin dua edip rahmet dilemesi amacı taşımaktadır. Günümüzde de mevcut türbelerin etrafında bu ibadethanelerin bulunduğu ve dua edip, abdest alıp namaz kılındığı görülmektedir.

Orhan Gazi'nin vefatına ilişkin birkaç görüş mevcut olmakla birlikte Aşıkpaşazade vefatını ayağında bulunan zahmetin yanı sıra ishal olduğunu ve ölümünün bundan gerçekleştiğini öne sürmüştür.²⁰⁷ Oruç Beğ ise oğlu Süleyman'ın Anadolu'ya geçerek Biga taraflarında ava çıktığını ve bu av sırasında atın ayağının deliğe takılmasıyla ecelinin gelerek H. 759 (M.1358) yılında²⁰⁸ babası Orhan Gaziden iki ay önce vefat ettiğini söyler.²⁰⁹ Bu bilgiler doğrultusunda Orhan

²⁰³İnsan iyiliğin kölesidir. İyilik yaptığında sever seni bağlanır sana anlamına karşılıktır.

²⁰⁴Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.I, s. 145-147. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 45.

²⁰⁵Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 147-149.

²⁰⁶Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 171.

²⁰⁷Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 310.

²⁰⁸Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 339.

²⁰⁹Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 21.

Gazi'nin vefatını oğlu Süleyman Paşanın ölmesi sonucu üzüntü ve kederden olduğu da söylenmektedir.

Süleyman Paşa av sırasında yanındaki gazilere ölmeden önce vasiyette bulunmuştur. “*Beni bu vilayette Bolayır’da defin eylesen ve eğer kâfirler size üşerse kaçmayasınız, Allaha tevekkül edesiz, durasız. Hal Ta’ala’nun hikmetin göresiz. Ve hem gayret edesiz, benim ölümü kâfirlere aldırmasız.*”²¹⁰ demiştir. Öldüğünde Orhan Gazi babası Osman Gazi gibi vasiyet etmiş, Ayos Elias Manastırı’nın başka bir bölümüne babasına yakın bir şekilde gömülmüştür. 1855 yılında meydana gelen deprem sonucu yıkılmasına karşın 1863 senesinde Sultan Abdülaziz tarafından eski planına sadık kalınarak tekrar inşa edilmiştir.²¹¹ Orhan Gazi sandukasının yanında 19 sandukanın bulunduğu mekânın zemininde ilk yapıdan kalan mozaik taşları görülmektedir.²¹²

Osmanlı padişahları hayatta iken ölmeden önce hayır işlerine önem vermiş bu amaçla vakfiyeler yapmışlardır. Orhan Gazi'nin oğlu için kurduğu vakıfları (761/M.1359-1361) içeren vakfiyede Süleyman, "seyyüd'ül guzatve'l -mücahidin ... Süleyman bin Orhan" diye anılır.²¹³ Vakıflar Süleyman'ın ruhu ve Bolayır'da mezarı yanında inşa edile zaviye için tahsis edilmiştir.²¹⁴ Orhan Gazi hayatta iken birçok vakıf kurmuştur. Bunların örnekleri günümüze kadar gelmektedir. Gebze'yi Kocaeli'nin merkez şehri haline getirmiş ve burada külliye kurmuştur. Cami ve hamamı günümüze ulaşmış. Danişmend Divanı, Kartalkötü, Hatunsuyu köylerini Gebze caminin vakıf gelirlerine bağlamıştır. Aynı zamanda vakıf gelirlerinden bir kısmını Dereköy, Gedikli, Çepni, Danişmendli köylerini imaretine tahsis etmiştir.²¹⁵ Sofya Milli Kütüphanesinde Sultan Orhan Bursa Hisar medresesi, Bursa imaret ve medresesi için vakıflarını içerir bir defter bulunmaktadır. Sultan Orhan'ın diğer vakıf

²¹⁰ Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), a.g.e., s.21

²¹¹ M. Fatih Demirhan, a.g.e., s. 22.

²¹² M. Fatih Demirhan, a.g.e., s. 22.

²¹³ Halil İnalçık, a.g.e., s. 76.

²¹⁴ Halil İnalçık, a.g.e., s. 76.

²¹⁵ Halil İnalçık, a.g.e., s. 77.

gelirleri İznik'te camisine, Mekece'de imaretine, Soloz köyünde Ahi zaviyesi ve cami'ne sarf edilmektedir.²¹⁶

Osmanlı devletinin üçüncü padişahı olan I. Murat kaynaklarda ve kitabelerde “bey, emir-i azam, han, hüdavendigâr, padişah, sultanü's- selâtin, melikü'lmülük” gibi unvanlar ile anılmaktadır.²¹⁷ 1389 yılında I. Kosova meydan muharebesi kazanılmak üzere iken Sırp Miloş Obiliç tarafından cesetler arasında dolaşırken hançerlenerek öldürülmesi²¹⁸ üzerine Osmanlı İmparatorluğunda savaş meydanında şehit olan tek sultan olarak tarihe geçmiştir. Ölüm sebebi açık ve net şekilde belli olan I. Murat “şehit” olmuştur.²¹⁹ Ana kaynaklarda da Miloş'un el öpmek bahanesiyle gelerek I. Murat'ın icazet vermesiyle yakın temas kurarak hançer ile öldürüldüğü geçmektedir.²²⁰ Osmanlı Devletinde savaş sırasında ölen asker veya imparator şehit sayılmaktaydı. Fakat bu mertebeye ulaşmak için önemli bir nokta olan savaşa çıkmadan önce, öldüğünde şehit mertebesine ulaşması için “gazaya niyet etmek” gerekliydi. Diğer padişahlar gibi I. Murat da ölmeden önce vasiyet ve nasihatlerde bulunmuştur. Öleceğini anladığı zaman oğlu Bayezid'i çağırarak devlet ve memleket idaresi hakkında nasihatler vermiştir.²²¹ Vefatının ardında ahşası (iç organları) Kosova'ya defin edilerek buraya daha sonrada “Meşhedi Hüdavendigâr” adıyla türbe inşa edilmiş ve bakımı için o bölgeye Türk'ler yerleştirilerek akabinde naaşı ise tahnit edilerek²²² tabuta konularak Bursa'ya getirilmiştir.²²³ Emriyle inşa olunan cami-i şerife defin olunmuştur.²²⁴ Vasiyet'i üzerine tahta geçen I. Bayezid kardeşi Yakup Çelebi'yi boğdurarak babasıyla birlikte Bursa Çekirge'de bulunan türbeye defin edilmiştir.²²⁵

²¹⁶Halil İnalçık, *a.g.e.*, s.77.

²¹⁷Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 81.

²¹⁸Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 29.

²¹⁹Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 310 .

²²⁰Hadidi, *a.g.e.*, s. 106. ; Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 29. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s.86.

²²¹Mustafa Cezar, *a.g.e.*,s. 138.

²²²Tahnit:Mumyalamak ya da ölüyü bozulmadan muhafaza etmek için ilaçlamak.Baskımız; Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 105, Mustafa Cezar ,*a.g.e.*, s. 139.

²²³Hadidi, *a.g.e.*, s. 106. ; Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 139.

²²⁴Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, çev. Mehmet Ata, Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, İstanbul Medya Ofset Yayınevi, s. 191.

²²⁵Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 105.

Osmanlı sultanları hayatta iken hem siyasi hem sosyal hem de dini boyutta vakıflar kurmuşlardır. Ana kaynaklarda padişahların ölümü ve nedenini belirtilmeden önce yapmış oldukları mimari faaliyetlerine yer verilir. Daha sonra ölümleri bildirildikten sonra hayır dua ile anılmak için, yaptıkları hayratlar ile tarihi kaynaklara kaydedilmişlerdir. Gazi Hünkâr ve hasleti, “*Atası gibi ol dahi imaretler ve medreseler ve mescitler yaptı. Ve ziyade muhabbet etdüğü dervişlere o dahi zaviyeler yaptı, Yenişehir’de Baba Postum-puşişin.Ve dahi her şehirde kim olurdu cum’a gün namazdan sonra fukaraya hayli akça sadaka ederdi.*”²²⁶

Sultan I. Murat Hüdavendigâr’ın, “emri-i kebir-i a’zam, melikü’l mülükü’l Arabve’l- Acem” gibi sıfatlarla anılmaktadır. 1385 tarihli vakfiyesine göre, Bursa Çekirge’de bir cami, medrese, imaret, misafirhaneden meydana gelen bir külliye, Bursa hisarının yanında bir cami (Hisar Cami), Bilecik ve Yenişehirde de birer cami yaptırmıştır. 1388 yılında da İznik’te annesi adına bir imaret inşaa ettirmiştir. Ayrıca Orhan Bey’in dervişi Postinpûş için inşa edilen zaviye de I. Murat eseri olarak kabul edilir.²²⁷

Babasının vasiyeti üzerine, büyük oğul sıfatı ve devlet erkanının onayı ile tahta geçen I. Bayezid savaş meydanında göstermiş olduğu hızı ve cesaretinden ötürü Yıldırım sıfatı kullanılmıştır. Tahta geçeceği sırada herhangi bir sorun yaşamak istemeyerek kardeşi Yakup Çelebi’yi boğdurarak öldürtmüştür.²²⁸ Osmanlı tarihinde ilk kez kardeş katlini gerçekleştirmiştir. Kardeşi Yakup Çelebi’nin tabutu da babasının tabutu ile birlikte Bursa’ya getirilmiştir. Yıldırım Bayezid’in ölümü ise Timur ile olan siyasi mücadele neticesinde gerçekleşmiştir. Bu konu hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Yıldırım Bayezid’in Osmanlı kroniklerinde 1402 yılında Ankara savaşı sırasında esir edildiği ve bunun neticesinde öldüğü geçmektedir. Aşıkpaşazade anlatımında çarpışma sırasında Germiyaoğlu beyi sultan Yıldırım tanıdığı ve Timur’un emri üzerine atının dört bir yanı sarılarak esir alınmış ve Timur’a götürülmüştür.

²²⁶Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 301.

²²⁷Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 107.

²²⁸Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.I, , s. 92.

Aşıkpaşazade bu esir edilişe doğrudan tanık olan bir kimseden “*Temur bir taht-ı revan düzdürdi. Kafes gibi iki atarasında*”²²⁹ sakladığını bildirir. Aynı bilgiyi Neşri’de vermektedir. Kafesin demir olduğunu Neşri doğrular. “*Bayezid Gazi gayet ile gönüllü ve tiz-nefesdi. Tiz –nefesliğünden Sabri demeyüb, eytdi; ‘ ‘ Eğer bu vartaya sen düşen, bir demür kafese koyardum ’’didi. Hemen buyurdi, bir demür kafes düzdiler. Yıldırım Han’ı kafese koyub, habsitdi.*”²³⁰

Oruç Beğ ise I.Bayezid’in yüzüğünde bulunan zehri içerek intihar ettiğini söylemektedir.²³¹ Esir edilmesinde demir kafese koyulduğu konusunda da tartışmalar mevcuttur. Bir sohbet esnasında Neşri’nin de dediği gibi Timur’a sen aynı konumda olsan ben seni demir kafese koyardım demesi ve demir kafes yapılması gibi ölümü de bu konuda tartışmalıdır. Bu konuda başka bir hadise esir zevcesi Olivera’nın yarı çıplak bir şekilde bir toplantıda içki dağıtılması ve Bayezid ile Timur arasında geçen mektuplaşmalar neticesince Kastilya Kralı’nın göndermiş olduğu Clavio adındaki bir elçi’nin mektuplaşma sırasında “Gözdeni kullarımdan birine vereceğim”²³² demesiyle üzüntünden öldüğünü söyleyenlerde mevcuttur. Şerefeddin Yezdi ile Hafız Ebru ve Tacüt’ tevarih ve Osmanlı tarihlerinin çoğu dinen yasak olan intiharını yazmayarak kimi hummadan kimisi nefes darlığı ve hunnaktan²³³ vefat ettiğini beyan eder.²³⁴ Dukas ise Yıldırım Bayezid’in Timur’un küçük düşürmesine dayanamayıp canına kıydığını söylemektedir.²³⁵ Sfrancis ise Timur tarafından Emir Bayezid’in 28 Temmuzda öldürüldüğü yazmaktadır.²³⁶ Fakat Sfrancis burada Ankara Savaşında yenildiği tarihi beyan etmektedir.

Halkokondilis, Yıldırım Bayezid ve oğlu Ertuğrul’un ölümü hakkında bilgi verir. Timur’un, Bayezid’in oğlu Ertuğrul’u yakaladı ve bir süre daha yaşamasına müsaade etti ancak daha sonra idam emrini verdiğini belirtir. Bayezid, kısa süre sonra şehrin alınıp yok edildiğini ve Timur’un emriyle oğlunun öldürüldüğünü

²²⁹Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 107.; Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.I, s. 355.

²³⁰Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 357.

²³¹*Oruç Beğ Tarihi*, *a.g.e.*, s. 40.

²³²Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 202.

²³³Boğaz ile ilgili hastalık. Nefes alamama, Boğaz mukozasının şişmesi.

²³⁴İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 321 / 1. Dipnot.

²³⁵Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 67-68.

²³⁶Yorgios Sfrancis, *Yorgios Sfrancis’in Anıları- Chronicon Minus*, Çev. Levent Kayapınar, 1. Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s.32-33.

öğrendiğinde, bunu en büyük felaket olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Bayezid'in kaderinden harap olduğunu, savaş sırasında kaçarken de gut hastalığı sebebiyle elleri ve ayakları ağrıdığını söylemiştir.²³⁷

Halkakondilis, Timur'un ayrıca Bayezid'e şunları yaptığı anlatılır. *"Bayezid'in, Lazar'ın kızı olan ve diğer eşlerinden daha fazla sevdiği eşi esir alınmıştı ve Timur kampın içinde onu yanında gezdiriyorken kocasının (Bayezid) gözleri önünde şarap kadehini doldurtuyordu"* Halkokondilis, Bayezid'in bu duruma çok öfkelenmiş ve *"Hareketlerin, anne ve babanın sahip olduğu statüye yakışmıyor. Sıradan ve fakir insanlar oldukları için, kralların eşleri ve çocuklarıyla alay etmeye ve yaratılış gereği senden daha üstün olanları aşağılamaya hakkın yok."* dediği kaydetmektedir.²³⁸ Ayrıca Bayezid'in ölüm sebebinin üzüntüsünden ötürü olduğunu söylemektedir.²³⁹ Verilen bilgiler doğrultusunda Bayezid'in üzüntüden ve gut hastalığının ilerlemesinden ötürü öldüğü ileri sürülebilir.

Yıldırım Bayezid esir olarak götürülürken H.14 Şaban 805 (M.9 Mart 1403) tarihinde Perşembe-Cuma günü ²⁴⁰ Akşehir²⁴¹ de vefat etmiştir. Nizameddin Şami, Zafername başlıklı eserinde yakalandığı hastalık ve ruhi kederiyle birlikte hastalığın ilerlediğini ve Timur'un doktorlara iyileşmesi için emir verdiğini, iyi olması Bayezid için şerbetler ve yemekler ikram edildiğini söyler.²⁴² Ölümü akabinde cesedi tahnit²⁴³ edilerek Akşehir'de bulunan Mahmut Hayrani türbesine konulmuştur. Timur yanında bulunan Bayezid'in ailesine taziyelerde ve ihsanlarda bulunmuştur. Timur, Semerkant'a dönerken cesedi oğlu Musa Çelebi'ye verilerek hükümdarlara ait bir merasimle gömülmesini de tavsiye etmiştir.²⁴⁴

Dukas eserinde, Bayezid'in can çekişmekte iken Timur'a haber gönderip *"Ben şimdi öteki dünyaya gidiyorum. Sen ölü bedenime hoş bakışla bak ve onun kendi*

²³⁷Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.I, s. 256-259. / 3.Kitap 59.Paragraf

²³⁸Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.I, s. 262-263. / 3.Kitap 62.Paragraf

²³⁹Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.I s. 266-267. / 3. Kitap 65. Paragraf

²⁴⁰Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 67. ; Hadidi, *a.g.e.*, s. 132.

²⁴¹ Konya ilinin bir ilçesi.

²⁴²Nizamüddin Şâmi, Zafername, Çev. Necati Lugal, 2.Baskı, TTK, Ankara 1987,s.322.

²⁴³Cesedin bozulmaması için yapılan bir takım önlemler.

²⁴⁴İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 321.

yaptırdığım türbeye gömülmesine izin ver."²⁴⁵ dediğini zikretmektedir. Timur'un ise duygulanarak fikir değiştirdiğini, Bayezid'in cenazesini defin işlemini gerçekleştirmek üzere azat ettiği yaklaşık 100 kölesi ile birlikte şehzade Mustafa ve şehzade Musa'ya teslim ederek cenazeyi Bursa'ya götürmelerine müsaade etmiştir.²⁴⁶ Bayezid, yaptırmış olduğu büyük anıtsal mezara gömülmüştür.²⁴⁷ Bugün Bursa'nın Yıldırım ilçesinde Yıldırım cami'sinin önünde bulunan setin altındadır.

Bayezid'in diğer oğlu Süleyman Çelebi tarafından Bursa'da türbe yaptırılmış, çeşitli tadilatlardan geçmiş fakat hiç bir zaman bu türbe tamamen yıkılmamış orijinalliği korunmaktadır.²⁴⁸ Türbe içerisinde Yıldırım Bayezid dışında Osmanlı hanedan üyesine ait 4 sanduka bulunmaktadır.

Neşri'de verilen bilgiler doğrultusunda bir padişahın ölümüyle defin işlemlerinin nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği konusunda bazı bilgilere sahibiz. Sultan Mehmed Çelebi tahta geçtiğinde Germiyanoglu Yakup Bey'e mektup yazıp babasının tabutunu ve biraderi Musa Çelebi ile birlikte göndermelerini istedi. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid'in tabutunu hürmet ve saygı ile oğlu Musa ve yanında bulunan adamlar ile Bursa'ya getirerek "mevz-i şerife"²⁴⁹defnettiler. Yedi gün boyunca Kuran-ı Kerim baştan sona okunarak hatmeler yapılmış, aşlar pişirilmiş, merhumun ruhu için ihsanlar edip, sadatı ve fukarayı gani eylemişlerdir. Ardından imaret inşa edilmiş Bazı köyler ve mülkler vakfa dönüştürülmüştür."²⁵⁰ Buradan da anlaşıldığı gibi Osmanlı padişahları öldüklerinde İslami geleneğe göre gömülüyor ve kişi öldükten sonra günümüzde olduğu gibi sevabı ölü ruhuna bağışlamak için arkasından yemekler verilip fakirler sevindiriliyordu. Ölünün hayatının kaybettikten sonraki yedinci, kırkıncı ve elli ikinci günlerinde ölüye dua ve ihsanlarda bulunurlardı. Osmanlı Devletinde kaynaklarda Kuran'ın yedinci gününe kadar okunduğu görüyoruz.

²⁴⁵Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 68.

²⁴⁶*A.g.e.*, s. 68.

²⁴⁷Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 78.

²⁴⁸M. FatihDemirhan, *a.g.e.*, s. 28.

²⁴⁹Mübarek yer anlamında

²⁵⁰Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 430-431.

Kaynaklar doğrultusunda Yıldırım Bayezid'in ölümü ile ilgili net bilgiler mevcut değildir. Verilen bilgiler doğrultusunda esir kaldığı süre boyunca yaşadıklarının üzüntüsünden öldüğü, hastalanarak öldüğü ya da yüzüğündeki zehri içerek öldüğü söylenmektedir. Siyasi faaliyetlere ağırlık veren Yıldırım Bayezid'in hayatta iken yapmış olduğu birçok hayrat vardı. Bursa'da zaviye, cami, medrese, imaret, han, köprü, darüşşifa yaptırmış, Bursa'da bulunan günümüzde de varlığını sürdüren meşhur Ulu Cami (1400) Bayezid Han döneminden kalmadır.²⁵¹ 1396-1397 yıllarından İstanbul Boğaz'ının Anadolu yakasında Güzel Hisar diye anılan Anadolu hisarını yaptırmıştır. Ayrıca Anadolu'da ve Rumeli'nde bulunan bazı şehirlerde birçok hayır eserleri mevcuttur.

Yıldırım Bayezid'in ölümü ile birlikte Osmanlı tahtı boş kalmakla birlikte geride Emir Süleyman, İsa, Musa, Kasım, Mustafa ve Mehmed Çelebi adında altı oğlu kalmıştı. Osmanlı kuruluş yıllarında yazılı bir kural olmamasına ve uygulamada çoğu zaman bunun hilafına hareket edilmiş olmasına rağmen sultan öldüğü zaman eğer vasiyetle belirtmediği sürece tahtın varisi hayatta olan en büyük oğuldur. Emir Süleyman tahtın varisi konumundaydı. Fakat "Fetret Devri(1402-1413)" dediğimiz dönemde Yıldırım Bayezid ve şehzadeleri arasında taht mücadelesi başlamış ve Osmanlı'nın tek bir kişi otoritesinden mahrum kaldığı bu süreçte şehzadelerin birbiriyle olan mücadelesi ve ölümleri de tarihi kaynaklarda mevcuttur.

Fetret döneminde ilk mücadele Musa Çelebi ve İsa Çelebi arasında başlamış ve bu taht mücadelesine daha sonra Mehmet Çelebi'de katılmıştır. İsa Çelebinin kardeşi Musa ile olan mücadelesinde düşmanı sayılan Karaman beyliğine sığınması üzerine Çelebi Mehmed'in adamları tarafından Eskişehir'de bir hamamda boğdurulmuştur.²⁵² Karaman beyliğinin yöneticisi olan Mehmet fetret devrinin sona ermesinin hemen arkasından Konya'dan Bursa'ya gelerek öz dayısı olan Bayezid'in kemiklerini mezarından çıkarttığı ve ateşe attığı Bizans kaynağında geçmektedir.²⁵³

²⁵¹Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 361. ; Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 117.

²⁵²Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 222.

²⁵³Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 91.

Emir Süleyman Edirne’de hükümdarlığını ilan etmesiyle kardeşi Musa Çelebi ile Edirne’de savaşmış ancak kaybedince sonra bir köye kaçmıştır.²⁵⁴ Bu sırada Emir Süleyman atından düşmüş ve köylü halkı tarafından katledilmiş.²⁵⁵ Halkokondilis bu olayı, “*o bölgede yaşayan Türkler birleşerek Süleyman’ı yakaladılar ve Sultan’ın takdirini kazanmak umuduyla onu Musa’ya götürdüler. Musa kardeşini öldürdü fakat onu getiren Türkleri de karıları, çocukları ve bütün aileleriyle beraber diri diri yaktı.*”²⁵⁶ şeklinde ifade etmiştir. Bu siyasi mücadele neticesinde ölen Emir Süleyman’ın mezarı Bursa’da babasının yanındadır. Musa Çelebi ağabeyi Süleyman’ın ölümünü öğrenince yasa bürünmüş, hemen en yüksek rütbeli subaylarıyla birlikte asker göndererek cenazeyi Edirne’ye daha sonra her çeşit saygıyı göstererek cenazeyi Bursa’ya naklettirmiştir.²⁵⁷ Süleyman o kentte kendisinin yaptırmış olduğu anıtsal türbeye gömülmüştür.²⁵⁸

Musa Çelebi ise Mehmet Çelebi ile giriştiği mücadele neticesinde ölmüştür. Ölümü üzerine çeşitli rivayetler vardır. Musa Çelebi’nin Saruca Paşa tarafından bir bataklıkta yakalanarak Çelebi Mehmet’in çadırına getirilip boğdurulduğu²⁵⁹ ve maslahat ne ise gereğinin yapılarak Bursa’ya babasının yanına gömüldüğü söylenir.²⁶⁰ Osmanlı hanedanında sultan öldüğünde ata geleneği olarak çocukları türbeye yanlarına gömülürdü. Dukas ise subayın (muhtemelen Saruca Paşa) Musa’nın kolunu omzundan kestiğini ve kan kaybından öldüğünü belirtir.²⁶¹ Musa Çelebi’nin üç buçuk yıl hutbesi okunmuştur. Musa Çelebi, Edirne bulunan Eski Cami inşa ettirmiş cami Mehmet Çelebi tarafından tamamlanmıştır. Mevcut olan menakıpnameye göre Emir Süleyman 8 yıl 10 ay 7 gün, Musa Çelebi 2 yıl 7 ay 20 gün, Mehmet Çelebi 7 yıl 11 ay hükümdarlık yapmıştır.²⁶²

²⁵⁴Düğüncü köyü, Bugün Babaeski köylerinden Düyüncülü, Baskınız; Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 42. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 11.; Hadidi, *a.g.e.*, s. 138.

²⁵⁵Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 79.

²⁵⁶Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.I, s. 286-289. / 4. Kitap 8. Paragraf; Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s.79.

²⁵⁷Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s.79.

²⁵⁸*A.g.e.*, s.79.

²⁵⁹Laonikos Chalkondyles, *The Histories*, C.I, kitap 1-5, , s. 300-301./ 4. Kitap 17. Paragraf

²⁶⁰Oruç Beğ Tarihi, *a.g.e.*, s. 45. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 114. ; Hadidi, *a.g.e.*, s. 142.; Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 85.

²⁶¹Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 84.

²⁶²Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 123.

Tarihte Çelebi Mehmet olarak geçen I.Mehmet ölümüyle ilgili çeşitli yorumlamalar mevcuttur. 25 Haziran 1421 tarihinde ölmüştür.²⁶³I. Mehmet'in ölüm sebebini bazı kaynaklar hastalanarak öldüğü söylese de diğerleri Edirne'de atıyla gezerken bir inme ya da kalp krizi geçirdiğini söyler. Aşıkpaşazade ise, Edirne'de ishal olması sebebiyle vefat ettiğini söylemektedir. ²⁶⁴Dukas ise sara nöbeti geçirdiğini söyler.²⁶⁵Dönemin tabipleri iyileştirmek için ilaçlar ve şerbetler yapmışlar fakat bu hastalığın önüne geçememişlerdir.²⁶⁶ Öleceğini anlayan Çelebi Mehmet vezirlerinden, Hacı İvaz Paşa, Bayezid Paşa ve İbrahim Paşa'yı çağırarak bir vasiyette bulunarak; *“Tezcek ulu oğlum Murat Han'ı getirün. Ben hod bu döşekten kalkmazın ve Murat gelmedin ben ölürin. Memleket biribirine dokunmadın tedarükedün. Benüm vefatımı duyurmayasız Murat gelince”* dedi. ²⁶⁷I.Mehmet'in vasiyetinde ki dikkate değer husus şu ki; Osmanlı padişahı öldüğünde yerine geçecek varis gelmediği sürece bu durum halka açıklanmazdı. Vasiyetinin ertesi günü gözlerini kapayan padişahın vermiş olduğu emir yerine getirilmek üzere Elvan Beğ Amasya'ya gönderilerek durum şehzade Murat'a iletildi. I. Mehmet'in meyti oğlu Murat gelene kadar yani 40 gün saklanmıştı.²⁶⁸ Ölüm haberinin duyurulmaması için gerekli tedbirler alınıp divan toplanmış, askerlerin dikkatini başka bir yöne çekmek için ise Anadolu tarafına sefer hazırlığına başlanmıştır.²⁶⁹ Fakat hazırlık yapılırken yeniçeri ve sipahilerin padişahı görmek istemesiyle, Mehmet Çelebi'nin cesedi giydirilip cam önüne getirilerek gizlenen adamlar cesedin kollarını ve başını gözükmeyecek şekilde oynatarak ustaca selamlamışlardır. Osmanlı padişahları arasında ölümü gizlenen şahsiyet olması da dikkate şayandır.²⁷⁰ Murat'ın gelmesiyle ölüm haberi açıklanarak hayattayken yaptırmış olduğu Bursa'da bulunan Yeşil Cami yanında bulunan Yeşil Türbeye defnedilmiştir.²⁷¹

²⁶³Bizans kaynakları bu ölüm tarihini 1421 Mart-Nisan-Mayıs olarak belirtmiştir. Fakat Osmanlı kaynakları bu ölüm tarihini 25 Haziran 1421 olarak verir.

²⁶⁴Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 310.

²⁶⁵Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 110.

²⁶⁶Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 553.

²⁶⁷Hadidi, *a.g.e.*, s. 154. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 126, Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 551.

²⁶⁸Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s.555. ; Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 114.

²⁶⁹Hadidi, *a.g.e.*, s. 155.

²⁷⁰Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 555. ; Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 258.; Aşıkpaşazade,*a.g.e.*, s. 127. ; Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 110.

²⁷¹Hadidi, *a.g.e.*, s. 155.

Murat'ın ölüm haberinin duyurulmasıyla cenaze törenine ilişkin olayları Dukas şu şekilde nakil etmiştir:

“Oradaki makam sahipleri ve asa taşıyanları yüksek sesle feryat etmeye başlayıp ağladılar, vezir Bayezid ve İbrahim cenazeyi kaldırarak sarayın avlusuna bıraktılar. Ertesi gün yeterince yas tutulduktan sonra Edirne’de bulunan Anadolu ordusuna Gelibolu doğrultusunda yola çıkma buyruğu verildi. Cenaze ordu eşliğinde Bursa’ya götürüldü. Makam sahipleri ise Bayezid ile birlikte cenazeye eşlik ederek ardından yaya bir şekilde gitmekteydiler. Boğazı geçerek cenazeyi Bursa’ya getirdiler. Cenaze Mehmed’in kendisi için yaptırmış olduğu türbeye gömüldü. Ve ardından 8 günlük yas ilan edildi. Kendi geleneklerine uygun bir şekilde mevlit okutma törenleri son bulunca Murat tören eşliğinde hükümdar ilan edildi.”²⁷²

Türbede Mehmet Çelebi dâhil 8 sanduka bulunmaktadır. Mimarı Hacı İvaz Paşa olan ve Yeşil Türbe olarak adlandırılan yapı eşsiz çini bezemeleriyle Osmanlı mezar yapıları arasında önemli bir yere sahiptir.²⁷³ Mehmet Çelebi’nin meytinin arkasından Türbesi bezenip süslenmiş, her gün belirlenmiş 30 hafız Kuran-ı Kerim hatim etmişlerdir.²⁷⁴ Her padişahın yapmış olduğu gibi Mehmet Çelebi’de hayattaki iken hayratlar yapmıştır. Bursa’da birçok imar faaliyetlerde bulunmuştur. Bir cami, medrese, imaret ve kendisi için bir türbe inşa ettirmiştir. Emir Süleyman tarafından inşasına başlanmış olan Musa Çelebi’nin devam ettirdiği fakat yarım kalmış Eski Cami I. Mehmet döneminde tamamlamıştır.²⁷⁵ Bizans kaynaklarında Sfrancis ve Dukas, I. Mehmet’in ölümüyle ilgili bilgi verirken Halkokondilis bu ölüm ile ilgili hadiselere değinmemiştir.²⁷⁶

Babaları I. Murat’ın ölümünün akabinde şehzade Mahmut, Yusuf ve Ahmed’in gözlerine II. Murat’ın emriyle mil çektirilen şehzadeler 1429 yılında Bursa’da vebadan vefat etmiştir. Kasım Çelebi ise 1407 yılında Amasya’da vefat etmiş, Şehzade Mustafa (Düzmece Mustafa) ağabeyinin hükümdarlığını kabul etmeyerek 1423 yılında idam olunmuştur.²⁷⁷ Bu ölüme ilişkin Bizans kaynakları 3 yıl hüküm sürmüş olan Düzmece Mustafa’nın Ganos olarak adlandırılan dağa sığındığını ve onu

²⁷²Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 116-117.

²⁷³M. Fatih Demirhan, *a.g.e.*, s. 32.

²⁷⁴Hadidi, *a.g.e.*, s. 156.

²⁷⁵Anonim *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, a.g.e., s. 61.

²⁷⁶Yorgios Sfrancis, *a.g.e.* s. 58. ; Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 114-116.

²⁷⁷Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s.168. ; Sfrancis 30 Eylül 1422 olarak ölüm tarihini kaydetmektedir. Bkz. Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 70-72.

Murat'ın yakalatıp Edirne'de halk önünde darağacına astırdığını söylemektedirler.²⁷⁸ II. Murat, küçük kardeşi Mustafa'yı da 24-25 Ocak 1423 yılında incir ağacına astırmıştır.²⁷⁹ Mustafa'nın altı yaşında olduğu cenazesinin ise babası Çelebi Mehmet'in kabri yanına gömüldüğü Dukas bildirmektedir.²⁸⁰

Babasının vasiyeti üzerine tahta geçmiş olan II. Murat'ın ölüm nedeni bir gezinti dönüşü baş ağrısı yaşamasına bağlanmaktadır.²⁸¹ Ölümü öncesi Sultan Murat Edirne'ne Ada 'ya (Edirne'de bugün saray içi adıyla anılan yer) geziye çıkmış, saraya dönerken Ada Köprüsü başında Emir Sultan fakirlerinden Hacı İsa Dede oturup Sultan Murat'a yakınlaşarak "Hay Sultan Murat Han! Günahlarına tövbe eyle ki, vaden yakındı" dedi.²⁸² Sultan Murat Saruca Paşa'ya "sen dahi tanık ol, ben günahlarıma tövbe ettim." dedi.²⁸³ Sarayına geri dönen Sultan Murat aniden baş ağrı yaşamaya başlamış ve vasiyetnamesini yazmıştır.²⁸⁴ Bizans kaynaklarında ise II. Mehmed'in düğününden sonra adaya geçmeden önce bir rüya gördüğünü ve rüya tabircilerinin bu rüyayı 4 yıldan sonra ardılı II. Mehmet'in saltanat süreceği yönünde yorumladıklarına dair bilgi bulunmaktadır.²⁸⁵ II. Murat, vasiyetinde ise oğlu Mehmed'i vasi edip, Halil Paşa'yı ise nazır etmiştir.²⁸⁶

Sultan II. Murat'ın 2 Ağustos 1446'da tanzim ettirdiği vasiyetnamesinde "şöyle buyurdu ki: Bursa'da merhum oğlum Ali yanındaki kabrin katına koyalar... Üzerime bir çârdîvâr türbe yapalar, üstü açık ola ki üzerime yağmur yağa...Soyumdan sopumdan her kim ölecek olursa benim yanımda komayalar, katuma getirmeyeler" diye vasiyet etmiş, bütün kullarını ise azat etmiştir.²⁸⁷ Buradan anlaşılacağı gibi Osmanlı türbelerinin etrafının çevrili, üzerinin açık olacak şekilde planlandığı görülmektedir. Oruç Beğ, II. Murat'u merhum, mağfur, şehit, gazi gibi

²⁷⁸Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, *Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V-VII Bölümler)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s.61.

²⁷⁹Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, *a.g.e.*, s. 66.

²⁸⁰Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s. 168.

²⁸¹Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 681. ; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 310.

²⁸²Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 681.

²⁸³*A.g.e.*, s.681.

²⁸⁴*A.g.e.*, s. 681.

²⁸⁵Bkz. Rüyanın tamamı için; Mikhael Doukas, *a.g.e.*, s.203-204.

²⁸⁶*A.g.e.*, s. 681.

²⁸⁷Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 151-152.

unvanlar ile adlandırmıştır.²⁸⁸ II. Murat'ın saltanatı boyunca gazaya ağırlık vermesinden ötürü bu sıfatlar ile anıldığını söyleyebiliriz. Yabancı kaynaklarda II. Murat'ın genç denebilecek bir yaşta vefat etmesini aşırı yorgunluk, düğün münasebetleri neticesiyle aşırı yeme –içme olarak yorumlamaktadır. Tarihlerin çoğu ise nüzul (inme) isabetine, soğuk algınlığından dolayı hastalandığı söyler.²⁸⁹ Bizans kaynaklarından Halkokondilis, Mehmed'in oğlu Murat'ın bir şarap ziyafetinde iç kanaması nedeniyle öldüğünü ve otuz iki yıl boyunca hüküm sürdüğünü belirtir.²⁹⁰ Dukas ise Murat'ın ölümünün acılı olmadığı ve bunun sebebinin halka iyi davranması, Hıristiyan olan yoksullara karşı iyi niyetli oluşundan dolayı olduğunu söyler.²⁹¹ Rahatsızlığının 4 gün sürdüğünü oğlu II. Mehmed'in düğünü esnasında yorulduğu saraydan uzaklaşmak için gitti yerden başında ağrı ve bedeninde uyuşma hissetmesi üzerine saraya dönüp üç gün boyunca yattıktan sonra sara nöbeti geçirerek öldüğünü söyler.²⁹²

Üç gün hasta yatan Sultan Murat dördüncü gün 3 Şubat 1451 yılında vefat etmiştir.²⁹³ Bu sırada hekimler ilaçlar hazırlayıp, şerbetler kaynatıp deva bulmaya çalışmışlardır. Ölümü 13 gün boyunca Sultan Mehmet gelene kadar saklanmıştır. II. Mehmet Muharrem'in 16.günü Perşembe günü (18 Şubat 1451) tahta geçip atasının meytini Bursa'ya gönderdi.²⁹⁴ Ölümüyle yarım kalan Muradiye Cami 1451 yılında oğlu II. Mehmet tarafından tamamlandı. Bugün Muradiye türbeleri diye geçen Bursa'nın Muradiye ilçesinde bulunan bahçe de yer alan türbe kapısı üzerinde bulunan kitabede II. Murat'ın ölümü üzerine vasiyetine uygun olarak oğlu Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Türbe iki sıra tuğla bir sıra moloz taş dizisi ile inşa edilmiştir. II. Murat'ın vasiyeti üzerine türbenin üzeri açık bırakılmış, bu açıklığın altında bulunan mermer lahittin üzeri toprak ile örtülmüştür. Türbede başka mezar bulunmamaktadır. II. Murat'ın türbesinin doğusunda bulunan pencere kapıya dönüştürülerek bu kısma yeni bir yapı ilave edilmiştir. Kubbeye

²⁸⁸Oruç Beğ Tarihi, *a.g.e.*, s .69.

²⁸⁹Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 345.

²⁹⁰Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, C.II, s. 148-151./ 7. Kitap 63.Paragraf.

²⁹¹Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 202.

²⁹²Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 203.

²⁹³Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 228. ; Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 681.

²⁹⁴Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 681.

örtülü bu mekânda II. Murat'ın oğlu Alâeddin, Şehzade Ahmet, Orhan ve kızı Şehzade Hatun'un sandukaları bulunmaktadır.”²⁹⁵

II. Murat sağlığında birçok hayrat yapmıştır. II. Murat Bursa'nın Simavlılar Mahallesinde Kasım 1426 tarihinde tamamlanmış olan camisinin etrafında bir zaviye ile bir medrese yaptırmıştır. Bu yapılar vakfa çevrilmiş ve 14 Temmuz 1430 tarihli vakfiyesi günümüze ulaşmıştır. II. Murat'ın ve oğlu Alâeddin'in türbelerinin bulunduğu bu köşe Muradiye olarak anılmaktadır.²⁹⁶ Alâeddin'in av sırasında geyik peşinde koşarken at üzerinden düşüp öldüğü bildirilmektedir.²⁹⁷ Osmanlı hanedanında görülen ölüm sebeplerinden birisi olarak attan düşme ya da av sırasında ölüm gösterilebilir.

Başkent Edirne'de II. Murat Tunca nehri kenarında darülhadisî inşa ettirmiştir. II. Murat'ın inşa ettirdiği yapılar arasında Edirne'de Şeyh Şücâeddin için mescit ve zaviye, Yeni Cami(üç şerefeli), Ergene Köprüsü, Manisa Sarayı, Üsküp, Selanik ve Merzifon'da adını taşıyan camileri sayabiliriz.²⁹⁸ Yapmış olduğu eserlerinden ötürü hayırların babası anlamında kendisine “Ebu'l-hayrat” unvanı verilmiştir. Öldüğünde kimi uzun kimi kısa “Mersiyye-i Sultan Murat Han” adında mersiyyeler de yazılmıştır.²⁹⁹

Sultan Murat'ın altı oğlu oldu. Neşri'de nakledilen bilgiye göre bunlar Ahmed, Ali, Mehmet, Hasan, Orhan ve İsfendiyar Beyin kızından olan küçük Ahmet idi. Büyük Ahmet vefat ettiğinde Amasya da idi ve meytini Bursa'ya Sultan Mehmed b. Bayezid Han evladı türbesine defnettiler. Sultan Alâeddin ise Amasya'da ölmüş, meytini Bursa'ya getirip türbeden dışarıya Murat'ın ayağı ucuna defnettiler. Hasan ve Orhan ise Edirne'de ölüp Tunca kenarında³⁰⁰Darülhadis'de defn olunmuştur.³⁰¹Dikkat çeken konu ise padişah ve ailesi genellikle öldüğü şehirden mutlak şekilde Bursa'ya getirilerek anıtsal mezar olan türbeye defnedilmiştir. II. Murat'ın bu iki oğlu ise Edirne'de gömülmüştür.

²⁹⁵<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecek yer/ii-murat-turbesi/> 20.12.2017/23.26

²⁹⁶Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 155.

²⁹⁷Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, C.II, s. 120-123.

²⁹⁸Hadidi, *a.g.e.*, s. 225. ; Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 156.

²⁹⁹Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 186. ; Oruç Beğ Tarihi, *a.g.e.*, s. 69-70.

³⁰⁰Edirne'de Tunca Nehri

³⁰¹Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 683.

Fatih Sultan Mehmet adıyla anılan II. Mehmet, Bizans İmparatorluğunun başkenti olan İstanbul'u alarak Bizans İmparatorluğuna son vermiştir. Hayatta iken yapmış olduğu gazalar neticesinde de şüphesiz ki Osmanlı devletinin kuruluşu tamamlamıştır. Ölüm tarihi 3 Mayıs 1481³⁰² olan Fatih Sultan Mehmet, Aşıkpaşazade tarihinden nakledilen bilgilere göre ayağında bir zahmeti olduğu ve bunun neticesinde vefat ettiğini bildirilmektedir.³⁰³ Diğer kaynaklarda ölüm nedeni olarak herhangi bir sebep ileri sürülmemekle birlikte zehirlendiği şeklinde iddialar da vardır. Neşri ise İstanbul'dan çıktığında hasta idi demektedir.³⁰⁴ Kroniklerde verilen bilgilere göre Sefer ayının 27. günü (27 Nisan 1481) İstanbul'dan Gebze tarafına yürümüştü. Fakat kimse nereye sefere çıkacağını bilmiyordu.³⁰⁵ Rebiulevvel ayının 4. günü Perşembe (3 Mayıs 1481) at arabasına binip Maltepe çayırına gelmiş, asır namazı vakti (ikindi) fani hayata son verip baki hayatına gitmiştir.³⁰⁶ Osmanlı hanedanı arasında İstanbul'a gömülen ilk Sultan olması tarihi kayıtlara yansımak ile birlikte ondan sonra İstanbul'un alınışından itibaren hangi padişah olursa olsun nere de ölürse ölsün meyti İstanbul şehrine defin edilmeye başlamıştır.

Fatih Sultan Mehmet'in Türbesi, yaptırdığı ve kendi adıyla anılan İstanbul'da bulunan Fatih Sultan Mehmet Cami ve Külliyesinde bulunmaktadır. Bu türbe ve cami 1766 depreminde yıkılmış ve mimar Tahir Ağa tarafından 1767 yılında yeniden yapılmıştır.³⁰⁷ Türbe 1782' de çıkan Cibali yangınında³⁰⁸ içerisindeki eşyaları ve sandukası ile birlikte yanmış, Sultan Abdülhamit tarafından tekrar tamir ettirmiş ve kapı üzerindeki kitabe ise bu onarılmadan kalmıştır.³⁰⁹

³⁰²Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 843

³⁰³Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 311.

³⁰⁴Mehmed Neşri, *a.g.e.*, s. 843.

³⁰⁵Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 116.; Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 843.; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 274.

³⁰⁶*Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, *a.g.e.*, s. 124.; Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s. 274.; Mehmed Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 843.; Oruç Beğ Tarihi, *a.g.e.*, s. 116.

³⁰⁷M. Fatih Demirhan, *a.g.e.*, s. 38.

³⁰⁸Bu yangın 64 saat sürmüş Cibali'den Laleli'ye kadar devam etmiştir. 3000 ev, 260 hamam, 36 han'ın yandığı belgelerden nakledilmiştir.

³⁰⁹M. Fatih Demirhan, *a.g.e.*, s. 38.

III. BÖLÜM

3.1.BİZANS İMPARATORLUĞUNDA DÜĞÜN

3.1.1Kısa Bizans Tarihi

Bugün ‘‘Bizans İmparatorluğu’’³¹⁰ olarak adlandırılan devlet aslında Roma İmparatorluğunun tetraşi denilen dörtlü yönetimin iki temel parçasını oluşturan Batı’nın (Maxmianus) yenik düşerek Doğu’nun (Diocletianus) ayakta kalmasıyla oluşmuş bir imparatorluktu. 395 yılında Roma İmparatorluğu’nun idaresi doğu-batı olarak ayrılır. İmparatorluğun bu duruma gelmesinin nedenleri arasında ordunun müdahalesi ile çok sık değişen imparatorlar, yol-sınır sisteminin etkisiz hale gelmesi, ekilebilir tarlaların tahrip edilmesi, ticaretin zayıflaması ve konulan ağır vergileri sayabiliriz. Bu durum dini ve ahlaki bunalımı da beraberinde getirmiştir.³¹¹ İmparatorluğun batısı Cermen kavimleri tarafından yıkılırken Doğu Roma’nın baki kalması ile ‘‘Yeni Roma İmparatorluğu’’ oluşturma düşüncesi de oluşur. IV. yüzyılda gerçekleşen özellikle dini ve siyasi iç bunalımlar ile birlikte Bizans İmparatorluğu’nun kurulması için asıl temeller atılmış olur.

Bu nedenlere bağlı olarak gerçekleşen ‘‘Roma İmparatorluğu’nun yıkılması akabinde kurulan ve daha sonra ‘‘Bizans İmparatorluğu’’ olarak isimlendirilen yeni imparatorluğunu kuranlar ve onun bir parçası olan insanlar kendilerini Roma’nın devamı olarak görmüş ve kendilerini her zaman ‘‘Romei -(Ρωμαίοι)’’ yani ‘‘Romalı’’ olarak nitelendirmişlerdir. Kendilerini eski Roma *Caesar*’larının (*Kaysarlerinin*) halef ve mirasçısı saymışlardır.³¹² Roma’dan hatta Antik Yunan’dan gelen bu mirasçılık düşüncesi Bizans devletinin kültürel, sosyal, siyasi ve idari alanda şekillenmesine yön vermiştir. Roma’dan ve Antik Yunan’dan tevarüs eden kültürel iletişim Bizans dünyasına ait terimlerin kullanımını günümüze kadar etkilemiştir.

³¹⁰İstanbul şehri için de kullanılan Bizans tabirinin tüm Doğu Roma İmparatorluğu için kullanılması, Heironymos Wolf’un 1568 ila1580 yılında yayınlanan eserlerin Bizans kelimesini kullanmasından sonra bu tabir yaygınlaşmıştır. Bkz. Herionymus Wolf, *Corpus historiae Byzantinae*, Frankfurt 1568.

³¹¹Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, çev.Galip Üstün, 6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s.14.

³¹²Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, 8.Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2015, s.25.

Bizans sözcüğü kadar Grek, Hellas, Rum, Yunan tabirleri de kullanılmaktadır.³¹³ Devletin adı olarak Bizans kelimesinin kullanımı ise Heironymus Wolf ile birlikte 16.yüzyıldan sonra yoğunlaşmıştır.

Bizans İmparatorluğu'nun özelliklerini Roma'dan ve etkilediği diğer kültürlerden uzak tutup değerlendirmek doğru olmaz. Bu etkilenme Roma'dan Yeni Roma'ya (Bizans İmparatorluğu) kadar uzanıp etkilerini devam ettirmiştir. Roma devlet tarzı, Antik Yunan kültürü ve Hıristiyanlık inancı Bizans devletinin gelişmesinin temel kaynağıdır³¹⁴. Bununla birlikte kültürel etkileşim tek taraflı değildir. Bizans tarihi boyunca özellikle Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türk kavimlerinden³¹⁵, Orta Doğu'da kurulan Emevi ve Abbasi gibi İslam devletlerinden³¹⁶ ve Anadolu' da kurulan Selçuklu³¹⁷ ve Osmanlı Devletinden etkilenmiştir.³¹⁸ Bizans Devleti üzerinde görülen Türk etkisi üzerine kitaplar kaleme alınmıştır.³¹⁹

Romalıların Balkan, Anadolu ve Orta Doğu kültürlerinden etkileşimi bu coğrafyaları egemenliklerine almalarından itibaren yoğunlaşmıştır. M.Ö 197 yılında bugünkü Yunanistan topraklarının büyük bir kısmına hâkim olan Romalılar burada yaşayan insanlar için Latinlerin hizmetkârı, Latinlerin kölesi manasında Grek kelimesini kullanmışlardır.³²⁰ Bu küçümsemeye rağmen Roma'nın doğu bölümünde kültür ve dil bakımından Antik Yunan etkisi (Grekleşme) hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir.³²¹ Grek kültürünün etkisiyle de Bizans asırlarca dünyanın en önemli

³¹³*Bizans Tarihi*, ed. L. Kayapınar, Eskişehir,4.Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2015, s. 4-5.

³¹⁴Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 25.

³¹⁵Edward Luttwak, *Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi*, çev.M. Efe Tuzcu, 1.Baskı, Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 11-31.

³¹⁶Casim Avcı, *İslam-Bizans İlişkileri(610- 847)*, 1.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015. ; Mehmet Fuat Köprülü , “*Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar*”, Türk Hukuk ve İktisadi Tarihi Mecmuası, C.I, İstanbul, s. 165-313.; Levent Kayapınar, “Özgünlük, Otantiklik ve Tarihsel İnşa: Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri”, *Mehmet Fuat Köprülü*,Ankara, T.C Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 219-235.

³¹⁷Yusuf Ayönü, *Selçuklular Ve Bizans*,1.Baskı, Türk Tarik Kurumu, Ankara 2014.

³¹⁸Nikos Oikonomides, “ Ottoman Influence on Late Byzantine Fiscal Practise”, *Südoest-Forschungen*45 [1986], s. 1-24.

³¹⁹Gyula Moravcsik, *Byzantino turcica*, C.I- II, Budapet, 1942-43. Bu kitap için meşhur Bizans tarihçisi Georg Ostrogorsky “ Bizans tarih yazarlarının en önde gelen el kitabıdır” demektedir. Bak: Georg Ostrogorsky,*a.g.e.*, s. 20.

³²⁰John Haldon, *Bizans Tarih Atlası*, çev. Ali Özdamar, İstanbul Kitap Yayınevi, 2007, s. 167.

³²¹Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 26.

kültür ve aydınlanma merkezlerinden biri olarak ayakta kalmıştır.³²² Buradan da anlaşılacağı gibi Bizans'ın temelleri Eski Roma imparatorluğuna ve Antik Yunan kültürüne dayanmaktaydı. Bu tarihsel süreçte Bizans'ın şekillenmesi ve oluşumunda yüzyılların etkisi oldukça fazladır. Baktığımızda Bizans İmparatorluğu isim olarak yeni olsa da antik kültürel mirası devir alıp yenilikler ile birlikte tarih sahnesine çıkmıştır. Bizans'ın temel karakteristik özelliklerini ele almak oldukça güç olmakla birlikte tarihsel sürecini anlatmak daha uzun ve detaylıdır.

Bizans ile özdeşleşen diğer bir kelime ise Hellas terimidir. Yunanlıların kendi topraklarını ifade etmek için kullandığı bu sözcük bilindiği gibi bugün de Yunanistan devletinin resmi isminde Helen Cumhuriyet'i olarak varlığını muhafaza etmektedir. Ayrıca Bizans akrabalığı ve Yunan kültürünü yaşatma anlamlarında Hellenismos (Helenizm) terimi de kullanılmaktadır.³²³

Bizans İmparatorluğunu çağrıştıran başka bir terim ise Rum kavramıdır. Roma, Bizans, Rum ve Rumların sahip olduğu bazı toprakları ve Roma imparatorluğunda yaşayanları ifade eden bir sıfattır. "Romalı, Roma'ya mensup" anlamındaki Romaio isminin Arapçaya geçmiş şekli olan Rum kelimesi Arap-İslam kaynaklarında Romalılar, Bizanslılar ve İslam topraklarında yaşayan Rumlar için kullanılmış ve Arap kaynaklarında Rum tabirinden daha çok Bizanslıları ifade etmek için yararlanılmıştır.³²⁴ Arap-İslam dünyası ile ilişkilerinin temelini atıldığı Herakleios döneminde Bizans İmparatorları "Kayser, Kayserü'r-Rum, Melikü'r-Rum diye anılmışlardır.³²⁵ Rum suresi'nin ikinci ayetinde de "Bizanslılar" için Rum tabiri kullanılmış ve sureye ismini vermiştir.³²⁶

Bizans ile çağrışım yapılan bir diğer terim Yunan ve Yunanistan sözcükleridir. Günümüzde bu ülkeyi veya halkını tanımlamak için Anadolu'da bulunan İyonyalılara atfen ortaya çıkmıştır ve Anadolu'daki Helenleri ifade etmek için

³²²Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 30.

³²³Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 29. ; G.M Mpampiniotis, *Leksikotis Neas Elenikis Glossas*, 1.Baskı, Kentro Leksikologias Yayınları, Atina 1998, s. 597

³²⁴Casim Avcı , "Rum", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul 2008, s.222-225

³²⁵Işın Demirkent, "Herakleios", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul 1998, s. 212.

³²⁶Işın Demirkent , *a.g.m.* , s. 212.

kullanılır.³²⁷ Bizans İmparatorluğu’nu çağrıştıran ve bazı yazarlar tarafından imparatorluk ismine eş değer olan bu terimler Bizans imparatorluğunun tesmiyesinde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu terimlerin tarihi süreçteki kullanımlarının birleştirilmesi durumunda Bizans imparatorluğu teriminin sanıldığı kadar yepyeni bir kavram olmadığı anlaşılmaktadır. Bizans kuruluşunun ilk aşamasında kendilerine mirasçısı olarak gördüğü Roma geleneği ve devlet yapısını devam ettirmiş ilerleyen asırlarda köklü değişiklikler yaparak Roma devlet geleneğinden zamanla uzaklaşmıştır. Çünkü Roma devlet geleneği ve adı onları etkilemiş ve bir arada tutmuştur.³²⁸

İmparatorluk sınırları içerisinde yapılan adli, askeri, sosyal ve kültürel alandaki değişimler zamanla “din” çevresine göre şekillenmiş, Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesiyle de büyük değişimler gerçekleşmiştir. Bizans imparatorluğunu çalıştığımız konu nedeniyle sosyal-kültürel açıdan değerlendirdiğimiz bu çalışmada Hıristiyanlığı göz ardı etmek mümkün değildir. Çünkü düğün ve ölüm merasimleri ile bunlar üzerine inşa edilen ve sürekli değişen ve gelişen örf, adet ve gelenekler bu inanç üzerinden ilerlemiştir. XIV. yüzyıl ve XV. yüzyıllarda da Bizans dünyasının örf ve adetlerinin temel taşı “Hıristiyanlık” oluşturmuştur. Bizans imparatorluğunun Hıristiyanlığı kabul etmesi uzun ve karmaşık bir sürecin sonucu olmakla birlikte bu dönemin bile değerlerini oluşturan en büyük etken yine din unsurudur. Çünkü en yaygın inanç olarak Hıristiyanlık Bizans toplumunun en büyük ortak paydası idi.

Evlilik ve ölüm gibi törenler Hıristiyan inanışlarına göre gerçekleşiyordu. Bizans imparatorluğunun Hıristiyanlığı kabul etmesinden evvel bilmemiz gerekir ki Büyük Konstantinus’tan önce Roma imparatorluğu pagan bir devletti. Konstantinus’tan itibaren Hıristiyan bir imparatorluk olma adımları atılmış ve bu dinin kabul edilmesi dönemin tartışması meselesi haline gelmiştir.³²⁹ Çünkü bölgede yaygın olan çok tanrıcılık inancından sonra Hıristiyanlık tek tanrıcılıktan yanaydı. Konstantinus tarafından 312 yılında isteyenlerin Hıristiyanlığı seçmelerine müsaade edildi. Bunun nedenleri arasında Konstantinus’un Batı’da bulunan rakibi

³²⁷Mehmet Hacısalihoğlu, “Yunanistan”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.43, İstanbul 2013, s. 586.

³²⁸Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 25.

³²⁹Paul Lemerle, *a.g.e.*, s. 19.

Maxentius'u Milvius Köprüsü'nde yenmesi ve Roma'yı ele geçirmesiydi.³³⁰ Rivayete göre Konstantinus savaştan önce rüyasında gökyüzünde gördüğü haçın ve bu haç çıkarma işareti ile yeneceksin yazısını görmesi üzerine³³¹ askerlerinden bu şekli kalkanların üzerine çizmelerini istemiştir.³³² Bu işaretin İsa adının Yunanca harflerle “Χρίστος-Hristos” ve “Ἰησοῦς” olarak yazılmasında kullanılan “X” ve “I” harflerinden türediği söylenir.³³³ Bu işareten daha sonra Hıristiyan ordusunun simgesi olması kadar seküler ve dini malzemelerde monogram olarak da kullanılmıştır. 313 yılında Milano'da Konstantinus ile Licinus arasında imzalanan ferman ile Hıristiyanlığa karşı hoşgörü³³⁴ ve ileride resmi din olacağını simgeleyen ilk belge imzalanmıştır. Akabinde 325 yılında Hıristiyanlık ile ilgili görüş ayrılıklarını belirlemek adına I. İznik Konsili'ni (Ruhani Meclis) toplanır, konsil toplantısı 20 Mayıs Perşembe günü başlayıp 19 Haziran günü “İznik Akidesinin” kabul edilmesiyle sona ermiştir.³³⁵ 326 yılında ise çok tanrılı dinden tek tanrılı dine geçiş yaparak Hıristiyanlık imparatorluğun serbest dini haline gelmiştir.³³⁶

Bu karmaşa dolu gelişmelerden sonra artık Roma'dan uzaklaşma başlamış, başkentte değişimler meydana gelmiş, uzun süren siyasi kargaşa sonrasında Licinus'u devre dışı bırakarak Konstantinus imparator olmuştur. I. Konstantinus ile birlikte imparator sadece ordunun değil aynı zamanda yeryüzünde tanrının temsilcisi, dini ve diğer yandan siyasi tek otoritesidir ve bir kült oluşturmuştur³³⁷. Konstantinus'un tahta geçmesiyle büyük değişimler yaşanmış artık başkent Roma'dan alınıp İstanbul'a kendi adını verdiği şehre taşınmasının planlaması yapılmıştır. Konstantinus politik ve idari yapıyı kurarken örnek olarak Roma

³³⁰Jean Claude Cheynet, *Bizans Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitapevi, 2008, s. 10.

³³¹John Julius Norwich, *Bizans Erken Dönem (MS 323-802)*, C.I., 1.Baskı, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2013, s. 38-39

³³²Paul Lemerle, *a.g.e.*, s. 20.

³³³Jean Claude Cheynet, *a.g.e.*, s. 22.

³³⁴Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, çev. Esra Ermert, 1.Baskı, YKY yayınlar, İstanbul 2008, s. 59.

³³⁵Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 44.

³³⁶Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans- Byzantium 330-1453)*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2013, s. 50.

³³⁷Judith Herrin, *Bizans: Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 42.

imparatorluğundan etkilenmiştir.³³⁸ Şehirde yoğun bir şekilde imar faaliyetleri yapılmış ve imparatorun asıl amacı yeni bir Roma kurmak ve Doğu’da imparatorluğu güçlendirmek, bu amaç ile Boğazda eski bir Megara kolonisi³³⁹ olan Byzantion’u tercih etmiştir.³⁴⁰ Daha sonra bu şehre kendi ismini vererek 12. yüzyıl boyunca şehir onun ismiyle “Konstantinopolis” olarak anılmıştır.³⁴¹ Yeni başkent in açılması için şehirde imar faaliyetleri başlamıştır. Surların şehri koruyamayacağı düşüncesiyle yeni surları inşa edilmeye başlanmıştır.³⁴² Hipodromların kapasitesi artırılarak heykellerle süslenmiş, Hagai Sophia (Ayasofya) ve Hagai Eirene (Aya İrini) kiliselerinin inşasına başlanmış, hükümete ait banyolar, ofisler, binalar, ordu için barakalar yapılmış, senato binası inşa edilmiştir. Nüfus artırılmaya çalışılmış, vergi muafiyeti verilmiş halka bedava ekmek dağıtılmış ve bütün bunların gerçekleşmesi için Roma’nın belediye sistemi örnek alınarak şehir 14 bölgeye ayrılmıştır.³⁴³ Bütün bu çalışmalar neticesinde kentin başkent olarak açılış töreni 11 Mayıs 330 günü yapılmıştır. İmparator artık Konstantinopolis’te oturmaya başlar. Aynı zamanda imparatorluk meclisi bu kentte toplanır.³⁴⁴ Konstantinopolis’in kurulmasıyla yeni bir devlet ortaya çıkmış bu devlet “Bizans” adını almıştır.³⁴⁵

3.1.2. Bizans İmparatorluğunda Evlilik ve Evlilik Törenleri

Siyasi, dini ve sosyal bunalım içerisinde olan Bizans imparatorluğunu yöneten Paleologos hanedanının XIV. ve XV. yüzyıllarda yabancı devletleri temsil eden hanedan üyeleri ile yapmış olduğu evlilikler bu dönemin konusunu teşkil etmektedir. Bu bölümde Bizans yönetici hanedanının sosyal ve siyasi olaylar

³³⁸ Jean Pierre Sodini, Konstantinopolis: Bir Megapolün Doğuşu (4.-6. Yüzyıllar), *Bizans, Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, ed. Annie Pralong, çev. Buket Kitapçı Bayrı, 1.Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 18.

³³⁹ Yunanistanın Attika bölgesinde bulunan Megara kenti Yunanca ‘‘μέγαρα’’ olarak yazılır ve ‘ ‘büyük ve gösterişli evler ‘ ‘ demektir.

³⁴⁰ Jean Claude Cheynet, *a.g.e.*, s. 22.

³⁴¹ Radi Dikici, *a.g.e.*, s. 57.

³⁴² David Nicolle – John Haldon- Stephen Turnbull, *Konstantinopolis’in Düşüsü*, Çev. Ali Özdamar, 1.Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 122-125.

³⁴³ Radi Dikici, *a.g.e.*, s. 47-48-49.

³⁴⁴ Paul Lemerle, *a.g.e.*, s.30 .

³⁴⁵ Paul Lemerle, *a.g.e.*, s.31.

neticesinde bazen isteyerek bazen de bir zaruret olan evliliklerinin ne şekilde gerçekleştirildiği incelenecektir. Bu dönemde evlilik kurumunun anlaşılabilmesi için Bizans örf ve adetleri kadar Hıristiyanlık dininin genel yaklaşımını ve Ortodoksluk mezhebinin bu olay üzerinde geliştirdiği yorumu da bilmek gerekir.

3.1.3. Hıristiyanlık Dininde ve Ortodoksluk Mezhebinde Nikâh

Hıristiyanlık dini Katolik, Ortodoks ve Protestanlık kiliselerinden mevcut olan üç büyük mezhebi içeren, inananları bugün 2 milyara yaklaşan nüfusu ile dünyanın en büyük dinlerinden biri olmuştur.³⁴⁶Bu din İsa Mesih'in anlayışı üzerine şekillenmiştir. Teolojik olarak İsa Mesih, Tanrı'nın oğlu olduğu ve insanlığın kurtarıcısı olarak yorumlanmıştır. Bu din mensupları için Batıda Christiyân, Türkçe de ise Hristiyan (Hıristiyan) kavramları kullanılmıştır.³⁴⁷ Yeni Ahid de ise Grekçe "Christos yanlısı" anlamına gelen Cristianus olarak geçmektedir. Hıristiyan inanç ve doktrinleri Kitab-ı Mukaddesten önce havari inançlarına ve konsillerin belirlediği kararlara dayanmaktaydı.³⁴⁸ Başlangıç yıllarında Tevrat'tan başka kutsal kitaba sahip değilken daha sonra Pavlus, İncil yazarları, Petrus ve diğerleri Hz. İsa ile ilgili şahit oldukları ve duyduklarını yazmış akabinde ise Pavlusun yazdıkları ve İnciller kaleme alınmıştır. Hıristiyanlığa inananlarca Tanrı tarafından ilham edilmiş bilgiler iman esasları olarak kabul edilmiştir.³⁴⁹Pavlus tarafından kaleme alınan ve İncillerden önce Hıristiyanlar arasındaki yayılan mektuplar vasıtasıyla ortaya konmuş, bu esaslara uygun olarak

³⁴⁶Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık (Giriş Tarihi)", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul 1998, s. 328.

³⁴⁷Kürşat Demirci, *a.g.m.*, s. 328.

³⁴⁸Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık (Hıristiyan İnançları)", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul 1998, s. 345.

³⁴⁹Mehmet Aydın, *a.g.m.*, s. 345.

kaleme alınan İnciller kutsal kabul edilmiştir.³⁵⁰ Ayrıca Hıristiyanlığın ikincil kaynakları arasında kabul edilen Apokrif İnciller de bulunmaktadır.³⁵¹

Roma İmparatorluğunun 395 yılında Doğu Roma ve Batı Roma olarak ayrılması neticesinde “Hıristiyanlık” dininde mezhepsel olarak ayrılıklar görülmüştür. İstanbul Kilisesi ve Roma Kilisesi arasında tartışma ve ayrışma başlamıştır. Papa bu dönemde Batı’nın sadece dini yönden değil aynı zamanda siyasi lideri konumuna gelmiştir. Siyasi ve teolojik tartışmalar neticesinde farklı inanç ve yorumlardan ötürü çeşitli kiliseler oluşmuş ve bu durum Hıristiyanlık dünyasında kopmalara sebebiyet vermiştir. 1054 yılında Ortodoks Kilisesi Roma’dan ayrıldığını belirtmiş olsa da Latin Roma Kilisesi ile Ortodoks Bizans Kilisesi arasında tartışmalar hız kesmeden devam etmiştir. Bununla birlikte bu ayrılıktan Ortodoks Kilisesi kazançlı çıkmış ve hâkimiyet alanını daha da genişletmiştir. Buna karşılık Bizans Devleti ise siyasi olarak bu ayrılıktan zarar görmüştür.³⁵² Hıristiyanlığın yayıldığı dönemde bölgede Antik Yunan, Helenistik, Roma ve Pagan kültürleri mevcuttur.³⁵³ Antik Yunan kültürünün hâkim olduğu bölgeler Ortodoks Kilisesine tabi kalmışken Batı dünyasındaki Hıristiyanlar ise Katolik Kilisesine bağlı kalmışlardır.

Bizans İmparatorluğunun kabul etmiş olduğu Ortodoksluk, Doğu Avrupa ülkelerinde hâkim olan üç ana Hıristiyan mezheplerinden biridir. Hıristiyanlığın üçüncü büyük mezhebini oluşturan Ortodoksluğun bugün 400 milyona yakın mensubu bulunmakla birlikte bu mezhep daha çok Doğu Avrupa ve Balkanlar ile sınırlı kalmıştır.³⁵⁴ Hıristiyanlığın diğer bir mezhebi olan Protestanlık XVI. yüzyıl sonlarında şekillenmeye başladığı için tezimizin kapsamı dışında düşünülmüştür. Tezimizin konularından birisi olan evlilik törenleri hakkında Hıristiyanlık dininin

³⁵⁰Yaşayan Dünya Dinleri, ed. Şinasi Gündüz, 3.Baskı, Diyanet Yayınları, Ankara 2010, s. 78-89; Mehmet Aydın, a.g.m., s. 345.

³⁵¹Ekrem Sarıçioğlu, *Diğer İnciller (Apokrif İnciller- Metinler Ve Tarihi Bilgiler)*,1.Baskı, Isparta 2005.

³⁵²Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Tevabil Alkaç,1.Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2016, s. 389-390.

³⁵³Bernard Flusin, “Dini Hayat, Dünyada Hıristiyanlar-Manastır Hayatı”, *Bizans Dünyası Doğu Roma İmparatorluğu 330-641*, Cécile Morrisson, Çev. Aslı Bilge,1.Baskı, İstanbul 2014, s. 237-271. ; Kürşat Demirci, “Hıristiyanlık (Giriş Tarihi)”, a.g.m., s. 330.

³⁵⁴Kürşat Demirci, “Ortodoksluk”, Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C.33,İstanbul 2007, s. 33.

Ortodoks ile Katolik mezhepleri arasında çok büyük farklılıklar içermediğini ifade etmek doğru olur.

Hıristiyanlık, içinde doğduğu Yahudilik ile büyüyüp geliştiği Antik Yunan ve Roma kültürlerinin etkisi altında şekillenmiş, evlilik anlayışının da bu kültürlerin evlilik anlayışları ve onların karşısında alınan tavırların etkisiyle oluştuğunu söylemek mümkündür.³⁵⁵ İsa anlayışı, Kilise Birliği ve Hz. İsa'nın sözlerinin Hıristiyan evlilik ve aile anlayışının temelini teşkil ettiği kabul edilmektedir.³⁵⁶ Kutsal bir ayin olan nikâh Tanrı huzurunda yapıldığı için evlenen çiftler Tanrı huzurunda tek bir varlık olarak kabul edilmiştir. Tanrı'nın katıldığı bu birlik İsa'nın sözleriyle taçlandırılır. Bu birliği Tanrı'nın kurduğu, bozulmaması gerektiği ve korunması gerektiğine inanılmış ve kutsal bir sakrament haline getirilmiştir.³⁵⁷ Katoliklik ve Ortodokslukta kabul edilen 7 temel sakrament bulunmaktadır. Bunlar vaftiz, konfirmasyon, tövbe (günah itirafı), evharist (kömünyon), evlilik, rahip takdisi, hastayı yağlamadır.³⁵⁸ Hıristiyanlık ayinlerinin en önemlilerinden birisi olan evlilik sakramentinin oluşmasında Hz. İsa'nın sözlerinden sonra Pavlus'un söylemiş olduğu sözler evlilik anlayışının temelini oluşturmuştur.

Birçok din de mevcut olan evlenme şartları ve kısıtlamaları Hıristiyan dininde de mevcuttur. XII. asırdan beri Hıristiyanlıkta da farklı dine mensup yani Hıristiyan olmayan biriyle evlenmek engel olarak görülmüştür. Ayrıca Roma hukukuna göre Yahudi ile Hıristiyan birinin evlenmesi kesin olarak yasaklanmıştır.³⁵⁹ Hıristiyanlıkta bazı dereceye kadar akrabalık ve manevi yakınlık, dini bağlar, suçlar, geçirilen önemli hastalıklar evlenmeyi kesin olarak engellemektedir.³⁶⁰ Hıristiyanlık yakın akraba evliliklerini katı kurallarla engellemektedir. Bir kişinin annesi, babası, dedesi, ninesi ve çocuklarıyla

³⁵⁵Asife Ünal," Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı Ve Evlenme Törenleri",ed. İsmail Kurt- Seyit Ali Tüz, *Dinlerde Nikâh*, İslami İlimler Ve Araştırma Vakfı, İstanbul 2012, s.280.

³⁵⁶A.g.m., s.280.

³⁵⁷Hıristiyanlar tarafından kutsallaşmanın bir alameti ve düzenli olarak yerine getirilen ayin ve ritüellere " kutsal şey" anlamında sakrament denilmektedir.

³⁵⁸Mahmut Aydın, a.g.e., s. 98-100.

³⁵⁹Ali Aslan Topcuoğlu, "Yahudiler, Hıristiyanlar ve İslam Hukukuna Göre Nikâh Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılıkları", *Din bilimleri Araştırma Dergisi*, C.10, Sayı.2, s. 88

³⁶⁰Asife Ünal, a.g.e., s. 286

evlenmesi yasaklanmış, Kilise hukuku gereğince de sıhriyet hısımlığında mevcut evlenme engeli 7. dereceye (kuşağa) kadar kısıtlanmıştır. Ayrıca bir kimse eşinin kardeşleriyle ve onların çocuklarıyla evlenememekte ve bu durum evlenmenin sona ermesi ile de geçerliliğini korumaktadır.³⁶¹

Akrabalık dışında da evliliğe engel olan durumlar vardır. Vaftiz eden ile vaftiz olan arasında, zinadan ötürü mahkûmiyet durumunda zina yapanlar arasında evlilikte yasak olarak görülmüş, kızın kaçırılması durumunda kızın babası rıza göstermiş olsa dahi bu durum suç sayıldığından ötürü evliliğe engel oluşturmaktaydı.³⁶² Bir kimsenin hadım olması evlenmesine engeldi. Din görevlileri manastırda yaşamayı tercih eden keşişler ve rahibeler de evlilik yasağı kapsamındaydı. Ortodoks ruhaniler iki temel gruba ayrılıyordu. Bunlar beyazlar(evli ruhaniler) ve karalar (evlenmeyen manastırda yaşıyan ruhaniler).³⁶³

Ortodokslarda evlilik hakkı sadece vaftiz olduğu kiliseye katılmış kişilere verilmektedir. Bunun anlamı bir Ortodoks ancak kendi mezhebinden birisi ile evlenebilir. Bununla birlikte bazı şartları yerine getirmek koşuluyla bir Ortodoks bir Katolik ile de evlenebilir.³⁶⁴ Ancak farklı din ve mezhepte inançlarını korumakta ısrar edenlerse Ortodokslukta kilise nikâhı ve düğünü yapılması mümkün değildir.

Aile müessesinin kurulması için Bizans hukukunda bazı prosedür mevcuttur. Tarihi süreç içerisinde Hıristiyanlıkta evlilik üzerine birçok emirler yayınlanmış, zorunluluklar getirilmiştir. İlk üç yüz yıl içinde evlilik için uygulanması gerekenler prosedür bulunmamaktadır. Fakat V. yüzyıldan sonra evlilik törenleri kilisenin takdisi ve tasdiki ile yapılması gelenek haline gelmiştir.³⁶⁵

Iustinianos Kanunnamelerinde ise, evliliğin kurulması için kişiler arasında evlenme iradesi aranmaktaydı. Ancak bu iradenin varlığını her zaman teşhis

³⁶¹Asife Ünal, *a.g.e.*, s. 285.

³⁶²*Bizans Tarihi*, ed. Levent Kayapınar, 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2011, s. 163.

³⁶³Kürşat Demirci, "Ortodoksluk", *a.g.m.*, s. 412.

³⁶⁴Asife Ünal, *a.g.e.*, s. 287.

³⁶⁵Asife Ünal, *a.g.e.*, s.287.

edilmek kolay değildi.³⁶⁶ Evlenme niyeti olmaksızın birlikte yaşama ile karıştırılması mümkün olduğundan ötürü mevcut evliliğin ispat edilmesi için kişiler evli olduklarını önceden yapılmış bir drahoma ³⁶⁷sözleşmesi ya da kilise görevlisi ve tanıklar huzurunda evlenme iradelerini beyan ederek ispat edebilirlerdi.³⁶⁸ IX. yüzyılın başlarında ise imparator VI. Leon kilisesinin talebi üzerine bir emirname ile evlilik içi dini nikâh zorunluluğu getirmiştir. Lakin bu emirname evlilik engeli durumlarının çok olması yüzünden çoğu çifti yasa dışı bir şekilde yaşamaya itmiştir.³⁶⁹

Bizans hukukunda evlenmenin gerçekleşmesi için gereken şartları“erkeklerde 14, kızlarda 12 olan evlenme yaşını doldurmuş olmak eğer evlenecek kişilerin yaşları küçük ise aile reisi olan babanın rızasının bulunması; Evlenecek şahısların evlenme konusunda rızalarının bulunması; Yasa olarak belirlenmiş olan kuralları yerine getirmek olarak sıralayabiliriz.”³⁷⁰

İmparator I. Aleksios Komninos (1081-1118) döneminde ise 1084-95 yılları arasında çıkan emirnameye göre köleler dâhil olmak üzere tüm evliliklere nikâh zorunluluğu getirilmiştir. Özgür bir kişinin köle ile evlenmesine izin verilirken, İmparatoriçe İrini ise özgür bir kişinin köle kadınla evlenmesini yasaklamış, VI. Leon ise özgür olan kişinin köle olan kişinin özgürlüğünü satın alma ve himayesine girmesi şartını getirmiştir.³⁷¹

Hıristiyanlıkta evlilik, mevcut şartlar üzerine kurulmaktaydı. Hıristiyanlığın yedi temel sakramentinden biri kabul edilen evlilik törenlerinde kilisenin rolü oldukça etkiliydi. Evlilik bütün toplumlarda din üzerine gerçekleşir ve inançları doğrultusunda tören eşliğinde yapılırdı. Hıristiyanlıkta da gerçekleşen düğün

³⁶⁶Levent Kayapınar, *a.g.e.*, s. 163.

³⁶⁷Damada yani erkek tarafına, gelin yani kız tarafından verilen mal ya da para

³⁶⁸Levent Kayapınar, *a.g.e.*, s. 164.

³⁶⁹*A.g.e.*, s. 164.

³⁷⁰Asife Ünal, *a.g.e.*, s. 284.; Levent Kayapınar, *a.g.e.*, s. 164.

³⁷¹Levent Kayapınar, *a.g.e.*, s. 164.

törenleri inançlar doğrultusunda yapılmakta ve geçmişi Roma İmparatorluğu'na³⁷² kadar uzanan bazı adet ve gelenekler, dini düğün törenlerine etki etmiştir.

“Hıristiyanlıkta gerçekleşen evlilik merasimleri başlıca iki bölüme ayrılmaktadır. İlk aşama “sponsalia” ortaçağ nişan merasimi olarak adlandırılmaktadır. İkinci aşama ise “nuptia” asıl evlilik merasimidir. Evliliğin birinci aşaması olan nişan merasimi uygulama aşaması dini sadakat adına söz, ellerin birleştirilmesi, belirli bir para hediyesi ile birlikte yüzüklerin alınıp verilmesi aşamalarından oluşuyordu ve bütün bu süreç tamamlandıktan sonra nişan merasimi sona eriyordu. Akabinde gerçekleşen asıl evlilik merasimi olan ve nuptia olarak adlandırılan aşama da ise önce gelin duvaklandırılırdı. Gelin ve damada taç giydirilme töreni yapılırdı. Babası ya da velisi tarafından gelin resmi bir şekilde damada teslim edilir. Rahibin takdisi ile dini sözleşme akdedilir. Nihayet gelinin gelecekte yaşayacağı evine getirilmesiyle evlilik merasimi tamamlanmaktadır.”³⁷³

Zamanla bu iki merasim birleşmiştir. Ancak isteğe bağlı olarak ayrı ayrı yapılması da mümkün olmuştur. Günümüz şartlarında olduğu gibi Hıristiyan dinine göre çiftlerin birbirini tanınması ve anlaması için nişanlılık evresi gerekli görülmüştür. Nikâh töreni Hıristiyanlık dini gereğince kilisede gerçekleşmekteydi. Nikâh töreni için evlenmeye kararlı çiftler kendi kiliselerinin başrahiplerine giderek gerekli bilgileri almaları gerekmektedir.

Hıristiyanlıkta Ortodoks ve Katolik mezhebi gibi farklı yorumlara bağlı kişiler arasında yapılan evlilikler “karışık evlenme” olarak tesmiye ediliyordu. Ancak bu evlilik kilise tarafından onaylanmayabilirdi. Bu durumda kilise ve kilise törenleri dışında evlilik yapılırdı. Bazı koşullarda karışık evlenmeye izin verilirdi, verilmediği takdir de ise yapılan evlilikler geçerli sayılmazdı³⁷⁴.

Hıristiyanlıkta bir dini nikâh töreninin icrasının prosedürü mevcuttu. Her şeyden önce düğün tarihi belli kurallara göre bağlıydı. Oruç ve tövbe zamanlarında nikâh törenine sıcak bakılmazdı. Kilise evlenmelerinde sakınca görmediği çiftelerin

³⁷²Asife Ünal, *a.g.e.*, s. 292.

³⁷³Asife Ünal, *a.g.e.*, s. 292-293.

³⁷⁴Asife Ünal, *a.g.e.*, s. 293.

isimlerini Paskalya öncesi haftada üç yortu günü sırasında ilan ederdi. Bunlar gerçekleşikten sonra genelde nişan ve evlenme merasimleri arka arkaya tek törende icra ediliyordu. Nişan aşaması kiliseye mutluluk şarkıları eşliğinde gidilmesiyle başlardı. Nikâh töreni ise hem gelinin hem de damadın kendi anneleri ve babaları tarafından altar³⁷⁵ a götürülmesiyle başlardı. Altar, Hıristiyanlıkta yedi temel ayinden (sakrament) birisi olan Evharist (komünyon)'nun kilisede gerçekleştirildiği sunak yeri idi. Burada komünyon anında birlikte yemek yedikleri bir masa bulunurdu. Bu zeminin altında yatmakta olan aziz ve din adamlarına dua yapıldıktan sonra kilisenin ana bölümüne geçilerek yüzükler kutsanır ve rahip çiftlerin birbirine sadık kalması için dua ederek yüzükleri nişanlılara uzatırdı. Önce damat daha sonra gelin sevgimin ve sadakatimin simgesi olarak bu yüzüğü sana takıyorum diyerek yüzüklerini her ikisi de karşılıklı olarak birbirlerine takarlardı. Çiftler isterse kendileri için o esnada dua edebilirlerdi.³⁷⁶ Gelin ve damada taç giydirilmesi Batı Kiliselerinde de uygulanmış Doğu Kiliselerinde ise taç giydirme evlilik töreninin en önemli parçası olarak görülmüştür.³⁷⁷ Ortodoks nikâh törenini Katoliklerden ayıran fark, taç giyme törenin, merasimin en önemli parçası olmasıdır. Bizans geleneğinde taçlar, yaprak ve çiçekten yapılmaktadır.³⁷⁸ Taç giyme töreninde çiftler, dualar ve İncil'den parçalar okuyarak ve yeni evli çiftlerin ortak kadehten şarap içmeleri ve taçlarını çıkarmasıyla son bulur.³⁷⁹

Hıristiyanlık ve Bizans imparatorluğunda evliliklerin ve nişanların bozulması kilise tarafından hoş karşılanmazdı. Fiziki evlilik gerçekleşsin ya da nişan aşamasında kalsın bozulması söz konusu olduğunda taraflar arasında da olumsuzluklara yol açmaktaydı. Bu sebepten ötürü gerçekleşen evliliklerin bozulmaması konusunda Bizans yasaları devreye girmiştir. İlk zamanlarda evliliklerin sonlandırılması konusunda kısıtlama yok iken Hıristiyan imparator tarafından kısıtlamalar getirilmiştir.

³⁷⁵Ayrıca Ortodoks ve Katolik kiliselerinde altarlarda azizlerin kutsal eşyaları saklanır ya da alt kısmında mezarlar bulunur.

³⁷⁶Bu hareket Hıristiyanlarca; Kutsal Ruh'un aşağıya onların üzerine çağrıldığını ve onlara verildiğini temsil etmekteydi.

³⁷⁷Asife Ünal, a.g.e., s. 294.

³⁷⁸Asife Ünal, a.g.e., s.297.

³⁷⁹A.g.e., s. 297.

Iustinianos Derlemesine göre erkekler açısından boşanma sebepleri vatana ihanet, zinadan mahkûmiyeti, kocanın canına kast edilmesi, ahlak dışı iş ve eylemler³⁸⁰ olarak belirlenmiştir. Kadınlar için vatana ihanet suçu, kadının canına kast edilmesi, kocanın sürekli olarak gerçekleşen evlilik dışı gayri meşru ilişkiler yaşaması³⁸¹ boşanma için geçerli sebep olarak görülmüştür. Bunun dışında da evliliğin sonlanması için geçerli iki önemli iki sebep mevcuttur. Bunlar ölüm ve kaybolma durumuydu. Eşi askeri görevde olan eşinin öldüğünü kanıtladığı takdirde evlilik sonlanır ve aradan 1 yıl gibi bir süreç geçtikten sonra evlenebilme hakkına sahip olurdu. Fakat kaybolan ya da öldüğü düşülen eş döndüğü zaman evliliğini tekrar yürütme hakkına sahip olabiliyordu. Bu durum karşısında ise arada yapılmış olan evlilik geçerliliğini yitirmekteydi. XIV. ve XV. yüzyıllar içerisinde de imparatorluğu yöneten Paleologos hanedanı üyelerinin yaptığı evlilikler incelenirken bu yasalar ve kilisenin evlenme, nişan, nikâh, drahoma ve boşanma gibi kavramlar konusunda genelde yukarıda belirttiğimiz kurallar çerçevesinde hareket etme konusunda hassas olduklarını görmekteyiz.

3.1.4. XIV. ve XV. Yüzyıllarda Bizans İmparatorluğunda Evlilikler

Bizans İmparatorluğu 1261-1453 tarihleri arasında, Paleologos hanedanı tarafından yönetilmiştir. Osmanlı hanedanının karşılaştığı Bizans idarecileri Paleologos hanedanına mensuptur. İstanbul'un II. Mehmet tarafından fethi sırasında burada hayatını kaybeden XI. Konstantinos bu hanedanın son imparatorudur. Paleologos hanedanının kurucu VIII. Mihail'in imparatorluk tahtına geçip akabinde bırakmış olduğu ardılları ve onların ardıllarının XI. Konstantinos'a kadar yapılmış olan evliliklerin nasıl ne şartlarda ve ne şekilde yapıldığını Bizans kaynaklarına göre inceleyeceğiz. Ayrıca 1347-1354 yılları arasında Bizans tahtında İmparatorluk yapmış olan Kantakuzenos hanedanının evlilikleri de araştırılmıştır.

³⁸⁰Levent Kayapınar, *a.g.e.*, s. 164.

³⁸¹*A.g.e.*, s. 164.

Bu yüzyıllar içerisinde yapılmış olan evliliklerin, Bizans yönetici hanedanının varlığını devam ettirmeye çalıştığı ve içerisinde buldukları sosyal, ekonomik, askeri ve siyasi çöküntülerin etkisiyle evliliklerini genelde politik çıkarlarını doğrultusunda yapıldığını söylemek mümkündür. Bizans idareci hanedanı mensupları evliliklerini Sırp, Bulgar, Türk ve Latin gibi milletlerin idarecisi durumundaki yabancı hanedan mensupları ile yaptıkları görülmektedir. Bu dönemde de Bizans toplumu her dönemde olduğu gibi ataerkil bir yapıya sahipti.³⁸² İmparatorluğun ilk yıllarında kadına çok önem verilmemekteydi. Bununla birlikte XIV. ve XV. yüzyıllarda insanlar kendilerini önceki kuşaklara göre nispeten daha özgür hissediyorlardı.³⁸³ Zaman içerisinde kadınlar doğuştan ya da evlilik vasıtasıyla prenses, imparatoriçe, anne, rahibe gibi unvanlar almış ve bu unvanların getirmiş olduğu ayrıcalıklara da sahip olmuşlardır.

Bizans İmparatorluğunda XI. yüzyıldan beri en yüksek çevreler arasına girmiş olan Paleologos ailesi³⁸⁴ 1261 yılından sonra imparatorluk mertebesine kadar yükselmiştir. Paleologos hanedanı mensupları yabancı hanedana üyeleri dışında da, Bizans içinde tarihin belli dönemlerinde imparator çıkarmış ailelerden Dukaslar, Angeloslar ve Komnenoslar hanedanları ile kız alıp vermişlerdir.³⁸⁵

Paleologos hanedanının ilk imparatoru olan VIII. Mihail 1259-1282³⁸⁶ yılları içerisinde imparatorluğu yönetmiştir. VIII. Mihail'in zevcesi Theodora Dukas idi.³⁸⁷ Mihail'in bu evliliğinin detaylarını bilmemekteyiz. Bu evlilik dışında VIII. Mihail Paleologos'un başka kadınlarla olan gayr-i meşru ilişkilerden de iki kız çocuğunun olduğu bilinmektedir. Bizans imparatorluğunda resmi yasal eşin dışında başka birinden doğan çocuklar imparatorun öz evladı olmasına rağmen hukukun

³⁸²Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları- The Byzantine Lady (1250-1500)*, Çev. Özden Arıkan, 2.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001, s. 3.

³⁸³Donald M. Nicol, *a.g.e.*, s.3.

³⁸⁴Alexsander P. Kazhdan, "Palaiologos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1557.

³⁸⁵Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, Çev. Bilge Umar, 2.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 5.

³⁸⁶Alice Mary Talbot, "Michael VIII Palaiologos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s.1367.

³⁸⁷Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 533.; Paleologos Hanedanı şecereleri için bkz; *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1558.

meşru sayılmıyorlardı. Bundan dolayı yaşanan gayri meşru ilişkiler neticesinde dünyaya gelen kız çocukları çoğu zaman diplomatik amaçlı evlilikler için kullanılmaktaydı. Bu evlilikler daha ziyade Hıristiyan hanedanlar arasında oluyordu.

Bu kuralın hilafına VIII. Mihail iki kızını da Bizanslılar açısından inançsız olarak kabul edilen Nogay ve Abaga ile evlendirmekte tereddüt etmedi.³⁸⁸ VIII. Mihail'in gayr-i meşru ilişkilerinden olana kızı Euphrosyne'yi diplomatik amaçlar için kullanarak, Kırım'dan gelen Altın Orda tehdidini azaltmak amacıyla Berke Han'a zengin hediyeler göndererek onun başkomutanı Nogay ile evlendirdi.³⁸⁹ VIII. Mihail diğer gayr-i meşru kızı olan Maria'yı ise Cengiz Han'ın diğer torunu İlhanlı Han'ı Abaga ile evlendirerek XIII. yüzyılın en güçlü siyasi otoritesini temsil eden Moğollar ile akrabalık ilişkisi kurmuştur.³⁹⁰ Bu evliliklerin gerçekleşmesi Hıristiyanlık adına doğru bulunmadığı ve kendi dinleri dışında evlilik olduğundan ötürü Batı'nın dünyevi ve manevi yöneticileri karşısında VIII. Mihail'in verdiği ödümler geleneğe aykırı bulunmuştur.³⁹¹ Bu sebep ile de kendisi Bizanslıktan çıkmış Latinofron³⁹² lakabına layık görülmüştür.

Komninos soyundan gelen Trabzon hükümdarlarına Paleologosların Bizans devletinin meşru hanedanı olduğunu kabul ettirmek ve Trabzon'un İstanbul'a bağlı olduğunu göstermek amacıyla VIII. Mihail, meşru kızı Eudokia'yı Trabzon hâkimi II. Ioannes ile evlendirildi.³⁹³ Bu düğün 1282 yılının Eylül ayında İstanbul'da gerçekleşir. Trabzon imparatoru şehre girmeden önce imparatorluğa özgü giysilerini çıkararak kayınbabası tarafından verilen despot unvanını kabul etmiştir.³⁹⁴ Bu unvan genellikle imparator hanedanına mensup kişilere verilirdi. Bu düğünden yaklaşık üç ay sonra VIII. Mihail 11 Aralık 1282 tarihinde ölür. Paleologos hanedanının kurucusu Mihail yaşamı boyunca yaptıklarıyla sadece

³⁸⁸Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, a.g.e., s. 80.

³⁸⁹Enver Konukçu, "Berke Han- Altın Orda Hanı (1256-1266)", C.V., Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, İstanbul 1992, s. 506.

³⁹⁰*The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1558.

³⁹¹Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, a.g.e., s. 80.

³⁹²Latin kafalı lakabı bkz. Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, a.g.e., s. 80.

³⁹³Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, a.g.e.,s. 80.

³⁹⁴A.g.e., s. 80.

Ortodoks geleneklerine aykırı değil Hıristiyan kaidelerine de muhalif hareketleriyle son dönem Bizans diplomasisine kalıcı izler bırakır. Paleologos hanedanı boyunca Hıristiyan olmayan Osmanlılar ile evlilik olayları Bizans kadar ondan etkilenen diğer Balkan devletleri için de sıklıkla icra edilen bir uygulama olarak görülür.

1272 yılından itibaren babası ile ortak imparatorluk sıfatına nail olan II. Andronikos tek başına imparator olduğunda 23 yaşında idi. II. Andronikos 46 yıl tahta kalarak 11 asırlık Bizans tarihinin en çok saltanat süren üçüncü imparatoru oldu.³⁹⁵ II. Andronikos babası VIII. Mihail'in girişimleriyle Slav dünyası ile sıhriyet üzerinden bir yakınlık kurulmak istenmiştir. Ancak bu başarılı olmamıştır.³⁹⁶ Bunun üzerine VIII. Mihail yapılacak bir evlilik ile Macaristan ile ittifak oluşturmak ister. Çünkü Bizans'a karşı Sicilya merkezli olarak Adriyatik sahillerini ele geçirmeye başlayan Anjou'lu hükümdarıyla müttefik halinde bulunan Sırbistan'a karşı bir denge politikası oluşturmak amacındadır.³⁹⁷ Kendisinden sonra ardılı olan oğlu II. Andronikos'u 1273 yılında Macar Kralı V. Stephan'ın kızı Anna ile evlendirir.³⁹⁸ Bu birliktelikte olduğu gibi yapılan evliliklerin siyasi gücü arttırdığı ya da kadınların beraberinde getirmiş olduğu drahomalarının bu dönemde önemli bir meta olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde erkek ve kız evlatların diplomatik ya da ekonomik amaçlarla kullanılmadığı birbirine uygun ailelerden kişilerin anlaşarak ve gönül yolu ile birlikteliklerine ender rastlanırdı.³⁹⁹ Bu tür evliliklerin en çok bilineni Bulgar Çar'ı Ivan Aleksandar'ın ikinci eşi Yahudi asıllı Teodora ile yaptığı izdivaçtır. Teodora evliliği için din değiştirerek Ortodoks olmuştur. Bu evlikten II. Ivan Şişman dünya'ya gelmiştir.⁴⁰⁰

Bizans imparatoru II. Andronikos'un babası VIII. Mihail tarafından siyasi nedenlerden ötürü ayarlanmış olmasına rağmen Macar Anna ile yapılan mutlu bir evliliği vardı. 1281/2 yılında Anna öldü. Bizans imparatorluğu tarihinde Macaristanlı Anna olarak tarihi kayıtlara geçen imparatoriçe öldüğünde Mihail (IX.

³⁹⁵Alice Mary Talbot, "Andronikos II Palaiologos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 94-95.

³⁹⁶Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 423.

³⁹⁷*A.g.e.*, s. 423.

³⁹⁸Alice Mary Talbot, "Andronikos II Palaiologos", *a.g.e.*, s. 94-95.

³⁹⁹Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s. 6.

⁴⁰⁰Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.I, s. 58-59.

Mikhail) ile Konstantinos adında iki erkek çocuk bırakmıştır.⁴⁰¹ II. Andronikos Anna'nın ölümünden sonra bir diğer zevcesi ikinci karısı Lombardia'lı markiz Montferrat'ın kızı Yolanda ile evlendi.⁴⁰² Yolanda Bizans sarayına gelin olduktan sonra İrena ismi ile anıldı⁴⁰³. Onunda evliliği babası ve kocasının çıkarlarına uygun düşecek şekilde tasarlanmış diplomatik ve politik amaçlıydı. ⁴⁰⁴Babası VII. Marki Guglielmo annesi ise Kastilyalı Beatrice idi.⁴⁰⁵ VII. Marki dördüncü Haçlı Seferi sırasında elde etmiş olduğu Selanik Kralı unvanının kendisine miras kaldığı iddiasını savunmuş fakat kızını Bizans İmparatoru II. Andronikos ile evlendirince bu iddiasından vazgeçmiştir.⁴⁰⁶

Batı'nın idari yönetici sınıfları arasında mevcut bir düşünce bulunmaktaydı. Bizans imparatoru ile evlenmek genç kızlar için büyük bir kısmet algısı oluşturuyordu. Fakat Papalar bu tür evlilikleri onaylamıyordu, çünkü Roma kilisesinin iddiaları reddediyorlardı.⁴⁰⁷ Kastilya Kralı X.Alfonso, Konstantinopolis'e gönderebileceği bir kız evladı olamamasından ötürü torunu diplomatik amaçlı mecburi olarak torunu Yolanda'yı üç Cenova gemisi eşliğinde gönderdi. Yolanda 1284 yılında İstanbul'da Ortodoks töreniyle evlendi.⁴⁰⁸ Yukarıda Hıristiyanlıkta ve Ortodoks mezhebindeki yapılan tören merasimleri ele alınmıştır. Bizans İmparatorluğunda evlilik gerçekleştiğinde bazı kadınların ismi değişmektedir. Yolanda da ismi değişen Bizans gelinleri arasındadır. Bizans'ın vermiş olduğu yeni isim ile artık İrena olarak kayıtlara geçmiştir.⁴⁰⁹ Evlilik gerçekleştiğinde Yolanda 11 yaşında iken II. Andronikos 25-26 yaşlarındaydı. ⁴¹⁰ XI. yüzyıldan itibaren Bizans kültüründe düğünden önce hazırlanan evlilik

⁴⁰¹Timothy S. Miller, *The History of John Cantacuzenus (Book IV): Text, Translation, and Commentary*, Doctoral Dissertation of Philosophy, The Catholic University of America, Washington D.C. 1975, s.248.

⁴⁰²Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 449.

⁴⁰³Timothy S. Miller, *a.g.e.*, s. 248.

⁴⁰⁴Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s.54.

⁴⁰⁵*A.g.e.*, s. 54.

⁴⁰⁶Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 123.

⁴⁰⁷Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s. 55.

⁴⁰⁸Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s. 55.

⁴⁰⁹Timothy S. Miller, *a.g.e.*, s. 248.

⁴¹⁰Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 123.

anlaşması⁴¹¹ bu dönemde gerçekleşen evliliklerin sermayesi konumundadır. Gelinin evlendiğinde ileriki zamanlarda güvencesi için beraberinde ailesi tarafından verilmiş olan drahoması belki de diplomatik ve ekonomik açıdan çıkarıydı.

Bu evlilikte, Monferrato Markisi Selanik Krallığı üzerinde hak sahibiydi. Fakat kendisine hiçbir fayda sağlamadığını itiraf ediyordu, Andronikos ise Monferrato hanedanının, imparatorluğun ikinci büyük kenti üzerinde babadan oğla geçecek bazı haklara sahip olmasını siyasi bakımdan münasip bulmaktaydı. Yolanda ile yaptığı bu evlilik askıda kalan bu haklara çözüm getiriyordu. Evlilik öncesi yapılan anlaşma gereğinde Yolanda drahoma olarak bu toprakları getirmiş, Andronikos ise kayınpederi VII. Marki Guglielmo'nun Selanik üzerindeki miras iddiasından vazgeçmesi üzerine yüklü bir miktarda para ödeyerek Lombardiya'da sürekli olarak 500 askerden oluşan birlik oluşturmayı garantilemiştir.⁴¹² Bu anlaşma imparatoru zarara uğratmış ve umduğu toprakları alamamakla birlikte ilerleyen yıllarda Yolanda'nın oğullarının çıkarları için devlet arazisinin bütün imparatorluk prensleri arasında paylaşılması teklif ettiğinde II. Andronikos tarafından olumsuz cevabı alması üzerine karı- kocanın araları bozuldu.⁴¹³ Başkenti terk eden Yolanda Selanik'e gitti. İlk başlardaki ılımlı olan Yolanda değişerek yerine dış görünüşü Bizanslı fakat kültür itibariyle hep Batılı kalan Yolanda Selanik'i kendi mülkü gibi görmeye başlamış 1303 yılında ise buraya yerleşmiştir.⁴¹⁴ II. Andronikos, bu evliliğin ilk yıllarında Yolanda'dan Ioannes, Theodore, Dimitrios adında üç oğlu ve Simonis adında da bir kız evlada sahip olmuştur⁴¹⁵. 1286 yılında ilk oğullarının doğumundan sonra Andronikos karısına imparatoriçe olarak taç giydirdi.⁴¹⁶

⁴¹¹Tamara Talbot Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam: Konstantinopolis Bizans'ın Mücevheri*, Çev. Bilgi Altınok, 1.Baskı, Göçebe Yayınları, İstanbul 1998, s. 196.

⁴¹²Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, a.g.e., s. 123. ; Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, a.g.e., s. 55.

⁴¹³Georg Ostrogorsky, a.g.e., s. 443.

⁴¹⁴Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, a.g.e., s.55.

⁴¹⁵A. E. Laiou, "A Byzantine Prince Latinized: Theodore Palaeologus, Marquis of Montferrat" *Byzantion* 38 (1968), s. 386.

⁴¹⁶Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, a.g.e, s.56.

Sırp Nemanya⁴¹⁷ hanedanı zamanında başlamış olan Bizans'ın güneydeki topraklarındaki Sırp ilerleyişi II. Andronikos ve Sırbistan çarı Stephan Milutin ile bir anlaşma yapmaya itmiştir. Bu ise diplomatik açıdan yeni ve kilise tarafından pek hoş karşılanmayacak bir evliliğe sebep olmuştur. Bizans prensesleriyle evlenmek Sırp çarı Milutin için ağabeyi Dragutin ile mücadelesinde iyi bir kazanç olacaktı.⁴¹⁸ Bu evlilik için II. Andronikos dul kalmış kız kardeşini⁴¹⁹ öne sürmüştür. Eudokia bu evliliği reddetmesi Mulutin'i kızdırmış ve bu duruma çözüm bulmak ve imparatorluğun bekası için Andronikos henüz 5 yaşındaki kızı Simonis'i Sırp çarı ile evlendirmek zorunda kalmıştır.⁴²⁰ Bu evliliğe İstanbul patriği tarafından itiraz edilmiştir. Çünkü Sırp kralı 50 yaşında ve daha önceki evliliklerinden ötürü ahlaki olarak uygun bulunmamıştır.⁴²¹ Diğer bir engel ise kilisenin onaylamış olduğu evlilik yaşı kızlar için 12, erkekler için ise 14 idi. Bu evlilik Nisan 1299 Selanik'de gerçekleşmiştir. Bu evlilik Bizans tarihçilerinin yorumuyla sağlık ve mutluluğu açısından felaket olmuştur. Paleologos hanedanının ikinci taç giyen imparatoru II. Andronikos'un gayri meşru en az iki çocuğu olduğu da bilinmektedir.⁴²²

Türklerin Anadolu'da yayılması Bizans devleti açısından bir tehdit oluşturmaktaydı. Diğer bir taraftan ise bütün Türk kabilelerini, Slav devletlerini ve Bizans'ı da itaat altına alacak olan Osmanlı cediti mevcuttu. Bizans imparatorluğunun da içinde bulunduğu bu çember halkası II. Andronikos'u tedirgin etmişti. Türklerin Alanlar'ı yenmesi⁴²³ ayrı bir korku yaratmıştı. Bu siyasi buhran içinde Türklere karşı mücadelede yardım teklifi Roger de Flor tarafından geldi. 1303 yılında 6500 savaşçı asker ile İstanbul'a gelen Roger'e II. Andronikos anlaşma gereği dört aylık ücretlerini peşin ödeyerek yeğeni Maria Asen'i zevce olarak vermiştir.⁴²⁴ Yine bu evlilik sonucu *megasduk*'luğa tayin ve sonradan da ona

⁴¹⁷Jelisaveta Stanojevich Allen, "Nemanjid Dynasty" *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1451-1452.

⁴¹⁸Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 451.

⁴¹⁹Trabzon İmparatoru Ioannes'den dul kalmış Eudokia; Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 451.

⁴²⁰Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s. 6. ; Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 451.

⁴²¹Donald Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s. 58., Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 451.

⁴²²Donald Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s. 58.

⁴²³Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 454.

⁴²⁴Maria Asen, II.Andronikosun kız kardeşi İrene Paleologos'un kızı; Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 454-455.

Caesar unvanını da verdi.⁴²⁵ İmparatorluk tahtında uzun yıllar kalan II. Andronikos birçok problemler ile karşı karşıya kalmıştır. Bu problem imparatorluğun bekası için son derece büyük problemler idi. II. Andronikos döneminde hem diplomatik hem de ekonomik amaç taşıyan anlaşmalar ile evlilikler yapılarak akrabalık ilişkisi kurulmuştur. 13 Şubat 1332 tarihinde ise II. Andronikos ölmüştür.⁴²⁶

Ermenistanlı Rita (Maria) ve IX. Mihail'in oğlu⁴²⁷ III. Andronikos 1308-1313 yılları arasında ortak imparatorluk yapmıştır. Dedesi tarafından sarayda büyümüş olan III. Andronikos gençliğinde çok serkeş davranışlar sergilemesi akrabaları ve aile büyükleri tarafından durdurulmak istenmiş ve bu amaç için de evlilik yolu tercih edilmiştir.⁴²⁸ Bağlantıları sağlam bir Alman hanımefendiyle evlenme ayarlanmış, bu hanım Brunswick-Grubenhagen Dükü Heinrich'in kızı Adelaidevon Brunswick olarak ayarlanmıştır. Bizanslıların tabiri ile Brunswick'li İrena idi.⁴²⁹ Bu düğün 1317 yılının Ekim ayında yapıldı.⁴³⁰ II. Andronikos'un torunu III. Andronikos'a bir ders vermek istemesi üzerine iki imparator arasında bir süre gergin zamanlar yaşanmıştı. Bu gerginlik akıbeti değiştirmemiş ve II. Andronikos torununa imparatorlukta kendi ortağı olmasına rıza göstermiştir. 2 Şubat 1325 tarihinde III. Andronikos Aya Sofia'da imparatorluk tacı giymiştir.⁴³¹

Bizans imparatoru III. Andronikos iki evlilik yapmıştır. Diğer evliliği ise 1326 yılında Sovaie Kontu V. Amedeo'nun kızı Giovanna diğer bir deyişle Anna ile olmuştur. Bu evliliğin temelinde ise III. Andronikos'un ilk eşinin ölmesi ve imparatorluğa bırakabilecek bir ardılı bulunmaması idi. Bu amaç ile de ikinci evliliği yapması ön görülmekteydi. Bu evliliğin gerçekleşmesi için 1325 yılında İstanbul'dan elçiler gönderildi.⁴³² Giovanna'ya evlilik teklifi sunmaya giden elçilere

⁴²⁵Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 455.

⁴²⁶John Julius Norwich, *a.g.e.*, s. 246

⁴²⁷Alice Mary Talbot, "Andronikos III Palaiologos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 95.

⁴²⁸Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları, a.g.e.*, s. 163.

⁴²⁹Paleologos Hanedanı Seçereleri için bkz., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1558.

⁴³⁰ Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453), a.g.e.*, s. 163.

⁴³¹Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 462.; Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları a.g.e.*, s. 168.

⁴³²Bizans sarayının deneyimli diplomatı Andronikos Tornikes ve Bizans ordusunda subaylık yapan Kıbrısta'ki Fransız hükümdarların akrabası olan Jean de Gibelet idi.

eşlik edilmesi için *şeref kıtası* verilmiştir.⁴³³ 1325 Eylülünde bir evlilik sözleşmesi imzalanarak Giovanna (Anna) İtalya'dan dönmek üzere ayrılmıştır.⁴³⁴ Evlilik sözleşmesi tıpkı Osmanlı Devletinde olduğu gibi kızın çeyizinin hazırlanıp kız ve erkek tarafının anlaşarak nişanlanma aşamasıydı. Kız alma merasimini ve düğünü tarihçi Nicol, Giovanna'nın bu yolculuğu yanında özel rahibi, Fransisken keşişi, şövalyeler, beyler ve nedimeler eşliğinde gerçekleştirdiğini ve Şubat 1326 tarihinde İstanbul'a gelen ve yanında bulunan görevliler için görkemli bir karşılama töreni hazırlandığı söyler. Fakat Giovanna İstanbul'a geldiği sırada mevsimin kış olması gelinin hasta olmasına neden olduğu için düğün 1326 Ekim ayında yapılmıştır. Düğün İstanbul'da Bizans ayinleri geleneğine göre muhtemelen de patrik yönetiminde yapıldı. Fakat bu durum papayı rahatsız etmişti. Çünkü Giovanna'nın Katolik olmasından ötürü Katolik-Ortodoks arasında evlilik kilise kuralları gereği aykırıydı ve evliliğin gerçekleşmesi için de papalığın özel izni ve onayı olması gerekirdi."⁴³⁵ Düğünden hemen sonra III. Andronikos Bizans geleneğinin bir parçası olarak eşine taç giydirmiştir.

Osmanlı devletinde olduğu gibi Bizans devletinde de evlilik sonucu kültürel alışveriş gerçekleşmiştir. Bizans halkı her ne kadar bu etkileşimi hoş görmese de III. Andronikos eşinin yanında getirmiş olduğu şövalyelerden at sırtında mızrak dövüşünü ve turnuvaları öğrenerek Bizans sarayına sokmuştur.⁴³⁶ Aile büyükleri tarafından belli bir amaç için planlanan bu evlilik 18 Haziran 1332'de Dimotoka'da V. Ioannes'in dünya'ya gelmesine sebep olmuştur.⁴³⁷ III. Andronikos, Gioavanna'dan olan kızı İrena'yı Bulgar çarının 15 yaşındaki oğlu III. Ivan Asen ile evlendirmiştir.⁴³⁸ Bir diğer kızları Maria ise kardeşi V. İonnes'in siyasi amaçları doğrultusunda Cenovalı Francesco Gattilusio adında bir korsanla evlendirilir.⁴³⁹ Bu

⁴³³Devlet adamlarının yüksek aşamadaki devlet adamlarıyla komutanların karşılaşmalarında ve uğurlanmalarında hazır bulunan tören kıtası. Bkz. Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, a.g.e., s. 91.

⁴³⁴Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, a.g.e., s. 92.

⁴³⁵Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, a.g.e., s. 92.

⁴³⁶John Julius Norwich, a.g.e., s. 246.

⁴³⁷ Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, a.g.e., s. 92-93.

⁴³⁸Paleologos Hanedanı Seçereleri için bkz., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1559. ; Georg Ostrogorsky, a.g.e., s. 459. ; Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, a.g.e., s. 92.

⁴³⁹Georg Ostrogorsky, a.g.e., s. 488.

evliliğinde temelinde ise Bizans iç savaşında VI. Ioannes Kantakuzenos'un tahtan feragat etmesi içindi. Bu yardımlaşma karşısında Maria'yı zevce olarak vermiş çeyiz olarak ise Midilli'yi vermiştir.⁴⁴⁰ Bu çift düğün törenini yaptıktan sonra İstanbul'dan ayrılarak Midilli'ye gitmişlerdir. Buradan anlaşıldığı gibi düğünleri İstanbul'da yapılmıştır.1462'de adanın Türkler tarafından alınmasına kadar ada Gattilusio hâkimiyetinde kalmıştır.⁴⁴¹

III. Andronikos'un 15 Haziran 1341'de ölmesiyle Bizans Devleti büyük bir kriz ile karşılaştı.⁴⁴² Varisi V. Ioannes, henüz dokuz yaşında idi ve otoritesini kullanma sorunu henüz çözülmemişti. Andronikos'un karısı Anna ve patrik Ioannes Kalekas, V. Ioannes adına iktidarı kullanma hakkına sahip olduğunun iddia etmiştir. Ancak Aydınoğlu Umur Bey'in desteğini alan Kantekuzenos bu düşünceye karşı çıkmıştır.⁴⁴³ III. Andronikos'un sağ kolu olan Ioannes Kantekuzenos, imparatorun saraydaki düşmanları tarafından imparatoriçe Anna'ya rakip gösterilmesi üzerine 15 Haziran 1341 tarihinde III. Andronikos'un vasiyeti bu diyerek kendini ortak imparator ilan etmiştir.⁴⁴⁴

Bu gelişmelerden önce bilinmesi gereken bir diğer evlilik ise VIII. Mihail'in İrena adlı kızınının 1279 yılında o dönemin Bulgar çarı III. Ivan Asen ile evlendirmiştir. Bu evlilikten doğan Andronikos'un İrena Asen adını verdiği kızı dünya'ya gelmişti.⁴⁴⁵ III. Andronikos'un sağ kolu olan VI. Ioannes Kantekuzenos 1318 yılında 23 yaşında İrena Asen ile evlenmiştir.⁴⁴⁶ Yeni evli çift Gelibolu'da yaşamıştır. II. Bulgar çarlığının kurucu hanedanı olan Asen veya Asanis ailesi Kuman asıllı Türklerden olup 1186-1368 yılları arasında varlıklarını

⁴⁴⁰Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 39.

⁴⁴¹Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 488.

⁴⁴²Nicephorus Gregoras, *Romaikes Istorias*, Bon 1829, s. 579-560.

⁴⁴³Ioannis Cantacuzeni, *Istorion Biblion IV*, cilt II, Bon 1831, s. 55.

⁴⁴⁴Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 11.

⁴⁴⁵Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s. 79.

⁴⁴⁶Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s. 79.

sürdürmüşlerdir.⁴⁴⁷ Asen ailesinin birçok üyesi Bizans İmparatorluk ailesiyle evlilik yoluyla akraba olup Rumlaşmışlardır.⁴⁴⁸

Bizans Ordusunda Türklerden oluşan askeri birlik için “Tourkopouloi” ifadesi kullanılarak XI. yüzyıl sonu ile başlayıp XIII. ve XIV. yüzyıllarda Bizans ve Doğu Frenk kuvvetlerinde Müslüman ve daha sonradan Hıristiyanlaştırılmış Türklerden ve bunların Grek kadınlar ile evliliklerinden doğan çocukların paralı askerlik yaptığı da bilinmektedir.⁴⁴⁹

Lakin bu serüven içerisinde V.Ioannes ile VI. Ioannes Kantakuzenos arasında düşmanlık oluşmuştur. Ioannes Kantakuzenos bu durumu çözmek için kızı Helena’yı⁴⁵⁰ imparator Ioannes ile evlendirmek istedi. Bu duruma Ayan Meclisi içerisindeki kişilerden tepkiler gelerek imparatoriçe Anna’ya “töre niteliği kazanmış bir adet gereğince Rumların hükümdarına Almanlardan yahut Germen’lerden biri eş verilir. Böylece ihtiyaç zamanında bu devletten destek ve yardım alabiliriz” dediler.⁴⁵¹ Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi imparatorluğun son yüzyılı içerisinde yapılan yahut yapılacak evlilikler Bizans toprakları bekası için önemli bir olaydı. Evlenilecek kızın kime ne amaçla gelin olarak verilmesi üzerine de yorumlar yapılmaktaydı.

Kantakuzenos tarihine göre⁴⁵² imparatoriçe İrena kızı Helena’yı nişan için Edirne’den getirmeye gönderilmiştir.⁴⁵³ Böylece düğün hazırlıklarına başlanmıştır. V.Ioannes Blakhernai kutsanmış olan Helena’ya Bizans geleneğine uygun olarak eşine 21 Mayıs 1347 tarihinde imparatoriçe tacını giydirmiş hem de düğün

⁴⁴⁷Ayşe Kayapınar, “Kumanlar ve İkinci Bulgar Devleti (1187-1370)”, *Türkler*, C.II, Ankara 2002, s. 810-819.

⁴⁴⁸Yorgios Sfrancis, *Yorgios Sfrancis’in Anıları- Chronicon Minus*, Çev. Levent Kayapınar, 1.Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 54-55.

⁴⁴⁹Yusuf Ayönü, “Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI.XII. Yüzyıllar)”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, 2009, s. 64.

⁴⁵⁰Helena Kantakuzenos

⁴⁵¹Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 12.

⁴⁵²Ioannis Cantacuzeni, *Istorion Biblion IV*, cilt III, Bon 1832, s. 30.

⁴⁵³Alice Mary Talbot, “John V Palaiologos”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. A.P.K.,1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1050.

yapılmıştır.⁴⁵⁴ Törende ilahiler okunmuştur. Ayrıca “Büyük saygıya layık hükümdar ve Rumların İmparatoru Ioannes Paleologos ile büyük saygıya layık İmparatoriçe Helena uzun yıllar yaşasın.”⁴⁵⁵ Diyerek haykırıldı. İç savaşı yaşıyor olan Kantakuzenos ile Paleologos hanedanlarının bir düğün ile barış noktasına gelmesinde Ioannis Kantakuzenos’un Osmanlı sultanı Orhan’dan aldığı desteğin payı büyüktü.⁴⁵⁶ Dukas bu düğünün bir bayram şölenine benzediğini nice imparator ve imparatoriçelerin despot ve despinaların katıldığını söyleyerek ilkçağın 12 tanrısı gibi benzetme yapmaktadır.⁴⁵⁷ Bu düğün vesilesi ile Kantakuzenos ve Paleologos hanedanı arasında barış ortamı oluşmuştu. 1347’de Aziz Konstantinos ile Azize Helena’nın yortu gününde Ioannes Kantakuzenos ve karısı İrena’nın ikinci kez taç giymesinin ardından aynı ayın sonunda yeni çiftlerin evliliği kutlandı.⁴⁵⁸ Düğün gerçekleştiğinde V. Ioannes 15 yaşında Helena ise 13 yaşına basmıştı.⁴⁵⁹

Bu düğünde dikkati çeken diğer bir önemli olay ise imparatoriçe Giovanna’nın iç savaş sırasında para toplamak adına bütün mücevherlerini Venediklilere rehin olarak vermişti ve taç giyme töreni sonrası düzenlenen ziyafet yemeğinde kutlamalar için beş taht yapılmıştı.⁴⁶⁰ Lakin törende bulunan misafirlerin dikkatini taçların üzerindeki mücevher yerine cam parçalarının olduğu ve ziyafet için çıkarılan tabakların altın ve gümüş yerine kurşun alaşımı ve kilden yapıldığı dikkat çekmekteydi. Bizans imparatorluğu geleneğinde yapılan evlilik törenlerinde yahut devlet törenlerinde en iyi kaplar, çatal bıçaklar kullanılırdı. Fakat bu durum XIV. yüzyılın sonlarına doğru değişmiş ve ekonomik nedenlerden toprak kaplar kullanmak zorunda kalmışlardır.⁴⁶¹

⁴⁵⁴Alice Mary Talbot, “John VI Kantakouzenos”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K.,1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1050.; Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 31.

⁴⁵⁵MikhaelDukas, *a.g.e.*, s. 31.

⁴⁵⁶Ioannis Cantacuzeni, *Istorion Biblion IV*, cilt III, Bon 1832, s. 32.

⁴⁵⁷MikhaelDukas, *a.g.e.*, s. 31.

⁴⁵⁸Alice Mary Talbot, “ John V Palaiologos”, *a.g.m.*, s. 1050.

⁴⁵⁹Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 31.

⁴⁶⁰Tamara Talbot Rice, *a.g.e.*, s. 54., ; Donald M. Nicol, *Bizans’ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s.83.

⁴⁶¹Tamara Talbot Rice, *a.g.e.*, s. 54.

Ioannes Paleologos ve Helena Kantakuzenos'un oğlu IV. Andronikos 1376-1379 yılları arasında imparatorluğu yönetmiştir.⁴⁶² IV. Andronikos'un evliliği konusunda bilgi veren kaynak Halkokondilis'dir. IV. Andronikos Bulgar çarının kızı Maria (Kyratza) ile evlenmiştir.⁴⁶³ Bu evlilik 1355 yılında ikisi de çocuk iken kararlaştırılmış ve 1366 yılından önce de bu düğün yapılmıştır.⁴⁶⁴ Bu evlilikten VII. Ioannes Paleologos dünya'ya gelmiştir.

Diğer oğulları I. Theodoros, 1370 yılında Nerio'nun Eğriboz lordlarının kızlarından biri olan Sarceno de Saraceni'nin kızıyla evlenmiştir. Bu evlilikten iki kızı doğmuştur. Kızlarından biri Botolomea 1384 yılında Theodoros Paleologos ile evlenmiştir.⁴⁶⁵ Francesca adlı kızı ise I. Corlo Tocco ile evlendirilmiştir.

Ioannes Paleologos ve Helena Kantekuzenos'un ikinci oğlu II. Manuel babasının 16 Şubat 1391 tarihinde ölümü üzerine⁴⁶⁶ yeğeni VII. Ioannes'ten önce davranarak İstanbul'a gelmiş ve 1391 yılında tek başına imparatorluk tacını giymiştir.⁴⁶⁷ II. Manuel Sırp asilzadesi Konstantin Dragaş'ın kızıyla 10 Şubat 1392 tarihinde evlendi.⁴⁶⁸ Bu evlilik tamamen siyasi ilişki üzerine kurulmuştur. Sultan Bayezid'in ordugâhında bulunan Manuel'in ordugâhtan kaçması üzerine Sultanın divanında bulunan matbu hükümdarlar kendi aralarında bir daha divana katılmama kararı aldılar. Orada söz veren tek adam Zarko'nun oğlu ve Dragaş'ın erkek kardeşi Konstantin'di. Zarko öldüğünde görüşme ve savaş konusunda çok yetenekli bir adam olan ve bu konularda akranların hepsinden daha iyi olan Dragaş, Arnavut ve Sırp düşmanlarına karşı savaşarak önemli topraklar elde etmişti.⁴⁶⁹ Ölümünden sonra kardeşi Konstantin toprakların sahibi oldu ve Sultanın divanına katıldı. İsyan konusunda anlaşmaya varmak için Yunan kralına, kız kardeşini onunla evlendirme

⁴⁶²Alice Mary Talbot, "Andronikos IV Palaoilogos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. A.P.K., 1.Baskı,Oxford University, New York-Oxford 1991, s.95.

⁴⁶³Laonikos Chalkkondyles, *The Histories*, C.I, kitap 1-5, Çev. Anthony Kaldellis, 1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2104, s.56-59.

⁴⁶⁴Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, s.56-59.

⁴⁶⁵Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, s.342-347. / 4.Kitap 531. -532. dipnotlar

⁴⁶⁶Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, cilt I, Viyana 1975, s.69.

⁴⁶⁷Alice Mary Talbot, "Manuel II Palaoilogos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K., 1.Baskı,Oxford University, New York-Oxford 1991 , s. 1291.

⁴⁶⁸Laonikos Chalkkondyles, *The Histories*, C.I, kitap 1-5, Çev. Anthony Kaldellis,1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2104, s. 128-130.

⁴⁶⁹Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, s. 128-130.

sözü verdi.⁴⁷⁰ Evlilik gerçekleştiği sırada II. Manuel 42 yaşındaydı. Bu evlilik gerçekleştiğinde Manuel ve kayınbabası Osmanlı sultan Yıldırım Bayezid'in vaselleri idiler.⁴⁷¹ Bu evlilik iki tarafça Ortodoks halkının çıkarlarını birleştirmek için siyasal neden olarak düşünülmüş olabilir.⁴⁷² Çift evlilik neticesinde Bizans geleneği doğrultusunda taç giymiştir.

Düğünün ertesi günü imparatora Ayia Sofia'da Patrik Antonios tarafından taç giydirildi. Bu törene İstanbul'da bulunan Smolensk'li Rus arşimandriti törene tanık olmuştur.⁴⁷³ Taç giyme töreni bitince imparator ve imparatoriçe at üzerinde kiliseden saraya geçmişler ve burada bulunan tahta oturmuşlardır. Genelde bu taht altından olur ve imparator bu tahta oturduktan sonra herkes öncelik sırasına göre imparatora saygılarını sunardı.⁴⁷⁴ İmparator ve imparatoriçe için perde arkasında bulunan herkes "yaşasın" diyerek perde kapanmış ve çift kendilerine yüksek mertebeli devlet görevlilerin hizmet ettiği sofraya oturmuşlardır.⁴⁷⁵ İmparatorluk düğünlerinde yeni evli çiftler taçları başlarında olarak zifaf odasına ilerler orada konuklarını kabul ederek onların huzurunda taçlarını zifaf⁴⁷⁶ yatağının üzerine koyarlardı. Buradan herkes Ondokuz Klineli Yemek Salonu'na geçer ve giysilerini değiştirerek daha sade bir şekilde konuklarıyla birlikte düğün kahvaltısına otururlardı.⁴⁷⁷ Bizans toplumunda kadın da her ne kadar daha özgür olsa eskiden beri var olan gelenek devam ederdi. Kadın evli dahi olsa belli bir ölçüde etkinliklerde yer alabilirdi. Sokağa çıkarken yanlarında biri olmadan çıkmaları yakışıksız sayılırdı.⁴⁷⁸ Düğünlerde kadınlar da partiye alınır sadece saçlarını propoloma şeklinde taramalarına izin verilmezdi. İmparatoriçeler Bizans'ın ileri gelen soylu kadınlarıyla daha çok kendi dairelerinde büyük harcamalar yaparak

⁴⁷⁰Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, s. 128-130.

⁴⁷¹Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 319.

⁴⁷²*A.g.e.*, s. 319.

⁴⁷³*A.g.e.*, s. 319.

⁴⁷⁴Tamara Talbot Rice, *a.g.e.*, s. 35.

⁴⁷⁵Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 320.

⁴⁷⁶Gerdege girme, gerdek.

⁴⁷⁷Tamara Talbot Rice, *a.g.e.*, s. 41.

⁴⁷⁸Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, *a.g.e.*, s. 4.

kutlamalar yaparlardı.⁴⁷⁹Genel olarak taç törenleri ve imparator ailesine ait düğünler bu şekilde gerçekleşmekteydi.

II. Manuel ve Helena Dragaş'ın evliliği siyasi sebeplere dayansa da altı çocukları olmuştur. Bu durum evliliğin daha sora mutlu bir evliliğe dönüş düğünün de kanıtıdır. Bu evlilikten VIII. Ioannes, II. Theodoros, Andronikos, XI. Konstantin, Dimitrios ve Tomas Paleologoslar dünya'ya gelmiştir.⁴⁸⁰ II. Manuel'in evlilik dışı gerçekleşen ilişkisinden doğan Isabella adında bir kızı da bulunmaktadır. Bizans İmparatorları veya Paleologos İmparatorluğunun gayr-i meşru ilişkileri sıkça görülmektedir. II. Manuel'in gayri meşru kızı Isabella (Zampia) Ilario Doria ile evlendirilmiştir.⁴⁸¹21 Temmuz 1425'te II. Manuel'in ölümüyle 30 yaşlarında olan VIII. Ioannes imparatorluğa devam etmiştir.

Manuel'in en büyük oğlu VIII. Ioannes 1425-1448 yılları arasında Paleologos hanedanlığını yönetmiştir. İmparatorluk dönemi boyunca üç evlilik yapmış olan VIII. Ioannes'in ilk evliliği Moskova Büyük Dukası I.Vasil'in kızı Anna idi. Ancak Anna 15 yaşında iken dört yıl evli kaldıktan sonra 1418 yılında ölmüştür.⁴⁸²VIII. Ioannes'in ikinci evliliği ise Monferrato Markiz'in kızı Sofia idi. Sofia 1420 yılının Kasım ayında İstanbul'a gelmiş ve 19 Ocak 1421 yılında İmparator Ioannes ile evlendirilmiştir.⁴⁸³İmparator Aya Sofia 'da taç giymiş ve bu evlilik nedeni ile panayırların panayırı bayramların bayramları yapılmıştır.⁴⁸⁴ Fakat Sofia görünüş itibariyle çok çirkin olduğu için Ioannes'in ondan tiksindiği ve birlikte uyumadığı için ondan nefret etmeye başladığı anlatılmaktadır.⁴⁸⁵ 1426 yılının Ağustos ayında Sofia kocasının ona kötü davrandığını ve kocasının artık ondan tiksindiğini düşünerek ülkesi İtalya'ya geri dönmüştür.⁴⁸⁶

⁴⁷⁹Tamara Talbot Rice, *a.g.e.*, s. 41.

⁴⁸⁰Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 38, 19.dipnot ; *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s.1 559.

⁴⁸¹Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.II, , s. 280-283.

⁴⁸²Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.II, s. 338-339.; Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 354.

⁴⁸³Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 50-51.

⁴⁸⁴*A g.e.*, s. 50-51.

⁴⁸⁵Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.II, s. 338-339.

⁴⁸⁶Laonikos Chalkondyles, *a.g.e.*, C.II, s.338-339.; Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 82-83.

VIII. Ioannes'in üçüncü evliliği ise Trabzon İmparatoru Aleksios Komninos'un kızı Maria Komninos ile olan evliliği idi. Bu evlilik ise Ioannes'in Osmanlı ilerlemesine karşı onları Anadolu'da zorlayacak müttefik arayışına girmesinden ötürü olmuştur. Bu amaçla Ioannes, tarihçi Sfrancis'i elçi olarak Trabzon imparatoruna göndermesiyle evlilik için çalışmalar yapılmıştır. 29 Ağustos 1427 tarihinde Trabzon'dan kadırgalar ile Maria İstanbul'a getirilmiştir. Eylül 1427'de ise evlilik gerçekleşmiştir.⁴⁸⁷ Böylece IV. Aleksios Komninos'un kızı Maria ile evlenerek Bizans Rumlarıyla tekrar ittifak kurulmuştur.⁴⁸⁸ Maria çocuk doğurmadan 1439'da ölmüştür.

Kiliseler arası ilişkileri düzeltmek ve Mora Korintos'daki Eksamilon surunun yapılmasına yönelik düşünce ile imparator ailesinden bazı kişilere Katolik prensesler ile evlenmesine izin verilmiştir. Bu amaçla II. Manuel'in oğlu II. Theodoros da 1420 yılında Venedik'ten İstanbul'a getirilen gelinlerden Rimini Kontunun kızı Cleope Malatesta⁴⁸⁹ ile 25 yaşında evlenmiştir.⁴⁹⁰

Manuel'in üçüncü oğlu Andronikos'un 4 Mart 1429 tarihinde öldüğü kaynaklarda geçmektedir.

II. Manuel'in dördüncü oğlu XI. Konstantinos'un ilk evliliği siyasi anlaşmazlık üzerine olmuştur. Epir bölgesinin ve Kefalonya adasının İtalyan hükümdarı Carlo Tocco, Mora yarımadasının kuzeybatısındaki Glarentza'yı⁴⁹¹ ve Elis ovasını işgal etmiş ve Theodoros ile yapmış olduğu ateşkesi 1426 yılında bozmuştur.⁴⁹² Konstantinos ise olaya müdahale etmek için 26 Aralık 1427 tarihinde Mistra'ya ulaşan ordu Glarentza'ya geçerek şehri kuşatma altına almayı planlıyordu. Carlos Tocco yenilgiyi kabul ederek anlaşma yolunu seçmiştir .Bu amaçla yeğeni Maddelena'yı yani daha sonraki ismi ile Teodora'yı Konstantinos'a

⁴⁸⁷Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 82.

⁴⁸⁸Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, C.II, s. 304-307.

⁴⁸⁹Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, C.II, s. 340-341.

⁴⁹⁰Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 354.

⁴⁹¹Bugünkü adı κολληνη/ Kilini olan Γλαοέντζα/ Gleranca Mora Yarımadasının kuzeybatısında İllia bölgesinde Pirgos şehrin bağlı bir limandır.

⁴⁹² Donald M. Nicol, *Konstantinos Paleologos*, Çev. Efe Kurtoğlu, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2013, s. 8.

yasal eş olarak vermeyi ve çeyiz olarak ise Morada'ki kaleleri vermeyi teklif etmiştir.⁴⁹³ Glarentza 1 Mayıs 1428'de teslim edilmiş, 1 Temmuz da Patrasy akınlarında düğün ile Konstantinos, Maddalena Tocco ile evlenmiştir.⁴⁹⁴ Maddelena-Theodoro Kasım 1429'da ölmüş ve bu evlilik on altı ay sürmüştür.⁴⁹⁵

XI. Konstantinos'un ikinci evliliği ise Doris Paleologos Gateliuzi'nin kızı Ekatarina ile olan evliliğidir. Bu evliliğin gerçekleşmesi için yanında çalışan Sfrancis'i 6 Aralık 1440 tarihinde Midilli Adası'na dünür için göndermiş ve Gateliuzin kızı Ekaterina ile Kontantanos'un evlilik yapması için söz kesmiştir.⁴⁹⁶ Daha önce bu aile ile Paleologos ailesi arasında evlilikler gerçekleşmiştir. Düğün Ağustos ayında Mitilini şehrinde gerçekleşmiştir.⁴⁹⁷

Siyasi ilişkilerden ötürü evliliklerin gerçekleşmesi Bizans'ın son yüzyıllarında da oldukça yaygındı. XI. Konstantinos Paleologos'un ikinci eşinin ölmesi üzerine imparatorun tekrar evlenmesi yönünden baskılar yapılmıştır. İmparatorun kendisine oğul doğurması için eş aranmaya başlamış ve bu doğrultu da Yorgios Sfrancis'i Gürcistan Krallığı veya Trabzon İmparatorluğunu idare eden hanedanlardan birisinin üyesi ile evlilik anlaşması yapmak üzere göndermiştir.⁴⁹⁸ Gürcistan Kralı VIII. Georgiy kızını vermek için yüklü miktarda para ödemesini istemesi üzerine teklif geri çekilmiştir.⁴⁹⁹ II. Murat'ın ölümü üzerine yerine oğlu II. Mehmed'in geçmesi ile de II. Murat'ın dul eşi Mara Brankoviç ile Konstantinos'un evlenmesi gerektiğinin siyasi açıdan iyi olacağını düşünülerek öneri yapılmıştır. Fakat bu evlilik için Sfrancis dört engel ileri sürmüştür. Bunlar Mara'nın ailesinin avam olması, akrabalıktan dolayı Kilise engelini olması, daha önce evlenmiş ve yaşından ötürü tıbbi olarak çocuk doğuramayacak konumda olması⁵⁰⁰ idi. Şunu

⁴⁹³Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 92-94.

⁴⁹⁴ Donald M. Nicol, *Konstantinos Paleologos, a.g.e.*, s.8.

⁴⁹⁵Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 154-155.

⁴⁹⁶Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s.198-199.

⁴⁹⁷Donald M. Nicol, *Konstantinos Paleologos, a.g.e.*, s.17.

⁴⁹⁸Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 224-227.; bkz. XI.Konstantinos için önerilen evlilikler, Donald M.Nicol, *Konstantinos Paleologos, a.g.e.*, s. 43 .

⁴⁹⁹Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları, a.g.e.*, s. 400.; Gürcistan Kralının Sfrancis ile olan konuşması için bkz., Yorgios Sfrancis'in Anıları, *a.g.e.*, s. 240-241.

⁵⁰⁰Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 234-235.

belirmek gerekir ki II. Mehmet'in tahta çıkması ve imparator Konstantinos'un annesinin vefatı bütün bu önerilen evlilik planlarını suya düşürmüştür.

II. Manuel'in beşinci oğlu Mora Despotu Demetrios Paleologos⁵⁰¹ ise Paraspondilos'un kızı Zoi ile İstanbul'da 25 Mart 1436 yılında evlenmiştir. 17 Ocak 1440 tarihinde Zoi'nin ölmesi üzerine ikinci evliliğini 16 Nisan 1441 tarihinde yapmıştır.⁵⁰²Eşi Pavlos Asanis'in kızı Theodora idi. Pavlos Asanis kızını İstanbul'dan alarak ayrıldı ve Mesembria'ya⁵⁰³ geldi ve kızını Despot Dimitrios'a yasal eş olarak verdi.⁵⁰⁴ Bu evlilikten Helena adlı kızları dünya'ya gelmiştir.⁵⁰⁵

II. Manuel'in en küçük oğlu Thomas Paleologos Eylül 1429'da son Akea Prens II. Kentirio Zaharia Asanis'in kızı Ekatarina ile evlendi. Evlilik işlemlerini kardeşleri despotlar yapmıştır.⁵⁰⁶ Morada'ki toprakları eşinin çeyizi olarak kontrol altına almıştır.⁵⁰⁷ Paleologos hanedanı 1453 yılından sonra Thomas Paleologos'un soyundan devam etmiştir. Bu evlilikten doğan kızları Helena Sırp çarı George Bronkoviç'in⁵⁰⁸ üçüncü oğlu Lazar ile evlenmiştir.⁵⁰⁹ Helena, Lazar'dan üç çocuk doğurmuştur. Bunlardan Maria, Bosna hükümdarı Stefan Tomaseviç ile evlendi. İkinci kızı Milica, Kefalonia beyi Leonardo Tocco ile evlendi; İrena da Arnavutluk hükümdarı İskender Bey'in oğluya evlenmiştir.⁵¹⁰ Thomas'ın küçük kızı Zoe 1472'de Moskova Büyük Prensi III. Ivan ile evlenmiştir.⁵¹¹ Bu evlilik için nişanlanma aşamasında Papa IV. Sixtus düğünü kutsamış geline çeyiz sağlanarak

⁵⁰¹Bu isim 1444'te Varna Savaşını ayrıntılı bir şekilde anlatan ve günümüze ulaşan şiirin yazarı da Zotikos Paraspondils ismini taşımaktadır. Bu aile devlet hayatında üst derece de görev alan bu aileye Bizans kaynaklarında 1057 yılından itibaren rastlanmaktadır. Bknz. Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, 230. Dipnot.

⁵⁰²Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 200-201. ; Paleologos hanedanı şecereleri için bkz. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. A.P.K.,1.Baskı,Oxford University, New York-Oxford 1991, s.1559.

⁵⁰³Modern Nesebar, Bulgarista'nın Karadeniz kıyısında Trakya'da Antik bir Yunan kentidir.

⁵⁰⁴Laonikos Chalkkondyles, *The Histories*, C.II, kitap 6-10, Çev. Anthony Kaldellis,1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2104, s.326-329. ; Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 200-201.

⁵⁰⁵Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s.314. / XXXIX Bab / 467. Dipnot. ; Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, C.II, s. 326-329 / 9.Kitap 47.Bab.

⁵⁰⁶Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 152-153.

⁵⁰⁷Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*,a.g.e., s. 371.

⁵⁰⁸Laonikos Chalkkondyles, *a.g.e.*, C.I, , s. 102-103

⁵⁰⁹Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, a.g.e., s. 429.

⁵¹⁰*Ag.e.*, s. 429.

⁵¹¹*The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1559.

nikâh Moskova'da kıyılmıştır.⁵¹² Rusya'ya yerleşir yerleşmez Ortodoks inancına geçmiş ve Ruslar ona Sofia adını takmışlardır.

⁵¹²Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzylları, a.g.e., s. 429.*

IV. BÖLÜM

4.1. BİZANS İMPARATORLUĞUNDA ÖLÜM

Bu bölümde Bizans imparatorluğunun XIV. ve XV. asırlarında tahtta bulunan Paleologos hanedanının yöneticileri zamanında meydana gelen ölümler ve ölüm nedenleri incelenmektedir. Bizans İmparatorluğunun ölü gömme ve cenaze sırasında ne gibi örf ve adetlere sahip olduğu konusunda kaynaklar aracılığıyla bilgi sahibi olacağız.

1261-1453 yıllarında Bizans İmparatorluğunu yöneten Paleologos hanedanı döneminde daha önceden de yaşanmış olan veba sıklıkla görülmekteydi. Bu hastalığın şifası dönemin hekimleri tarafından bulunamamış ve hastalığa yakalanan kişilerin sonu ölüm olmuştu. Bu yüzden imparatorluk içinde vebadan ölen kişi sayısı oldukça fazlaydı. Bu dönemde ölüm sebepleri arasında sadece hastalıktan söz etmek olmaz çünkü ölüme sebebiyet veren birçok olay vardı. İmparatorluğun girmiş olduğu siyasi mücadele neticesinde hayatını kaybeden imparatorlara da rastlanır. Bazen ölüm vadenin dolması bazen ise üzüntü sonucu bile olabiliyordu. En önemlisi ise kaynaklarda dikkat çeken ölüm sebepleri belirtilmese de çocukların doğar doğmaz ölmeleri idi. Çağın sağlık koşullarının kötü olması, tıbbi imkânların azlığı ve salgın hastalıklar doğan çocukların uzun yaşamamasının nedeni idi. Aynı şekilde düşük yapan kadınlar vardı. Bizans imparatorluk ailesi bu dönemde siyasi, dini, ekonomik, sosyal bunalımların insan psikolojisini etkilediğini ve sağlık koşullarını geri planda bıraktığı da söylenebilir.

4.1.1. Hıristiyanlıkta Ölü Gömme Adetleri

Bizans hanedanı ve tebaası Hıristiyanlığı kabul etmiş ve Ortodoks mezhebine mensup bir topluluktur. Bizans devletinde herhangi bir kişinin Hıristiyan olabilmesi için mensup olduğu kilisede doğdu zaman vaftiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü bir Ortodoks Hıristiyan öldüğünde vaftiz olmadıysa kilise tarafından cenazesinin kaldırılması uygun görülmezdi. Bu açıdan ilk önce vaftiz olma geleneği üzerinde

durmak doğru olur. Dini bir merasim olan vaftiz, sözlükte suya daldırma, yıkama anlamında olan Grekçe *bapt* kökünden gelir. Vaftiz hem genel anlamda suya girme, suya sokma şeklinde icra edilen dini bir merasimi ifade eder.⁵¹³ Dini açıdan ise kişi eski günahlı yaşama ölmesi, yeni ve temiz yaşama doğması anlamına gelmektedir.⁵¹⁴

Bizans dönemine ait yazılı ve görsel kaynaklarda ölüm, ölüm sonrası, ölünün hazırlanışı, gömülmesi konusunda ne gibi işlemler yapıldığına dair bazı bilgilere ulaşabilmektedir.⁵¹⁵ Bizans döneminde ölü için yapılan hazırlıklar Hıristiyanlıktan önce mevcut olan kültüre dayanmakta ve bu kültürlerin etkisi ile gelişmiş daha sonradan kilise tarafından Hıristiyanlığa uyarlanmıştır.⁵¹⁶

Antik Yunan ve Roma dünyasında ölen kişi yıkanıp yağlanarak beyaz bir giysiyle yatağa götürülür ve etrafındaki ağlayıcılar tarafından ağıt merasimi yapılırdı. Daha sonra ceset bazen yakılmış bazen de gömülmüştür.⁵¹⁷ Fakat Hıristiyan dininde ölümden sonra mahşer gününde dirilişe inanıldığı için, Hıristiyanlığın kabulünden sonra ölü yakılması yasaklanmıştır.

Ölmek üzere olan bir insanın ağızına komünyon denen törenle ekmek ve şarap verilirdi.⁵¹⁸ Ölen kişi düz bir zemine yatırılır, gözleri ve ağız kapatılır, yıkanır, mür⁵¹⁹ve çeşitli yağlar ile yağlanırdı.⁵²⁰ Ölünün gözleri ve ağız kapatılarak şarap ile silinmekteydi.⁵²¹ Göğüs üzerine çapraz bir şekilde yerleştirilen elleri beyaz bir bez ile sarılırdı.⁵²² Ölünün kokmasını önlemek amacıyla kokulu yağlar sürülürdü. Sarıldıktan sonra ise prothesis için giydirilirdi. Prothesis ise sunulmak anlamına gelir ve cenaze töreninde kişinin yakınlarının ölen kişiyi son kez görüp öpmesi ve vedalaşması için yüksek bir yere yatırılması anlamındadır.⁵²³ Prothesis töreni de

⁵¹³Selime Leyla Gürkan, “Vaftiz”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul 2012, s.424.

⁵¹⁴Robert F. Taft, “Baptism”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991,s.251.

⁵¹⁵Meryem Acara, “Bizans Ortodoks Kilisesinde Liturji ve Liturjik Eserler”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.15., S.1, s. 186.

⁵¹⁶Meryem Acara, *a.g.m.*, s. 186.

⁵¹⁷Kürşat Demirci, “Cenaze”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1993, s. 153.

⁵¹⁸Özkan Ertuğrul, “Bizans’ta Sosyal Yaşam”, *İlgi*, sayı 55, 1988, s. 23.

⁵¹⁹Kokulu, yapışkan reçine türü.

⁵²⁰Meryem Acara, *a.g.m.*, s. 186.

⁵²¹Özkan Ertuğrul, *a.g.m.*, s.23.

⁵²²*A.g.m.*, s. 23.

⁵²³Meryem Acara, *a.g.m.*, s. 186./ 2. Dipnot

kişiden kişiye değişirdi. İmparatorluk ailesi için sarayda, piskopos için ise kilisede, rahipler için manastırda, halktan biri için ise evde yapılırdı.⁵²⁴ Ölen piskopos ise elinde haç ve İncil, rahip ise mezmurlar kitabı, halktan biri ise İsa ikonu konulur, ölen kişinin alnına Meryem ve Vaftizci Yahya'nın Tanrı'dan şefaah dilemesi için de yakarış tasviri olan şerit koyulurdu.⁵²⁵ Prothesis'de son uğurlama bittikten sonra ölü mezara yerleştirilirdi.

Ölü gömüleceği yere giderken cenaze alayı ile birlikte giderdi.⁵²⁶ Bizans toplumunda ölen kişinin cenaze töreni ya da gömüleceği yer maddi durumlarına ve kim olduğuna göre değişirdi. Saray ve çevresinden ölen insanlar özellikle de bu kişi imparator ise porfir renkli mermer lahitlere gömülürdü. Ölen insan halktan biri ise basit mezarlara gömülürdü.⁵²⁷ Antik Çağdan kalma bir gelenek olan mezara eşya koymak yasak olmasına rağmen engellenememiştir.⁵²⁸

İmparator öldüğünde, gövdesi başında tacı üzerinde divitission'u⁵²⁹, chlamys'i⁵³⁰ ve erguvan rengi pabuçları ile Ondokuz Klineli Salona konurdu.⁵³¹ Ayasofya kilisesine bağlı ruhban sınıfı ve senatörler tarafından ağıtlar söylenir, üç kez "Git İmparator, Efendilerin Efendisi, Lordların Lordu seni çağırıyor" diye bağırılırdı. İmparatorun cenaze tabutu saray muhafızları tarafından Khalke'ye⁵³² götürülür oradan Mese yoluyla⁵³³ son dinlenme yerine taşınırdı.⁵³⁴ Dinleme yerinde ise teşrifatçı "Gir imparator Kralların Kralı, Efendilerin Efendisi" , "Tacını çıkar" diye bağırır bu sözlerden sonra ölünün tacı çıkartılarak erguvan rengi bir çember

⁵²⁴Meryem Acara, a.g.m, s. 187.

⁵²⁵A.g.m., s. 187.

⁵²⁶Meryem Acara, a.g.m., s. 186.

⁵²⁷Özkan Ertuğrul, a.g.m., s. 23.

⁵²⁸Özkan Ertuğrul, a.g.m., s. 23.

⁵²⁹Merasim kıyafeti.

⁵³⁰Pelerine benzeyen bez .

⁵³¹Tamara Talbot Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam: Bizans'ın Mücevherleri Konstantinopolis*", Çev. Bilgi Altınok, 1.Baskı, Göçebe Yayınları, İstanbul 1998, s.66.

⁵³²Büyük Saray'ın ana kapısı

⁵³³Bizans devrinde şehrin en önemli yoludur. Sefere giden padişahların kullandığı ve törenlerin düzenlendiği yoldur. Bu yolun önemi Osmanlı devletinde de devam etmiştir.

⁵³⁴Tamara Talbot Rice, a.g.e., s. 67.

bağlanırdı.⁵³⁵ Son olarak ise tabut kapatılır ve gömülürdü. Bu şekilde hem imparator hem de imparatoriçe için benzer tören yapılırdı.

4.1.2. Bizans Kaynaklarında Ölüm

Bizans İmparatorluğu inaniş gereği olarak ölümler Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine göre gömülmekteydi. XIV. ve XV. yüzyıllarda Bizans kaynaklarında geçen ölüm sebepleri genellikle ortaçağ dünyasını kasıp kavuran veba ve cüzzam hastalığı idi. Bu dönemde gerçekleşen ölümler sadece hastalık kökenli değildi. Siyasi faaliyetler, doğal afetler de ölüm sebepleri arasında idi.

Paleologos hanedanlığının kurucusu olan VIII. Mihail 1261’de Dördüncü Haçlı seferi sonrasında kurulan Latin imparatorluğunun elinden İstanbul’u almış ve başkenti İznik’ten tekrar İstanbul’a taşımıştı. 1453 yılında İstanbul’un fethi gerçekleşene kadar Paleologos hanedanlığı tarafından imparatorluk yönetilmiştir. VIII. Mihail 11 Aralık 1282 Cuma günü Pakhomios adında bir köyde ölmüştür.⁵³⁶ Ölüm nedeni ise hastalanmış olmasıydı. Öldüğünde 58 yaşındaydı ve yönetimde 24 yıl kalmıştır.⁵³⁷ Öldüğü sırada yanında bulunan herkes yas tutmuş ve yanında bulunan Tatarlarında Bizanslılar kadar pek çok kişinin üzüldüğü bilinmektedir.⁵³⁸ Öldüğü haberi duyulunca imparatorluğun genelinde tepkiler oldukça ses getirmişti. Çünkü VIII. Mihail daha önceden Ortodoks idi ve daha sonra Katolikliği kabul etmişti. Kiliseler arası birliğin oluşması için de elinden geleni yapmıştı. Bu yüzden imparatorluk ve çevresinde imparatorun Ortodoks olarak öldüğü kanısında değillerdi. Bu birleşimi sağlamaya çalışması onun Katolik inancından hiçbir zaman vazgeçmediğini simgeliyordu. Bu yüzden de VIII. Mihail için devlet cenaze töreni düzenlenmesinden vazgeçilmişti.⁵³⁹ Öldüğünde başı ucunda bulunan II. Andronikos babasının cenazesini gece vakti ordugâhtan oldukça uzak bir yere gömülmesini ve

⁵³⁵Tamara Talbot Rice, *a.g.e.*, s. 67.

⁵³⁶Nicephorus Gregoras, *Romaikes Istorias*, cilt I, Bon 1829, s 152-153; Alice Mary Talbot, “Michael VIII Palaiologos”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 1367.

⁵³⁷1259-1282 yılları arasında imparatorluğu yönetmiştir.

⁵³⁸Donald M. Nicol, *Bizans’in Son Yüzyılları a.g.e.*, s.23.

⁵³⁹Donald M. Nicol, *Bizans’in Son Yüzyılları, a.g.e.*, s. 94.

hayvanların cenazeyi yememesi için üzerine toprak ile tepelik yapılmasını emretmiştir.⁵⁴⁰II. Andronikos'un amacı babasının cesedinin Ortodoks inancına ihanet ettiğine inanan halk tarafından korumaktır.⁵⁴¹Gregoras eserinde ölen imparatorun oğlunun bu şekilde yapmasını, babasına olan saygısızlığından değil babasının yaptıklarından nefret etmesi şeklinde açıklar.⁵⁴² VIII. Mihail, Papa tarafından aforoz edilmiş ve hiçbir şekilde öldüğü için ayin yapılmamıştır. VIII. Mihail Paleologos uzun yıllar gömüldüğü yerde kaldıktan sonra bulunduğu yerden çıkarılarak kalıntıları bir tabuta koyulup Silivri'de bir manastır yakınana gömülmüştür.⁵⁴³ Ancak kalıntıların İstanbul'a getirilmesi hiçbir zaman uygun görülmemiş ve ölümünden sonra cesedinin çürüyemediğine ait söylentiler yayılmıştır.⁵⁴⁴ Mihail, Ortodoks kilisesine göre dinsiz bir şekilde ölmüş ve ölüm sonrası bile tabiri caizse sürgün cezasına çarptırılmış ne ölü ne de diri İstanbul'a dönememiştir.⁵⁴⁵Blahernai Sarayında toplanan sinod ise dul kalmış Teodora'dan Ortodoks inancına bağlılığını açık bir şekilde bildirmesini ve tövbe etmesi istenmiştir.⁵⁴⁶ Ölen kocası Mihail'in geleneklere uygun bir şekilde gömülmesini istediğini öne sürmemesi için and içtirmişlerdir.⁵⁴⁷

Bizans toplumunda Ortodoks olmak önemli bir unsur idi. Kişi doğduğunda evlendiğinde ve öldüğünde Ortodoks kilisesinin ön görmüş olduğu ritüeller ile merasimler gerçekleşiyordu. Bir kişi öldüğünde Ortodoks değil ise kilise tarafından dini tören yapılmıyordu. Kilise intihar olayına da sıcak bakmıyordu. Kişinin psikolojik sıkıntıları doktor kontrollünde saptanmış ise ve kişi intihar ediyorsa kilise ancak bu şekilde ayin düzenliyordu.

Bizans imparatorluğunda yönetimde bulunan imparator öldüğünde görevini üstlenecek kişinin verasetle geçmesi kabul edilmiyordu. Bu yüzden imparator zaman ve olaylar neticesinde ardıl seçiyordu. Fakat imparatorun aniden ölmesi durumunda

⁵⁴⁰Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, a.g.e., s. 94-95.

⁵⁴¹Radi Dikici, a.g.e., s. 426.

⁵⁴²Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, a.g.e., s. 95.

⁵⁴³Radi Dikici, a.g.e., s. 426. ; Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, a.g.e., s. 95.

⁵⁴⁴Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, a.g.e., s. 95.

⁵⁴⁵John Julius Norwich, *Bizans: Gerileme Ve Çöküş Dönemi (M.S1082-1453)*, C.III, Kabalcı Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2012, s. 225.

⁵⁴⁶Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, a.g.e., s. 103.

⁵⁴⁷A.g.e., s. 103.

en yakın akrabalarının ardılını seçme yetkisi vardı.⁵⁴⁸ Yakın bir akrabası yok ise kararı senato verirdi. Bu gelenek yedinci yüzyılda değişmiştir. İmparatorlar hayatta iken yaşları ilerledikçe ve ölüme yaklaştıklarını hissettikleri zamana kadar bekliyordu.⁵⁴⁹ Zamanla imparatorlar öncelik sırasına göre iki oğul seçmeye başlamışlardır. Bu gelenek Paleologos hanedanı tarafından da uygulanmıştır. VIII. Mihail öldüğünde ardıl olarak II. Andronikos'u yönetici olarak bırakmıştır.

1282-1328 yılları arasında Paleologos hanedanının yönetime geçmiş olan II. Andronikos'un 1259 -1260 yıllarında doğduğu bilinmektedir. Babası öldüğünde 21-22 yaşlarında idi. İmparatorluğu en uzun yöneten üçüncü imparatordu. Ölmeden önce 1328 yılında unvanlarından vazgeçerek Blahernai Sarayında yaşamaya karar vermiş iki yıl sonra ise bir manastıra kapanarak Antonius⁵⁵⁰ adını alarak keşiş olmuştur.⁵⁵¹ Son yıllarda görme duyusunu yitiren imparator 13 Şubat 1332'de kızı Simonis ile akşam yemeği yedikten sonra İstanbul'da ölmüştür.⁵⁵² II. Andronikos öldüğünde 74 yaşında idi. Hıristiyan Bizans imparatorların en dindarı olarak tarihe geçmiştir.⁵⁵³ Theodora Paleologos⁵⁵⁴ tarafından Libos Manastır kilisesinin güneyine bitişik olarak inşa ettirmiş olduğu Ioannes Prodromos⁵⁵⁵ adına ikinci bir kilise yaptırarak manastırını da ihya etmiştir.⁵⁵⁶ Bu kilise Paleologos sülalesinin mezarları için tasarlanmıştır.⁵⁵⁷ II. Andronikos'un mezarı ise Libos Manastırı Kilisesine defnedilmiştir. XIV. yüzyılda kilesinin güney ve batısına "L" şeklinde saracak şekilde bina inşa edilmiş ve bir kez daha büyütülmüştür.⁵⁵⁸ Bu iki binanın altında lahitler ve mezarlar bulunmuştur. Bu lahitlerden 22 adeti parçalanmış olmakla

⁵⁴⁸Tamara Talbot Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam: Bizans'ın Mücevherleri Konstantinopolis*, Çev. Bilgi Altınok, 1.Baskı, Göçebe Yayınları, İstanbul 1998, s. 37.

⁵⁴⁹Tamara Talbot Rice, *a.g.e.*, s. 38.

⁵⁵⁰Ioannis Cantacuzeni, *Istorion Bibliion IV*, cilt I, Bon 1828, s. 473.

⁵⁵¹Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, cilt I, Viyana 1975,s. 79; Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans –Byzantium 330-1453)*, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2013, s. 440.

⁵⁵²Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, cilt I, Viyana 1975,s. 239; Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, a.g.e., s. 172.

⁵⁵³Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları- The Byzantine Lady (1250-1500)* , Çev. Özden Arıkan, 2.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001, s. 74.

⁵⁵⁴VIII. Mihail'in eşi, II. Andronikosun annesi.

⁵⁵⁵Türkçesi Aziz Yahya Kilisesidir. Bugün Türk Ortodoks Patrikhanesine bağlıdır.

⁵⁵⁶Semavi Eyice, " Fenari İsa Cami", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12,İstanbul 1995, s. 338.

⁵⁵⁷Semavi Eyice, *a.g.m.*, s. 338.

⁵⁵⁸*A.g.m.*, s. 338.

birlikte bu Bizans yapısının altında mahzenler⁵⁵⁹ kalmıştır. Kilisenin Hıristiyanlarca ne zaman boşaltıldığı bilinmemekle birlikte II. Bayezid devrinde Fenârizâdelerden kazasker Alâeddin Ali Bey tarafından XV. yüzyıl sonlarında mescide çevrilmiştir. Bina manastır ve zaviye olarak kullanılmış ve 1960 yılında ise Fenari İsa Camii olarak restore edilerek ibadete açılmıştır.⁵⁶⁰

II. Andronikos'un ölümünden bir ay sonra sadık danışmanı Teodoros Metokhites de bir keşiş olarak ölmüş ve Nikeforos Gregoras ikisinin de cenazesinde yapılacak konuşmayı kendisi hazırlamış ve okumuştur.⁵⁶¹ Dindar imparator II. Andronikosun göreve getirmiş olduğu 8 patrikten sonuncusu olan Patrik Esais de aynı yıl mayıs ayında vefat etmiştir.⁵⁶² II. Andronikosun seçkin komutanlarından Mihail Glabas Tarkhaniotes 1305 dolaylarında ölmüş hayır işlerinde ona yardımcı olan eşi ise kocasının cenazesini Pammakaristos Manastırının⁵⁶³ bir yan birimine gömdürmüştür.⁵⁶⁴ Buradan anlaşıldığına göre tıpkı Osmanlı devletinde olduğu gibi Bizans devletinde de hayır işleri yapılmaktaydı. Bu konuya örnek verecek olursak II. Andronikos, karısı Theodora dışında başka bir kadınla gayri meşru ilişki yaşaması ve bu yaşadığı kadının hilelerini kanıp Teodora'yı sürgüne göndermişti. Daha sonra tuzağa düşürüldüğü anlayıp günahlarını affettirmek için Arta'da en az iki kilise yaptırdığı bilinmektedir.⁵⁶⁵

İmparator II. Andronikos'un oğlu IX. Mihail Paleologos 12 Ekim 1320 tarihinde Selanik'te ölmüştür.⁵⁶⁶ IX. Mihail'in ölüm sebebi ise oğlu III. Andronikosun soylu bir ailenin sile düşecek kadar özgür olan kızıyla ilişki yaşaması ve pusu kurması sonucu olmuştur. Gece karanlığınla gelecek olan ilk kişi tuzağa düşürülecekti fakat tesadüf olarak kardeşi Manuel'in gelerek yanlışlıkla kardeşinin ölmesine sebebiyet vermiştir. Üstelik IX. Mihail'in Epiros Despotu ile evli olan kızı

⁵⁵⁹Yeraltı deposu.

⁵⁶⁰Kilisenin tarihi geçmişi için bkz. ; Semavi Eyice, *a.g.m.*, s. 338.

⁵⁶¹Nicephorus Gregoras, *Romaikes Istorias*, cilt I, Bon 1829, s 474 ve 481; Donald M. Nicol, *Bizans'in Son Yüzyılları a.g.e.*, s. 172.

⁵⁶²Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, cilt I, Viyana 1975,s.79.

⁵⁶³Fethiye cami

⁵⁶⁴Donald M. Nicol, *Bizans'in Son Yüzyılları, a.g.e.*, s. 174.

⁵⁶⁵Donald M. Nicol, *Bizans'in Soylu Kadınlara.g.e.*, s. 18.

⁵⁶⁶Nicephorus Gregoras, *a.g.e.*, cilt I, s. 14. ; Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 461.

Anna da yakın bir zamanda ölmüş ve halen yasını tutmakta idi.⁵⁶⁷Sağlığı bozulmuş olan İmparator uğramış olduğu kayıplar yüzünden şifa bulamayıp vefat etmiştir.

Babası IX. Mihail'in ölümüyle birlikte imparator olan III. Andronikos 10 Haziranda dini bir konuda çıkan ihtilafı çözmek için İstanbul'a gitmiş ve saraya dönerken birden ateşi çıkmıştır.⁵⁶⁸14'ünü 15'ine bağlayan gece Haziran 1341 tarihinde 44 yaşında İstanbul'da bir hastalık sonrasında ölmüştür.⁵⁶⁹ Öldüğünde ise 9 yaşında bir varis bırakmıştır. Bu imparatorluk içerisinde tartışmalara sebebiyet vermiştir. Çünkü 9 yaşındaki bir çocuğun imparatorluğu yönetemeyeceği aşikardır. Bundan dolayı III. Andronikos'un ve en yakın arkadaşı Ioannes Kantakuzenos 9 yaşındaki V. Ioannes'in naipliğini üstlenerek imparatorluk yönetimine geçmiştir. III. Andronikosun karısı Anna ise cenazenin devlet töreniyle kaldırılmasını sağlamıştır. Kaynaklarda nereye gömüldüğü konusunda bilgi yoktur fakat 1324 'te ölen eşi Irena ve Andronikosun 13 Şubat 1332'de Libos Kilisesi Manastırına defin edildiği bilinmektedir.⁵⁷⁰ Muhtemelen III. Andronikosun mezarı da bu kilisenin şapel kısmındadır.

İmparatorların ölmeden önce ardıl seçmesi siyasi ve diplomasi açısından oldukça önemli bir nokta idi. Çünkü yaşanan yönetim kavgası devletin çöküşünü hızlandırmaktaydı. Bizans imparatorluğunda III. Andronikos'un ölüm ile birlikte bir buhran yaşamış ve yakın arkadaşı Ioannes Kantakuzenos 1347-1354 yılları arasında imparatorlukta söz sahibi olmuştur. Ioannes Kantakuzenos'un 1 Ekim 1348 tarihinde hasta olduğu bilinmektedir.⁵⁷¹1348 yılında tüm Avrupa'da görülen veba salgını İstanbul'da da çok büyük kayıpların yaşanmasına sebep olmuştur.⁵⁷²Ioannes Kantakuzenos 15 Haziran 1383 tarihinde ölmüş ve Mora'da Mistra'da Manastıra gömülmüştür.⁵⁷³Kantakuzenos hayatta iken, kendini savunan bir nevi hatıralar mecmuası olan tarihi dışında dini, felsefi eserler de yazmıştır.⁵⁷⁴Kantakuzenosun

⁵⁶⁷Donald M. Nicol, *a.g.e.*, s. 163.

⁵⁶⁸Radi Dikici, *a.g.e.*, s. 443.

⁵⁶⁹Ioannis Cantacuzeni, *Istorion Biblion IV*, cilt I, Bon 1828, s. 557-560.

⁵⁷⁰Semavi Eyice, *a.g.m.*, s. 338.

⁵⁷¹Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 238.

⁵⁷²Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 484.

⁵⁷³Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, cilt I, Viyana 1975, s. 69-70.

⁵⁷⁴Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi: Son Devir (1261-1462) Osmanlı Türk –Bizans Münasebetleri*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1989, s. 60.

tarihi XIV. yüzyıl tarihe özellikle Osmanlı-Bizans münasebetlerine dair önemli kaynak olması yönünden oldukça değerlidir.⁵⁷⁵

Paleologos Hanedanı dönemin de gerçekleşen ölümlerin en önemli sebebi XIV.yüzyılın ortalarına doğru Bizans'ı kasıp kavuran veba salgını idi. Kara ölüm olarak tarihe geçen bu hastalığın Bizans'a geldiğine dair Gregoras, “salgının İstanbul'a Maiotis gölü yani Azak denizi civarındaki İskit ya da Tatar ülkesinden ve Don ırmağının denize döküldüğü yerden geldiğini kaydetmiştir. 1346 yılında Kırım'daki Ceneviz kolonisi Kefe'nin Moğollarca kuşatılmasıyla ilişkilendirilir. Hastalığın Ceneviz gemileri tarafından taşındığını ve oradan Trabzon'a gelerek İstanbul'a yayıldığı belirtilir”.⁵⁷⁶ Osmanlı tarihçeleri vebanın nüfusu azalan Avrupa'ya bu şekilde girdiğini Trakya ve Makedonya'ya kadar yayıldığını varsaymışlardır. Ama tarihçiler Türklerin bu hastalıktan nasıl kurtulduğunu belirtmemişlerdir.⁵⁷⁷

Bu hastalığın bulaşması neticesinde Ioannes Kantakuzenosun küçük oğlu Andronikosun 1347'de İstanbul'da ölmüştür. Birçok kadın, erkek, çocuk ve hayvanların dahi öldüğü görülmüştür. Kantakuzenos'un kuzeni Ioannes Angelos'un da veba hastalığından öldüğü bilinmektedir.

Ortak imparator V. Ioannes Paleologos 1354 Aralık'ta tek başına imparator olmuştur. İmparator olduğunda 23 yaşında idi.1342- 1391 yılları arasında Paleologos hanedanlığını yönetmiş ve en uzun tahta kalan imparatorlar arasında yer almıştır. Çalkantılı ve ıstıraplar ile dolu hayatı Bayezid ile siyasi mücadelelerinin akabinde sarayına kapanmıştır. İmparator'un en acı verici bedensel ağrıları çekerek herkes için var olan Tanrı'ya olan borcunu 16 Şubat 1391 tarihinde 58 yaşında ödemiştir.⁵⁷⁸

V. Ioannes, Yıldırım Bayezid ile girmiş olduğu siyasi mücadeleyi başarı ile sürdürmesi mümkün değildi. Gut/ damla hastalığı sebebi ile yatalaktı ve aşırı yemesi

⁵⁷⁵Levent Kayapınar, “Bizans Kaynaklarının Neşri: Türkiye'deki Durum”, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, Ankara 18-20 Mart 2010, ed. Prof. Dr. Mehmet Öz, Ankara 2011, s. 179

⁵⁷⁶ Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları a.g.e.*, s. 232.

⁵⁷⁷ Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları, a.g.e.*, s. 233.

⁵⁷⁸ Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 41.

çok içmesi sefih bir yaşam sürmesine ve ölümüne neden olmuştu.⁵⁷⁹ Özel dairesinde sabah ölü bulunmuştur.⁵⁸⁰ Kimi kaynaklar onun sultan Bayezid ile yaşadığı stresli siyasi ortam nedeniyle bir yıl sonra öldüğünü söyleyerek bu süreci ölüm sebebi olarak ileri sürmektedir. Bazı Bizans tarihçiler ise onun damla hastalığı çektiğini kaydetmektedir.⁵⁸¹ V. Ioannes hayatta iken oğlu IV. Andronikos'u ortak imparator ilan etmişti. Ancak IV. Andronikos'un Haziran 1385'te Silivri'de ölümüyle⁵⁸² imparator olarak diğer oğlu II. Manuel'i ardıl olarak bırakmıştır. Manuel Bursa'dan kaçarak babası için adet edinilmiş yas yükümlülüklerini yerine getirmiştir.⁵⁸³ Eşi Ioannes Kantakuzenosun kızı Helena imparatorun daha uzun süre yaşamıştır. Helena annesi İrene ve kız kardeşi Maria'nın yaptığı gibi İstanbul'da Kyra Martha kadınlar manastırına giderek rahibe olmuştur.⁵⁸⁴ Manastırdaki adı İpomone olan kadın 1396 yılının son zamanlarında ise ölmüştür. Bizans imparator ve imparatoriçeleri yaşamının son zamanlarında genellikle manastır hayatını tercih ederlerdi. Özellikle imparator eşleri kocaları öldüklerinde bir manastıra çekilerek dünyevi hayattan uzaklaşmayı tercih etmiştir.

Ortaçağ'da yaygın olarak veba (kara ölüm) ve cüzzamın yaygın olduğu görülmektedir. Bu dönem Bizans İmparatorluğunu etkileyen önemli bir hastalıktı. Bu hastalıkların dışında artrit,⁵⁸⁵ gut, vücutta su toplanması, kalp hastalığı ve verem gibi hastalıklar da görülüyordu.⁵⁸⁶ Sadece hastalık değil Bizans'ın ekonomik durumunun kötüleşmesi ve İstanbul halkının satın alma gücünün azalması açlıktan ölmeye de sebebiyet vermiştir.⁵⁸⁷ 1415 yılında Manuel Khrysoloras'ın hummadan öldüğü bilinmektedir.⁵⁸⁸

İmparator V. Ioannes'in kendisinden sonra imparatorluğun yönetimine bırakmış olduğu oğlu II. Manuel 1391-1425 yılları arasında Paleologos hanedanını

⁵⁷⁹Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 41.

⁵⁸⁰Radi Dikici, *a.g.e.*, s. 454.

⁵⁸¹Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 314.

⁵⁸²Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, cilt I, Viyana 1975, s. 68 ve 103.

⁵⁸³Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 41.

⁵⁸⁴Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 316.

⁵⁸⁵Vücut tarafından belirtilen eklemlerde meydana gelen iltihabi bir durumdur.

⁵⁸⁶Tamara Talbot Rice, *a.g.e.*, s. 188.

⁵⁸⁷Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 328.

⁵⁸⁸Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s.354.

yönetmiştir. Ölümüne sebep ise üç yıl önce geçirmiş olduğu beyin kanaması sonucu felç olmuştur.⁵⁸⁹ Yatağında can çekişirken üç gün içerisinde Tanrı'ya olan borcunu ödemiştir. Ölümünden iki gün önce keşiş olup Matheos adını alan dindar imparator 21 Temmuz 1425 tarihinde ölmüştür.⁵⁹⁰ Aynı gün kutsal Pantokrator Manastırı'nda o zamana kadar daha önce görülmemiş bir kalabalık katılım ile cenaze merasimi düzenlenerek matem ile defnedilmiştir.⁵⁹¹ 77 yıl 25 gün yaşamıştır. Cenaze töreninde ise İznik Piskoposu olan Trabzonlu Bassarion bir konuşma yapmıştır.⁵⁹² II. Manuel'in eşi Helena Dragas 23 Mart 1450 tarihinde⁵⁹³ rahibe İpomoni adıyla ölünce eşi II. Manuel Paleologos'un yanına defnedilmiştir.⁵⁹⁴

II. Manuel ölmeden önce çocukları için vasiyet bırakmıştır. Bu vasiyetin tebliğinin de verilen bilgiler ışığında hizmetinde bulunan tarihçi Sfrancis görevlendirilmiştir. II. Manuel, şahsi değerli mülklerini oğulları arasında paylaştırılmasını ve kalan mal varlığının dört hisseye bölünmesini emretmiştir.⁵⁹⁵ Bu vasiyeti ise Sfrancis yazmıştır. Sfrancis bunu vasiyet olarak değil de emir olarak görmüştür. İmparatorun vasiyetinde belirttiği bir hissesini kendisi için yapılacak dini merasime ve törene yönelik adet olduğundan fazlasıyla güzel ve ihtişamlı bir şekilde tören ile son yolculuğuna uğurlanmıştır.⁵⁹⁶ İmparatorun ölümünden sonra gelirinin kalanları fakirlere, doktorlarına ve özel hizmetkârlarına ayrılmıştır. Bu emirlerin (vasiyet) yerine getirilmesi içinde Ksantopulon Manastırında keşiş olan Yahudi asıllı Makarios ve Harsianitu Manastırında öğretmen olan İosif ve Sfrancis'i memur kılmıştır.⁵⁹⁷

İmparatorun hizmetinde (odasında) olan kişilerin ölünün arkasından yapılan ilk duaya kadar mezarının başında beklemesi gelenektir. Sfrancis, Manuel'in ilk duası

⁵⁸⁹Mikhael Dukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Çev. Bilge Umar, ed. Nezh Başgelen, 1. Baskı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s. 167.

⁵⁹⁰Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 80-81.

⁵⁹¹Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 80-83.

⁵⁹²Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları a.g.e.*, s. 360.

⁵⁹³Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, cilt I, Viyana 1975, s. 188.

⁵⁹⁴Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 226-227.

⁵⁹⁵Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 84-85.

⁵⁹⁶Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 84-85.

⁵⁹⁷*A.g.e.*, s. 84-85.

yapıldıktan sonra yerine geçen oğlu VIII. Ioannes Paleologos'un hizmetine girmek üzere onun yanına saraya gitmiştir.⁵⁹⁸

İmparatorun gömüldüğü Pantokrator Manastırı bugün Türk ismiyle Zeyrek Cami olarak anılmaktadır.⁵⁹⁹ Manastır II. Ioannes Komnenos'un karısı İrene tarafından 1124 yılında inşa edilmeye başlamıştır. Manastırın imparatorun ölümünden sonra eşinin tamamladığı düşünülmekte ve mimarı Nikeforos olarak bilinmektedir.⁶⁰⁰ Camiyi oluşturan bitişik üç kilisenin Bizans devrindeki isimleri evrenin hakimi İsa Mesih (Hristos Pantokrator), Baş Melek Mikhail (Arangelos Mikhail) ve Şefkatli Meryem Anadır (Theotokos Elaiusa). Pantokrator Kilisesinin kuzeyine daha küçük yapıda ve aynı tip tanrı doğuran Meryem'e yani Theotokos'a adanan bir kilise daha inşa edilmiştir. 1136 yılında ise bu kilise arasına imparatorluk mezarı olarak iki kubbesi olan ve baş melek Mikhail'e adanan bir mozeleum daha yapılmıştır. Böyle Ayasofya ve 12 Havariler Manastırında sonra en büyük anıtsal ibadet yeri olarak bu manastır ortaya çıkmıştır. İmparatoriçe Irena (ö.1124) ve II. Ioannis (ö.1243) dışında Komninos ailesinden Irena-Bertha Sulzbach, I.Manuel gibi tarihte önemli kişiler buraya gömülmüştür.⁶⁰¹ Komninos ve Paleologos hanedanına mensup birçok kişi de aynı yere gömülmüştür.⁶⁰² İstanbul'un 1453'te fethine kadar imparatorluk ailesinin kabir yeri olmuş ve bu tarihten sonra ise Osmanlı devletinde ise eğitim için medrese olarak kullanılmıştır.⁶⁰³ Daha sonra medresenin müderrisi olan Zeyrek lakaplı Molla Efendi'nin ismini almıştır.

İmparator II. Manuel Paleologos'un Selanik despotu olan oğlu Andronikos 23 yaşında fil hastalığına ⁶⁰⁴yakalanmıştır.⁶⁰⁵ Despot Andronikos'un hastalığı hakkında kaynaklar farklı bilgi vermektedir. Halkokondilis, despotun cüzzama yakalandığını ve hastalığının kötüleşmesi nedeniyle 1423 yılında başlayan Osmanlı kuşatmasının

⁵⁹⁸Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 88-89.

⁵⁹⁹Alice Mary Talbot, "Pantokrator Monastery In Constantinople", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed.A.P.K.,1.Baskı,Oxford University, New York-Oxford, s. 1575.

⁶⁰⁰Hayri Fehmi Yılmaz, " Zeyrek Kilise Camii", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul 2013, s. 377.

⁶⁰¹Alice Mary Talbot, "Pantokrator Monastery In Constantinople", *a.g.e.*, s. 1575.

⁶⁰²Hayri Fehmi Yılmaz, *a.g.m.*, s. 377.

⁶⁰³*A.g.m.*, s. 377.

⁶⁰⁴İnsan vücudunda alt deriye yerleşen asalak türlü kurtların yol açmış olduğu kol, bacak gibi organlarda şişmeye ve büyümeye sebep olan hastalıktır.

⁶⁰⁵Donald M. Nicol, *Bizans 'ın Son Yüzyılları a.g.e.*, s. 359.

başında Selanik’i Venediklilere teslim ettiğini söylemektedir.⁶⁰⁶Mora’nın ikliminin sağlığına iyi geleceği düşüncesiyle despot Andronikos oraya gitmiştir. Keşiş olup daha sonra Akakios adını almıştır. 4 Mart 1429 tarihinde öldüğü ve kalmakta olduğu Pantokrator Manastırına gömüldüğünü söyleyen kaynakta mevcuttur.⁶⁰⁷ Verilen bilgileri karşılaştıracak olursak İstanbul’da öldüğü ve İstanbul’da bulunan hanedanlık kabristanına gömülmesi olasıdır.

II. Manuel’in Mora despotu olan kardeşi I. Theodoros, Mistra’da ölmüştür.⁶⁰⁸Aziz Theodoros’a ve Afentiko diye bilinen Odegetria’ya (Yol Gösterici Meryem’e) adanmış iki kilisesi 1310 tarihinde tamamlanmış ve 1407yılında⁶⁰⁹ ölen despot Theodoros bu kilisede bulunan şapel’e gömülmüştür.⁶¹⁰ Bir yazıtta 1312-1322 yılları arasında II. Andronikos ve IX. Mihail’in fermanlarıyla yapılmış bağışlar gösterilmektedir.⁶¹¹ 1409 yılında Manuel II kardeşi I. Theodoros, için yazdığı cenaze nutku Mistra’da bulunan keşiş İsidoros tarafından okunmuş ve meşhur hümanist Ankonalı Plethon da bir giriş konuşması yapmıştır.⁶¹²

İstanbul’da 1435 yılında kara ölüm veba yine baş göstermiştir. II. Manuel’in oğlu II. Theodoros 1448 yılının Haziran ayında Silivri’de ölmüştür.⁶¹³ Silivri’de ölen despot İstanbul’⁶¹⁴a getirilerek Pantokrator Manastırına defnedilmiştir.⁶¹⁵ II. Teodoros’un eşi Cleope 1443 yılında ölmüş ve Zoodoti Manastırına⁶¹⁶ gömülmüştür.⁶¹⁷

⁶⁰⁶Laonikos Chalkondyles, *The Histories*, C.I, kitap 1-5, Çev. Anthony Kaldellis, 1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2104, s. 338-339.

⁶⁰⁷Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 100-101.

⁶⁰⁸Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 36-37.

⁶⁰⁹Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, cilt II, Viyana 1975, s. 387.

⁶¹⁰Donald M. Nicol, *Bizans’ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 365.

⁶¹¹Donald M. Nicol, *Bizans’ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 365.

⁶¹² Yunanistan’da ilk kez kamu önüne çıkmış ve bu sırada tam olarak 50 yaşında olduğu bilinmektedir; Donald M. Nicol, *Bizans’ın Son Yüzyılları*, *a.g.e.*, s. 367.

⁶¹³Laonikos Chalkondyles, *The Histories*, C.II, kitap 6-10, Çev. Anthony Kaldellis,1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2104, s. 100-103. ; Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s.220-221.

⁶¹⁴Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 220-221.

⁶¹⁵Yorgios Sfrancis,*a.g.e.*, s. 220-221.

⁶¹⁶Tanrının sıfatlarından birine izafen Hayat Veren anlamına gelen bu manastır bugün Mistra’da bulunmamaktadır. Ancak Bizans kaynaklarında bu manastır ismine rastlanmaktadır. Mora Despotluğu’nun ilk idarecisi olan Manuil Kantakuzenos (1349-80) kilisenin içinde bulunan sütündeki monogramından da anlaşıldığı gibi Mistra’daki Aya Sofia kilisesinin kurucusudur. Bu ilk Mora

Aynı yıl içerisinde 31 Ekim 1448 tarihinde İmparator VIII. Ioannis Paleologos (1425-1448) ölmüştür.⁶¹⁸ Ölüm sebebi ise gut/ damla hastalığı idi.⁶¹⁹ 56 yıl, 10 ay, 15 gün yaşamıştır. İmparator'un cenazesi 1 Kasım 1448 tarihinde Pantokrator Manastırına gömülmüştür.⁶²⁰ VIII. Ioannes'in ilk eşi Moskova Dükü I.Basil'in Rusya'dan gelen kızı Anna 1417 yılının Ağustos ayında salgın hastalık veba'nın zuhur etmesiyle ölmüştür.⁶²¹ Mezarı ise Libos manastırındadır. İmparator'un üçüncü eşi ise Trabzon İmparatoru Aleksios Komninos'un kızı Maria 17 Aralık 1439 tarihinde ölmüş ve cenazesi Pantokrator Manastırına defnedilmiştir.⁶²² Maria öldüğünde arkasında çocuk bırakmamıştır.⁶²³

İmparator IV. Andronikosun oğlu VII. Ioannes ile evlenmiş bulunan II. Francesco Gattilusio'nun kızı Irena 1 Ocak 1440 tarihinde ölmüş ve Paleologos Hanedanı'nın aile mezarlıklarından olan bugün Zeyrek Camii adıyla bilinen Pantokrator Manastırına defnedilmiştir.⁶²⁴.

Bizans imparatorluğunun son imparatoru Konstantinos 1449-1453 arasında Paleologos hanedanının yönetmiştir. 29 Mayıs 1453 tarihinde II. Mehmet'in İstanbul'u fetih etmesiyle birlikte hayatını kaybetmiştir. Siyasi mücadelenin sonunda savaşı ölüğü kaynaklarda zikredilmektedir.⁶²⁵ Son Bizans imparatoru XI. Konstantinos'un fethi esnasında omzundan yaralanıp öldüğüne dair bilgiler vardır.⁶²⁶ Paleologos hanedanı İstanbul'da 192 yıl hüküm sürmüştür. Konstantinos'un nereye gömüldüğü hakkında kaynaklar bilgi vermemektedir. Konstantinos'un savaş

Despotu aynı zamanda Zoodotis adlı bir manastır kurmuştur. Bknz; Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s.156., dipnot 187.

⁶¹⁷Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 168-169.

⁶¹⁸Laonikos Chalkondyles, *The Histories*, C.II, kitap 6-10, Çev. Anthony Kaldellis, 1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2104, s. 158-159. ; Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 220-221.

⁶¹⁹Mikhael Dukas, *a.g.e.*, s. 199.

⁶²⁰Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 220-221.

⁶²¹Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 48-49.

⁶²²Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 196-197.

⁶²³Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 523.

⁶²⁴Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 196- 197.

⁶²⁵Kritovulos, *Kritovulos Tarihi (1451-1467)*, Çev. Ari Çokana, 2. Baskı, Heymola Yayınları, İstanbul 2013, s. 229. ; Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 278.

⁶²⁶Laonikos Chalkondyles, *The Histories*, C.II, kitap 6-10, Çev. Anthony Kaldellis, 1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2104, s. 192-193./ 8. Kitap 18. Paragraf

sırasında öldüğü ve cesedinin bulunup başının kesildiği de kuvvetle muhtemeldir.⁶²⁷ Bu ölüme ilişkin bazı kaynaklar ise kaçtığı ileri sürmektedir. Fakat ana kaynaklar doğrultusunda verilen bilgiler dikkate alındığında fethi esnasında öldürüldüğü kabul edilmektedir. Kritovulos, Konstantinos'un ölümü üzerine yazdığı mersiyesinde onun ölümünü "*Polis'i (İstanbul) bekleyen büyük tehlikeyi gördüğü halde, birçok kişinin ona tavsiye ettiği gibi kendini kurtarma imkânına sahipken öyle davranmadı ve vatanının düşmanların eline düştüğünü, tebaasının acımasızca öldürülüp utanç verici şekilde esir edildiğini görmemek için ilk ölenlerden biri olmak istedi*" şeklinde açıklamıştır.⁶²⁸

Konstantinos'un eşi II. Leonardo Tokko'nun kızı İmparatoriçe Teodora Stamiro'da⁶²⁹ ölmüş naaşı bir süre için Glarenca'daki⁶³⁰ kiliselerden birine daha sonra da Mistradaki Zoodoti Manastırına nakledilmiştir.⁶³¹

II. Manuel'in en küçük oğlu Thomas Paleologos'un 12 Mayıs 1465 tarihinde Roma'da öldüğü bilinmektedir.⁶³² Mezarı konusunda kaynaklar bilgi vermemektedir. Manuel'in İoannes adındaki diğer bir oğlunun II. Mehmet'in yanına sığınarak burada evlendiği, Hıristiyan olarak yaşadığı ve erken yaşta öldüğü hakkında bilgi vardır. Ayrıca küçük oğlu Andrew'in ise İslamiyet'i kabul edip I.Selim döneminde Mehmet Paşa adıyla varlığını sürdürdüğü bilinmektedir.⁶³³ II. Thomas Paleologos'u eşi II. Zacharia Santorione'nin kızı Katerina Paleologos 26 Ağustos 1462 yılında ölerek Aziz Havariler İason⁶³⁴ ve Sosipatros Manastırına⁶³⁵ gömülmüştür.⁶³⁶

Manuel 'in oğlu Mora despotu Dimitrios ölümünden önce David ismi alarak manastıra münzevi hayata çekilmiştir.⁶³⁷ Edirne'de ölmüştür. Ölüm tarih Bizans hilkat takvimine göre 6979 yılı (Miladi 1470/1471) yılında olduğu

⁶²⁷Donald M. Nicol, Konstantinos Paleologos, *a.g.e.*, s. 81.

⁶²⁸Kritovulos, *a.g.e.*, s. 259.

⁶²⁹Patra ile Pigos şehirleri arasında bulunan Sakollis sıradağlarının yamacında bulunan Ortaçağdan kalma bir kaledir.

⁶³⁰Mora yarımadasının kuzeybatısında İlia bölgesinde Pigos şehrine bağlı liman.

⁶³¹Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 154-157.

⁶³²Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, cilt I, Viyana 1975, s.276.

⁶³³Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 364-365. / 575. Dipnot.

⁶³⁴Peter Schreiner, *a.g.e.*, s. 275.

⁶³⁵ Bu iki havari azizlerin ismine kurulmuş olan manastır Korfu adasında bulunmaktadır.

⁶³⁶Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 352-353.

⁶³⁷Peter Schreiner, *a.g.e.*, s. 277.

bilinmektedir.⁶³⁸ Aynı yıl içinde onun ölümünden kısa bir süre sonra karısı Teodora Asanis de ölmüştür.

Cenaze arkasından ölen kişi adına mutlaka övgüler, cenaze söylevleri, vaazlar, methiyeler ve ağıtlar yakmak Bizans döneminde gelenekselleşmişti. İmparatorluk ailesi mensuplarının ölümlerinin arkasından bunun örneklerine oldukça rastlanılmaktadır. Bizans İmparatoru öldüğünde dul kalan eşleri genellikle manastır hayatı yaşamayı tercih ederdi. Muhtemelen siyasi olayların yorgunluğu ve yaşlarının ilerlemesinden ve iktidara yeni gelenin şiddetinden korunma ihtiyacından dolayı inziva hayatını tercih etmekteydiler. Kaynaklarda ise imparatoriçelerin genellikle bir manastırda öldüğü ve daha sonra defnedileceği yere götürülüp gömüldüğü de geçmektedir.

Bizans geleneği olan bir diğer husus ise kişi ölüm döşeginde ölmek üzere iken ağzına komünyon denen ekmek ve şarap'ın törenle verilmesidir.⁶³⁹ Buna örnek olarak Sfrancis eserinde kendisinin 1 Ekim 1476 tarihinde başına ve dizlerine romatizma indiğini burnundan ve kulaklarından akıntı geldiğini belirttikten sonra 3 kez komünyon alarak Tanrıya hazırlandığını anlatması gösterilebilir.⁶⁴⁰ Bizans Paleologos Hanedanına mensup kişiler genellikle kabir yeri olarak bugün ki adı Zeyrek Cami olan Pantokrator Manastırını seçmişlerdir.

⁶³⁸Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 414-415.

⁶³⁹Özkan Ertuğrul, *a.g.e.*, s. 23.

⁶⁴⁰Yorgios Sfrancis, *a.g.e.*, s. 420.

SONUÇ

“Osmanlı-Bizans Kroniklerinde Düğün ve Ölüm” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışmasında Osmanlı hanedanı ile Bizans imparatorluğunun son yönetici hanedanı olan ve imparatorluğu son iki asırda idare eden Paleologos hanedanının yaptığı evlilikler ve maruz kaldıkları ölümler üzerinden her iki toplumdaki düğün ve ölüm olgusu incelenmiştir. Müslüman ve Hıristiyan olan bu iki hanedan mensuplarının evlilikleri ve bu evlilik törenlerinde uygulanan merasimler tezin ilk iki bölümünde incelenmiştir. Son iki bölümde ise kaynaklarda verilen bilgilerden yola çıkarak Osmanlı- Bizans dünyasında XIV. ve XV. yüzyıllarda görülen ölümlerin sebepleri saptanmaya ve ölü gömme adetleri araştırılmıştır.

Düğün ve ölüm olgusu her iki hanedanda da dini açıdan ele alınarak değerlendirilmiştir. Evlilik ve ölüm gibi konuların tanzimi dini hayatın kapsamında olsa da bu dönemde hanedan üyelerinin bu konuda yaşadıklarını hem sosyal hem de siyasi açıdan bakmayı gerektirir. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu olan bu yüzyıllar Bizans İmparatorluğu için tam tersidir. Osmanlı beylikten devlete geçiş aşamasında siyasi ağırlık taşıyan evliliklere yer vermişken, Bizans ise içinde bulunduğu askeri, siyasi, ekonomik ve dini bunalım siyasi amaçlı evlilikler yoluyla aşmaya çalışmıştır. Her iki hanedanda da dönemin kaynaklarından yola çıkılarak verilen bilgiler eşliğinde evlilik ve ölümler saptanmıştır.

Osmanlı devleti kuruluş yıllarında siyasi ve diplomatik olarak egemenlik sahasını genişletmek istemesi üzerine onu temsil eden Osmanlı hanedanı birçok siyasi evlilikler gerçekleştirmiştir. Osmanlı sultanlarının yabancı devletleri temsil eden hanedanlara mensup kadınlar ile evlenmeleri Anadolu, Rumeli ve Balkanlarda Osmanlı egemenlik sahasının genişlemesinde etkili rol oynamıştır. Osmanlı sultanları Bizans prensesleri, Sırp ve Bulgar çarıçeleri ve Anadolu beylerinin kızları ile evlenerek akrabalık kurmuşlardır. Bu akrabalıktan doğan yakınlık sayesinde de diğer faktörlerle birlikte topraklarını hızla genişletmişlerdir.

Osmanlı hanedanında düğün merasimleri iki başlık altında incelenmiştir. Birinci aşama Osman Gazi'den başlayarak Fatih Sultan Mehmed'e kadar tahta çıkmış padişah ve padişah ailesinin evlilik merasimleridir. İkinci aşama ise şehzadelerin sünnet düğünleridir. Osmanlı devletinde bu düğünlerin yapılma kararı verildikten itibaren düğün gerçekleşene kadar gelenekler doğrultusunda yapılan hazırlıklar ele alınmıştır. Evlilik düğünleri gerçekleşmeden önce kız alma merasimi, saray ve devlet yönetiminde bulunan şahısların kız almaya gitmesi, çeyiz için yapılan anlaşmalar, düğün esnasında gerçekleşen eğlenceler, yemek, düğün merasimleri için getirilen hediyeler ve en önemlisi düğünlerin uzun sürmesi ve gün gün protokol usulüne göre konukların gelmesi ve karşılıklı hediyeleşme incelenmiştir. Dini bir inanış gereği olan erkek çocukların sünnet olması ise Osmanlı hanedanını kudretini göstermesi ve kendisine matbu' olanların tabiiyetlerini yenilemek açısından önemli bir yere sahipti. Şehzadelerin sünnet düğünleri ve bu sünnet esnasında uygulanan örf ve adetler tespit edilmiştir. XIV. ve XV. yüzyıllarda gerçekleşen evlilik düğünlerinin 3 gün sürdüğü, sünnet düğünlerinin ise en az bir ay en fazla iki ay sürdüğü görülmektedir. Düğünleri çayırılık, düzlük, ovalık alanlarda yapılmaktaydı. Tarihi kayıtlarda bu yüzyıllar içerisinde gerçekleşen I. Bayezid'in Germiyanoglu kızı Devlet hatun ile 1381/ 82 de yaptığı evlilik evlilik dönemin en şaşalı düğünüdür. Düğün öncesi davet amaçlı okuyucuları gönderilmesi ve kız alma merasimlerinin yanı sıra çeyiz konusunda iki tarafın anlaşması bir nevi evlilik sözleşmesi niteliği taşımaktadır. Osmanlı dünyasında da yabancı gelinlerin isimlerinin değiştiği dikkat çeken bir konudur. Yapılan düğünlerin kuruluş politikası gereği siyasi amaçla gerçekleştiği bir gerçektir. Fakat gerek evlilik düğünleri gerekse sünnet düğünleri esnasında padişahın başka hanedan yahut diplomatik ilişkisi bulunduğu kişiler ile siyasi odaklı görüşmeler yapmaktaydı. Bunun akabinde başarısız geçen sefer sonunda bu başarısızlığı telefi amaçlı da düğünler düzenlenmekteydi. Düğünlerde nikah'ın şeri'at usulüne göre kıyıldığı, yabancı kadınlar ile olan evliliklerin de ise kendi dinini mensup kalması Osmanlı padişahları tarafından hoş görülmüştür. Din konusunda hoşgörülü davranıp baskı yapılmadığı da kaynaklar belirtmiştir. Osmanlı dünyasında kız alma merasimi sırasında heyet-i mecmua'nın kız evinde konaklayıp bazı düğünlerin hem gelinin topraklarında hem de Osmanlı topraklarında yapıldığı da dikkat çekmektedir. Orhan Gazi'nin Ocak 1346'da Teodora ile olan evliliği Bizans

toprağı olan Silivri’de yapılmış daha sonra gelin ve damat Osmanlı toprağı olan Bursa’ya geçmiştir. Osmanlı düğünlerinde çini tabakların kullanıldığı görülmektedir.

Bizans İmparatorluğu tahtında bulunan Paleologos hanedanın imparatorları, imparatoriçeleri ve çocuklarının evlilikleri hakkında kaynaklarda bilgiler mevcuttur. Bizans dünyasının içinde bulunduğu sıkıntılı durum siyasi çıkarlar ön planda tutulan evlilikler ve onun getirdiği müttefiklikle aşılmaya çalışılmıştır. Bizans imparatorları da diplomatik amaçlı Sırp, Bulgar, Venedik, Osmanlı, Macar gibi yabancı devletleri temsil eden hanedan üyeleri ile akrabalık kurmuşlardır. Bizans dini inanış gereği Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensup idi. Evlilik-ölüm gibi sosyal değerlerinde kilise ön plandaydı. Bizans dünyasında gerçekleşen çok sayıda siyasi evliliklerin bazıları kilise tarafından onaylanmadığı halde siyasi çıkarlar ön planda tutularak icra edilmişlerdir. Bizans kaynaklarında daha çok siyasi konulara ağırlık verilmiş düğün, eğlence kısmına dair bilgiler daha az yer almıştır. Bununla birlikte düğünlerin neden, kiminle, nerede, ne zaman gerçekleştiği ve sonuçlarının dini olarak yorumlandığı kayıtlar da mevcuttur.

Bizans dünyasında gerçekleşen düğünlerin genellikle imparatorluğun devamı için ardıl bırakmak yahut siyasi olarak varlığını devam ettirmek için yaptıkları dikkat çekmektedir. Bizans dini inanışları gereği kilisenin onay vermediği evlilikleri gerçekleştiremez yahut bu evlilik kilise tarafından onay görmezdi. Fakat imparatorluğun geleceğini etkileyecek durumlarda bu katı inanışlarında yumuşama gereği duyarak “karışık evlenme” dediğimiz Ortodoks-Katolik evliliklerine izin verilmiştir. 1261-1453 yılları arasında Paleologos hanedanını yöneten imparatorların gayri meşru ilişkiler yaşadığı görülmektedir. Bu ilişkilerden çocuklarının olduğu ve kız çocuklarının özellikle de diplomatik amaçlı kullanıldığı dikkat çekmektedir. Osmanlı dünyasında olduğu gibi Bizans dünyası açısından da çeyiz (drahoma) önemli bir meta idi. Gelecekte gelinin herhangi bir sorun ile karşılaşması durumunda garantisi niteliğindedir. Bu amaçla II. Andronikos’un Monferratolu Yolanda ile evliliğinin bozulmasıyla İtalyan gelin Yolanda çeyiz olarak getirdiği Selanik toprağında hak iddia ederek oraya gitmiş olması bu durumu destekler niteliktedir. Bizans düğünlerinde taht kurulduğu ve bu tahtın mücevherler ile süslendiği, aynı zamanda düğünde kullanılan kaşık, çatal ve tabakların altın ve gümüş olduğu

görülmektedir. Fakat XIV. yüzyılın sonlarında ekonominin iyice bozulması neticesinde toprak kaplar kullanılmaya başlanmıştır. İmparatorlar düğünün hemen akabinde Bizans adeti olarak eşlerine taç giydirip “imparatoriçe” unvanı veriyordu. Düğünlerin kiliselerde yapılp ilahiler eşliğinde gerçekleştiği ve evlilik sonucu çiftlerin birbirlerinin kültürlerinde de etkilendiği bir gerçektir. Bu etkileşime örnek ise III. Andronikos’un ikinci eşi Giovanna olan evliliğinde gelin yanında getirmiş olduğu şovalyelerden at üzerinde mızrak dövüşü öğrendiği destekler niteliktedir. Bizans İmparator ailesine gelin gelen kızların da isimlerinin değiştirildiği görülmektedir.

Bu dönemde Osmanlı ve Bizans dünyasında gerçekleşen ölümlerin sebepleri ele alınmıştır. Ölüm ecel dışındı kimi zaman hastalıktan kimi zaman siyasi açıdan bazen de yaşanan talihsiz olaylar yüzünden gerçekleşmektedir. Veba (kara ölüm) ve cüzzamın, artrit, gut, vücutta su toplanması, kalp hastalığı ve verem gibi rahatsızlıklar XIV. ve XV. yüzyıllarda hanedan üyelerinin ölümlerine en çok sebep veren hastalıklardı. İstanbul’un fethine kadar Osmanlı hanedanına mensup cenazeler İslam inancına göre daha çok Bursa’ya gömülürken İstanbul’un fethinden sonra yeni başkentte defnedilmişlerdir. İmparator yahut ölen şehzadeleri gömülmek istediği yerleri vasiyet yolu ile bildirmekteydi. Bu amaçla da gömülmek istedikleri yerlere gömülüyorlardı. Ahiret inancı gereği ölü yakılmaz yıkanarak kefenlenerek defin ediliyordu. Cenaze dışında ahlaki ve devlet yönetimiyle ilgili de öğüt verici vasiyetleri de bulunmaktadır. Türbe’ye gömülme yahut ata yanına gömülme geleneği mevcuttur. Osmanlı Devleti’nin erken dönemlerinde mevcut mezarların konu başlığı içerisinde belirtildiği gibi şifa açısından kerametleri olduğu görülmektedir. Osmanlı toplumunda mutlak suretle vakıf geleneği oldukça yaygındır. Bu ise öldükten sonra hayır duası almak ve amel defterinin kapanmaması için yapılırdı. Ölen kişi cenaze alayı ile birlikte defin yerine götürülür başında Kur’anı Kerimler okunurdu. Ölen padişah ise yerine geçecek olan vasisi gelmediği sürece toplumda karışıklık yaşanmasın diye ölüm haberi saklanırdı. Ölen kişi arkasında yedinci gününe kadar Kur’an okutulup ruhu için yemekler ihsan ederler, yaslar tutulurdu. Osmanlı padişah türbelerinin içinde genellikle de aileye mensup kişilerin sandukası bulunurdu.

Buna karşılık Bizans Paleologos hanedanı ve toplumunda ölüm sebepleri de aynı nedenlere dayanmaktaydı. Fakat kroniklerde verilen bilgilerden yola çıkarak bu dönemde gebe olan kadınların düşük yaptığı ve çocukların doğduktan hemen sonra ölmesi dikkat çeken ve araştırılması gereken bir konudur. Bu tarz yaşanan ölümler ise Bizans dünyasının içerisinde bulunduğu ekonomik ve salgın hastalıkların yaygın olması ileri sürülebilir. Bizans İmparatorluğunda ölen bir kişinin kim olursa olsun öncelikli olarak vaftiz olması ve Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensup olması gerekmektedir. Aksi takdirde cenaze töreni düzenlenmesi söz konusu bile değildi. Ölen kişi imparator ve ailesine mensup kişiler ise mermer lahitlere gömülmekteydi. Bizans toplumunda ölen kişi maddi sınıflarına göre gömülürdü. Ölen kişi defin edilmeden önce prothesis (son uğurlama-veda) töreni düzenlenir ve cenaze alayı şeklinde gömülürdü. Bizans İmparatorluğu içerisinde birçok imparator yahut imparatoriçenin de vakıf yaptıkları görülmektedir. Bu vakıflar daha çok kilise ve manastır ve bu kurumlara yapılan bağışları içermektedir. Ölmeden önce imparator ve imparatoriçelerin manastır hayatını seçerek keşiş ya da rahibe oldukları da dikkat çekmektedir. Ölen kişilerin arkasında cenaze nutku hazırlanır ve tören esnasında okunurdu. Paleologos Hanedanına ait tabutlar bugün ki adı Zeyrek Cami olan Pantokrator Manastırına gömülmüştür. Bu manastır Paleologos Hanedan ailesinin mezar yeri olarak kullanılmıştır. Fakat Paleologos hanedanına mensup bazı kişilerin Libos Manastır kilisesine, Zoodoti Manastırına defin edildikleri de görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- ACARA, Meryem, “Bizans Ortodoks Kilisesinde Liturji Ve Liturjik Eserler”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.15, ss. 183-201.
- ALLEN, Jelisiveta Stanojevich, “Nemanjid Dynasty” *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. A.P.K., 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. s.1451-1452
- Anonim Osmanlı Kroniği(1299-1512)*, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları İstanbul 2015.
- AŞIKPAŞAZADE, Aşıkpaşazade, *Osmanlı Tarihi(1285-1502)*, Haz. Necdet Öztürk, 1.Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013
- ATALAR, Münir, “Osmanlı Padişahları”, *İlahiyat Fakültesi İslami Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ankara 1998, ss. 425-459.
- ATAR, Fahrettin , “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007, ss. 112-117.
- AVCI, Casim , “Rum”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul 2008, ss.222-225.
- AVCI, Casim, *İslam-Bizans İlişkileri(610- 847)*, 1.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- AYDIN, Akif, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003, ss. 389-391.
- AYDIN, Mahmut, “Hıristiyanlık”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz, 3.Baskı, Diyanet Yayınları, Ankara 2010
- AYDIN, Mehmet, “Hıristiyanlık (Hıristiyan İnançları)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul 1998, ss.345-348.
- AYÖNÜ Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*,1.Baskı, Türk Tarik Kurumu, Ankara 2014.
- AYÖNÜ, Yusuf, “Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI. XII. Yüzyıllar)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2009, s. 53-69.
- BAŞTAV, Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi: Son Devir (1261-1462) Osmanlı Türk –Bizans Münasebetleri*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1989

- BELGE, Murat, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- Bizans Tarihi*, ed. L. Kayapınar, Eskişehir,4.Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2015.
- BOZKURT, Nebi, “Mezarlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.29, Ankara 2004, ss. 519-522.
- BRYER, Anthony, “Greekhistorians on theTurks: thecase of the first Byzantine-Ottoman marriage” *Peoples and Settlement in Anatolia and the Caucasus, 800-1900*, Variorum Reprints, London 1998, .ss. 471-493.
- CANTACUZENI, Ioannis, *IstorionBiblion IV*, Cilt I, Bon 1828.
- CANTACUZENI, Ioannis, *Istorion Biblion IV*, Cilt II, Bon 1831.
- CANTACUZENI, Ioannis, *Istorion Biblion IV*, Cilt III, Bon 1832.
- CEZAR, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara, TTK, 2010.
- CHALKKONDYLES, Laonikos, *The Histories*, C.I, Kitap 1-5, çev. Anthony Kaldellis,1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2104.
- CHALKOKONDYLES, Laonikos, *The Histories*, C.II, Kitap 6-10, çev.Anthony Kaldellis, 1. Baskı, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, London 2104.
- CHYENET, Jean Claude, *Bizans Tarihi*, Çev. İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitapevi, 2008.
- DEMİRCİ, Kürşat, “Cenaze”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1993, ss.353-354.
- DEMİRCİ, Kürşat,“Hıristiyanlık (Giriş, Tarih)” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul 1998, ss.329-340.
- DEMİRCİ, Kürşat, “Ortodoksluk” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007, ss. 409-414.
- DEMİRHAN M. Fatih, *Osmanlı Padişah Türbeleri- Ottoman Ruler's Tombs*, Hilal StudiTurchi e Ottomani 2, Edizioni Ca' Foscari, 2013.
- DEMİRKENT, Işın, “Herakleios”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, ss. 210-215.

- DİKİCİ, Radi, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans- Byzantium 330-1453)*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2013.
- DOUKAS Mikhael, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Çev. Bilge Umar, ed. Nezih Başgelen, 1.Baskı, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015.
- ENVERİ, Düstûrnâme-î Enverî, *Osmanlı Tarihi(1299-1465); 19-22 Kitaplar*, haz. Necdet Öztürk, 2.Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2012.
- ERTUĞRUL, Özkan, “Bizans’ta Sosyal Yaşam”, *İlgi*, sayı 55, 1988.
- ESEN, Hüseyin, “Kolaylık Açısından İslam’da Nikâh” *Uluslararası Dinlerde Nikâh Sempozyumu*, DEÜ İlahiyat Fakültesi, 06--- 08 Nisan 2012, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İzmir 2012, ss. 57-103.
- EYİCE, Semavi , “ Fenari İsa Cami”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.12, İstanbul 1995, ss. 337-339.
- FLUSIN, Bernard, “Dini Hayat, Dünyada Hıristiyanlar-Manastır Hayatı”, *Bizans Dünyası Doğu Roma İmparatorluğu 330-641*,Cécile Morrisson, Çev. Aslı Bilge,1.Baskı, İstanbul 2014.
- GIESE, Friedrich, *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*, Haz. Nihat Azamat, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992.
- GREGORAS, Nicephorus, *RomaikesIstorias*, Cilt I, Bon 1829.
- GREGORAS, Nicephorus, *RomaikesIstorias*, Cilt II, Bon 1830.
- GREGORAS, Nicephorus, *RomaikesIstorias*, Cilt III, Bon 1855.
- GREGORY, Timothy E.,*Bizans Tarihi*, Çev. Esra Ermert,1.Baskı, YKY yayınlar, İstanbul 2008.
- GÜRKAN, Selime Leyla, “Vaftiz” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul 2012, ss. 424-426.
- HACISALİHOĞLU, Mehmet, “Yunanistan (Tarih-Ülkede İslamiyet-Türk-Müslüman Azınlık ve Kültür Varlıkları)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.43, İstanbul 2013, ss. 586-595.
- HADİDİ, *Tevarih-i Al-i Osman (1299-1523)*,Haz. Necdet Öztürk, İstanbul, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991.
- HALDON, John, *Bizans Tarih Atlası*, Çev. Ali Özdamar, İstanbul Kitap Yayınevi, 2007.

- HAMMER, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, çev. Mehmet Ata, Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, İstanbul Medya Ofset Yayınevi,
- HERRIN, Judith, *Bizans: Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/ii-Murat-turbesi> /
20.12.2017/23.26
- İNALCIK, Halil, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2010.
- JARGO, Nicola, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.I, Haz. Erhan Afyoncu, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005.
- KAYAPINAR, Ayşe, “ Kumanlar ve İkinci Bulgar Devleti (1187-1370)”, *Türkler*, C.II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 810-819.
- KAYAPINAR, Ayşe, *Kitap Tanıtımı; Nicolas Vatin-Gilles Veinstein, Le Sérailébranlé, Essai sur les morts dépositions et avènements des sultans Ottomans, XIVE-XIXe siècle (Sarsılan Saray, XIV.-XIX Yüzyıllarda Osmanlı Sultanlarının Ölümeleri, Tahtan Çekilmeleri ve Cülüslerine Dair bir Derleme)*, Paris 2003, ISBN:2-213-60963-2,523, Belleten, Cilt: LXVIII, Aralık 2004, Sayı:253'ten ayrıbasım, Ankara 2005, ss. 741-746.
- KAYAPINAR, Levent, “Özgünlük, Otantiklik ve Tarihsel İnşa: Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri”, *Mehmet Fuat Köprülü*, ed. Yahya Kemal Taştan Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012, ss. 219-235.
- KAYAPINAR, Levent, “Bizans Kaynaklarının Neşri: Türkiye'deki Durum”, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu*, Ankara 18-20 Mart 2010, ed. Prof. Dr. Mehmet Öz, Ankara 2011, ss. 141-205
- KONUKÇU, Enver, “ Berke Han- Altın Orda Hanı (1256-1266)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1992, ss.506-507.
- KÖPRÜLÜ Mehmet Fuat, “Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *Türk Hukuk ve İktisadi Tarihi Mecmuası*, C.I, İstanbul. ss. 65-313.

- KRİTOVULOS, *Kritovulos Tarihi (1451-1467)*, Çev. Ari Çokana, 2. Baskı, Heymola Yayınları, İstanbul 2013.
- LAIΟΥ,E.Angeliki.. “A Byzantine Prince Latinized: Theodore Palaeologus, Marquis of Montferrat” *Byzantion*38 (1968), ss.386-410.
- LEMERLE, Paul, *Bizans Tarihi*, Çev. Galip Üstün, 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2005-2011.
- LUTTWAK Edward, *Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi*, Çev. M.Efe Tuzcu, 1.Baskı, EpsilonYayıncılık, İstanbul 2012.
- MILLER, Timothy S.,*The History of John Cantacuzenus (Book IV): Text, Translation, and Commentary*, Doctoral Dissertation of Philosophy, The Catholic University of America, Washington D.C. 1975.
- MORAVCSIK, Gyula, *Byzantinoturcica* ,C.I- II, Budapet, 1942.
- MPAMPİNİOTİS,Georgios, *Leksikotis Neas Ellinikis Glossas*,1.Baskı, Kentro Leksikologias Yayınları, Atina 1998.
- NEŞRİ, Mehmed, *Kitab-ı Cihannüma Neşri Tarihi*, Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, C.I-II, 4.Baskı, Ankara, TTK,2014.
- NICOL, Donald M, *Bizans'ın Soylu Kadınları- The Byzantine Lady (1250-1500) ,* Çev. Özden Arıkan, 2.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.
- NICOL, Donald M, *Bizansın Son Yüzyılları (1261-1453)*, Çev. Bilge Umar, 2.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- NICOL, Donald M, *Konstantinos Paleologos*, Çev. Efe Kurtoğlu,1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2013.
- NICOLLE David – HALDON John – TURNBULL Stephen, *Konstantinopolis'in Düşüsü*, Çev. Ali Özdamar,1.Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.
- NORWICH, John Julius, *Bizans Erken Dönem (MS 323-802)*, C.I., 1.Baskı, Kabalıcı Yayınları, İstanbul 2013.
- NORWICH, John Julius, *Bizans III-Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)*, Çev. Selen Hırçın Riegel, 1.Baskı, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2013.
- OİKONOMİDES, Nikos, “ Ottoman Influence on Late Byzantine Fiscal Practise”, *Südoest-Forschungen*45 [1986], ss. 1-24.
- ORUÇBEĞ, *Oruç Beğ Tarihi (Osmanlı Tarihi 1288-1503)*, Haz. Necdet Öztürk, 1.Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.

- OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, 8.Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2015.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara, DTCF Yayınları, 1997.
- ÖZTÜRK, Necdet, *14-15. Asır Osmanlı Kültür Tarihi-Devlet Düzeni Sosyal Hayat*, 1.Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.
- RICE, Tamara Talbot, *Bizans'ta Günlük Yaşam: Konstantinopolis Bizans'ın Mücevheri*, Çev. Bilgi Altınok, 1.Baskı, Göçebe Yayınları, İstanbul 1998.
- REINERT, W. Stewen., "Orhan" *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdam, C.I-III, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991.s. 1533.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Diğer İnciller (Apokrif İnciller- Metinler ve Tarihi Bilgiler)*, 1.Baskı, Isparta 2005.
- SCHREINER, Peter, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, cilt I, Viyana 1975.
- SODINI, Jean Pierre, *Konstantinopolis: Bir Megapolün Doğuşu (4.-6. Yüzyıllar)*, *Bizans, Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, ed. Annie Pralong, Çev. Buket Kitapçı Bayrı, 1.Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.
- ŞÂMÎ, Nizamüddin, *Zafernâme*, Çev. Necati Lugal, 2.Baskı, TTK, Ankara 1987,
- ŞENER, Mehmed, "Cenaze (İslam'da Cenaze)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1993, ss. 354-357.
- TAFT, Robert F., "Baptism" *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdam, C.1, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, s. 251.
- TALBOT, Alice Mary, "Pantokrator Monastery in Constantinople", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdam, C.3, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991, p.1575.
- The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdam, C.I-III, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, Oxford University, New York-Oxford 1991.
- TOPÇUOĞLU, Ali Aslan, "Yahudiler, Hıristiyanlar ve İslam Hukukuna Göre Nikâh Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılıkları" , *Dinbilimleri Araştırma Dergisi*, C.10, Sayı.2, ss. 79-120.
- TURSUNBEY, *Târîh-i Ebü'l Feth*, Haz. Ahmet Tezbaşar, Tercüman 1000 Temel Eser Yayınları, İstanbul 1973.

- TURSUNBEY, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, Haz. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977.
- ULUÇAY, Çağatay, *Harem II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- Uluslararası Dinlerde Nikâh Sempozyumu*, DEÜ İlahiyat Fakültesi, 06--- 08 Nisan 2012, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İzmir 2012.
- ÜNAL, Asife, “Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri”, ed. İsmail Kurt- Seyit Ali Tüz, *Dinlerde Nikâh*, İslami İlimler ve Araştırma Vakfı, İstanbul 2012. ss.279-307.
- VASİLİEV, Alexander A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Tevabil Alkaç, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2016.
- WOLF, Herionymus, *Corpushistoriae Byzantinae*, Frankfurt 1568.
- Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz, 3. Baskı, Diyanet Yayınları, Ankara 2010.
- YILMAZ, Hayri Fehmi, “Zeyrek Kilise Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul 2013, ss.377-378.
- YORGİOS, Sfrancis, *Yorgios Sfrancis'in Anıları- Chronicon Minus*, Çev. Levent Kayapınar, 1. Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.